

ДНЕВНИКЪТ

(СТЕНОГРАФСКИ)

НА

XV-то обикновено Народно събрание. Първа редовна сесия.

LXX заседание, сжбота, 18 февруарий 1912 г.

(Открито отъ подпрѣдседателя г. И. Пѣевъ, въ 2 ч. 45 м. слѣдъ пладне)

Прѣдседателствующъ И. Пѣевъ: (Звъни) Засѣданието се отваря.

Моля секретаря г. Маринъ Гайдовъ да прочете списъка на г. г. народнитѣ прѣдставители.

Секретарь М. Гайдовъ: (Прочита списъка. Отсѣдствуватъ г. г. народнитѣ прѣдставители: Никола Алтимирски, Иванъ Андрѣевъ, Хасанъ-бей Анти-беевъ, Петъръ Бабаджановъ, Димитъръ х. Баневъ, Илия С. Бобчевъ, Пантелей Бурмовъ, Стоянъ Бурмовъ, Жело Влашки, Ангелъ Горановъ, Георги Губидѣльниковъ, Тодоръ Даскаловъ, Василъ Димчевъ, Добри Добревъ, Стефанъ Дрѣнковъ, Иванъ Еневъ, Димитъръ Икономовъ, Стефанъ Икономовъ, Иванъ Кацаровъ, Христо Ковачевъ, Петъръ Козловъ, Василъ Константиновъ, Григоръ х. Константиновъ, Константинъ Кръстевъ, Парашкевъ х. Ламбевъ, Ной Марковъ, Руфи Махмудовъ, Мехмедали Герей Месудовъ, Митю Милковъ, Димитъръ Мицайковъ, Ахмедъ-бей х. Неджибъ-беевъ, Георги Николовъ, Недю Николовъ, Киро Пановъ, Иванъ Петровъ, Иванъ Пецовъ, Венедиктъ Поповъ, Тодоръ Пчеларовъ, Първулъ Първуловъ, Василъ Радоевъ, Петко Разсукановъ, Иванъ Русевъ, Кирилъ Славовъ, Василъ Стаменовъ, Коста Стефановъ, Петко Теодоровъ, Апостолъ Урумовъ, Георги Христодоровъ, Христо Цаневъ, Илия Цвѣтковъ, Никола Ченковъ, Христо Черешаровъ и х. Яхя Юмеровъ)

Прѣдседателствующъ И. Пѣевъ: Отъ 211 народни прѣдставители, отсѣдствуватъ 53; има нужното число, за да се състои засѣданието законно.

Прѣди да пристѣпимъ къмъ дневния редъ, ще съобща на г. г. народнитѣ прѣдставители, че, по случай годишнината отъ освобождението на България, утрѣ, 19 того, на 11 ч. сутринята ще се отслужи благодарственъ молебенъ въ съборната църква „Св. Кралъ“.

Получено е едно питане отъ народния прѣдставителъ г. Михаилъ Такевъ до г. министра на вѣтрѣшнитѣ работи, въ което се казва: (Чете)

„Моля г. министра на вѣтрѣшнитѣ работи да ми отговори:

„1. Извѣстно ли му е, че на 12 того, по врѣме градско-общинскитѣ избори въ Пещера, околий-

скиятъ тамъ началникъ В. Костовъ си позволи, въ прѣки чл. чл. 99, 100 и 178 отъ избирателния законъ и безъ знанието на изборното бюро, та повика военна сила, блокира съ нея входнитѣ врата на изборното мѣсто и по този начинъ се опита да всели смутъ у избирателитѣ?

„2. Извѣстно ли му е, че сжщиятъ околийски началникъ В. Костовъ, по врѣме законодателнитѣ избори отъ 4 септемврий 1911 г. за XV-то обикновено Народно събрание, между много други противозаконни и произволни свои дѣйствия и насилия надъ избирателитѣ, си позволи чрѣзъ подвѣдомствения си старши стражаръ на баташкия участъкъ Драсовъ да спира хода на официалнитѣ рѣписки, да призовава интересующитѣ се отъ тѣхъ и да ги увѣщава, че работата имъ ще се свърши, ако тѣ гласоподаватъ, заедно съ своитѣ хора, за правителствената листа?“

За да докаже това, г. Такевъ прилага едно писмо отъ околийския началникъ, и заключава: (Чете)

„Прочее, ако всичко това е извѣстно на г. министра, какви мѣрки е взелъ или възнамѣрява да вземе, за да направи въпросния околийски началникъ безврѣденъ за службата въ Пещера и околията и да му се наложи прѣдвиденото въ респективнитѣ закони наказание?“

Има думата г. министърътъ на вѣтрѣшнитѣ работи, за да отговори на това питане.

Министъръ А. Людскановъ: Мога да отговоря на г. запитвача слѣдующето. Не ми е извѣстно подобно нѣщо. Не съмъ ималъ никакво оплакване по тоя въпросъ. Първи пжтъ се прави това оплакване въ форма на питане. Азъ ще изслѣдвамъ работата, и каквото се окаже вѣрно, не съмъ азъ, който ще се забавя да накажа виновния.

Ще прибавя още едно за успокоение на г. Такева, че още прѣди да направи питането си, азъ възнамѣрявахъ да прѣмѣстя околийския началникъ по други причини, по мои съображения, и той е прѣмѣстенъ въ Никополъ. Тѣй че, г. Такевъ може да остане доволенъ.

Прѣдседателствующъ И. Пѣевъ: Г. Такевъ! Доволенъ ли сте отъ отговора на г. министра?

М. Такев: Азъ бѣхъ посочилъ въ питането си два конкретни факта. Г. министърътъ не ги е изучилъ. Нека ги проучи, и ще ми отговори.

Министъръ А. Людскановъ: По правилника, азъ съмъ длъженъ да отговоря сега или най-късно утрѣ, а трѣбва да събера свѣдѣния.

М. Такев: Въ идущето засѣдание ще ми отговорите.

Министъръ А. Людскановъ: Казвамъ Ви, че не зная тѣзи факти, за които Вие говорите. Ако сж вѣрни, ще взема нужнитѣ мѣрки, и свършена работа.

Прѣдседателствующъ И. Пѣевъ: Постѣпило е едно запитване отъ варненския народенъ прѣдставителъ г. Стоянъ Е. Русевъ къмъ г. министра на външнитѣ работи и на изповѣданията, въ което се казва: (Чете)

„Въ послѣдно врѣме столичниятъ печатъ непрѣстанно се занимава съ дѣятелността на духовнитѣ сѣдилища. Тази дѣятелностъ се изразява въ редица беззакония и въпиющи неправди, които тревожатъ и възмущаватъ обществото. Изнесоха се потресящи факти, които уличаватъ въ пристрастие и грубо невѣжество раздавачитѣ на правосѣдие при епархиалнитѣ съвѣти и Св. Синодъ. Въ множество случаи — при разглеждане на бракоразводни дѣла — облѣченитѣ съ сѣдебна властъ сѣдии тѣпчатъ постановленията на екзархийския уставъ и издаватъ крайно пристрастни рѣшения; и това тѣ правятъ безъ всякакви скрупули, защото всичко вършено отъ тѣхъ е дълбока тайна, далечъ отъ всякакъвъ общественъ контролъ. Понеже духовнитѣ сѣдилища засѣдаватъ при закрыти врата и на сѣдѣщитѣ се страни не се позволява защита, ние сме свѣдѣтели на най-възмутителни скандали. Въ слѣдствие на това всѣки безпристрастенъ гражданинъ е дошълъ до убѣждението, че „произвола и личната воля господствуватъ и въ митрополии и въ Св. Синодъ“. Врѣме е вече да се вдигне завѣсата, която прикрива толкова беззакония и да се отнеме сѣдебната властъ отъ духовнитѣ сѣдилища.

„Ето защо — и по силата на чл. 107 отъ конституцията — моля г. министра на външнитѣ дѣла да благоволи и ми отговори:

„1. Знае ли той, че въ епархиалнитѣ съвѣти и въ самия Св. Синодъ се вършатъ въпиющи беззакония, като се тѣпчатъ повеленията на екзархийския уставъ и пристрастно се рѣшаватъ множество бракоразводни дѣла?

„2. Не намира ли за нужно да сезира народното прѣдставителство съ въпроса да се направятъ нѣкои измѣнения въ екзархийския уставъ, като се отнеме сѣдебната властъ отъ духовнитѣ сѣдилища?“

Това запитване ще се съобщи на г. министра, и въ единъ отъ четвъртъцитѣ, когато се разглеждатъ запитвания, ще бѣде турено на дневенъ редъ.

Отъ Министерството на финанситѣ е постѣпило едно писмо, съ което се внася законопроектъ за управлението на държавнитѣ и гарантиранитѣ отъ държавата дългове, който ще се раздаде.

Отъ сѣщото министерство е постѣпилъ законопроектъ за данъка върху приходитѣ, който ще се раздаде и тури въ слѣдующето засѣдание на първо четене.

Отъ сѣщото министерство се пише: (Чете) „Като Ви изпращамъ въ 300 екземпляра законопроекта за изплащане заплатата и гарнизоннитѣ пари на генералъ-майоръ Никифоровъ и полковникъ (сега генералъ-майоръ) Хесалчиевъ прѣзъ врѣмето, когато сж се намирали въ разпореждане на Министерството на войната, заедно съ мотивитѣ къмъ него, имамъ честъ да Ви помоля да го внесете за разглеждане

и одобрение отъ Народното събрание въ сегашната му сесия.“

Законопроектътъ ще се раздаде и тури на дневенъ редъ.

Нѣколко г. г. народни прѣдставители сж поискали отъусекъ, както изглежда отъ заявленията имъ, по твърдѣ сериозни причини. Ще се проучатъ добрѣ тѣзи причини и въ слѣдното засѣдание ще ви се съобщятъ и ще се поиска отъ васъ одобрението на онѣзи отпуски, за които се изисква вашето одобрение.

Ще пристѣпимъ къмъ дневния редъ.

На първо мѣсто имаме: изслушване рѣчта на г. министра на вътрѣшнитѣ работи по второто четене законопроекта за измѣнение и допълнение нѣкои членове отъ избирателния законъ и гласуване на единичкия останалъ негласуванъ § 24 отъ този законопроектъ.

Има думата г. министърътъ на вътрѣшнитѣ работи.

Министъръ А. Людскановъ: Г. г. народни прѣдставители! Извѣстниятъ френски писателъ Роайе Коларъ казва: „Единъ избирателенъ законъ е една конституция“. Нашиятъ избирателенъ законопроектъ, който разглеждаме, с, може да се каже, двойна конституция, защото не само прави много сериозни измѣнения въ досегашния избирателенъ законъ, но въвежда една система, която, по всички разбирания, ще произведе цѣлъ прѣвратъ въ нашата страна. Ето защо разискванията, които станяха така напъстрочно и въ които вземаха участие прѣдставители на всичкитѣ политически групи, трѣбва да радватъ всички ни. Трѣбва, обаче, да забѣлѣжа, че при разискването на такъвъ важенъ въпросъ, какъвто е тоя, изисква се прѣди всичко хладнокръвие, а на второ мѣсто — лоялност. За да може Народното събрание да вземе правилно рѣшение по толкова важнитѣ въпроси, повдигнати тукъ, трѣбва всичко да бѣде изложено хладнокръвно, обмислено добрѣ, освѣтлено отъ повече страни, и тогава, нѣма съмнѣние, нашето рѣшение ще бѣде правилно и добро. За голѣмо съжаление, послѣднитѣ разисквания по члена отъ закона, който разглеждаме, като че-ли не можахъ да устоятъ на това изискване. Ораторитѣ, които говориха, особено отъ опозицията, па даже и нѣкои отъ болшинството, прѣминаха границата, въ смисълъ че: не само не бѣха достатъчно хладнокръвни, но прѣувеличиха значението на тоя членъ и неговитѣ възможни послѣдствия. Най-много това направиха особено онѣзи господа, които, може-би, трѣбваше малко по-инакъ да бѣдатъ по отношение на него. Г. Тончевъ, напр., по врѣмето, когато се разискваше по принципъ законопроектътъ, бѣше рѣшително противъ него, като се постара съ всичкитѣ си познания и ораторски способности да ни убѣди, че мажоритарната система е най-добриятъ изразъ, най-доброто срдѣство, най-пригодниятъ проводникъ на народния суверенитетъ. И като не можа да ни убѣди въ това, той се явява днесъ най-краенъ поддържател на нашия законопроектъ и кара легналитѣ въ него принципи до всичкитѣ имъ крайности, дотамъ, че се старае да изкара, штоо чутъ-ли не азъ да съмъ си противорѣчалъ, което вижда въ онова, което съмъ прѣпорѣчвалъ, отначало, съ онова, което днесъ, съ мое съгласие, се явява прѣдъ васъ отъ комисията. Г. Мушановъ, тѣжъ сжщо се постара въ дългата си рѣчь при първото четене да ни прѣдупрѣди за всичкитѣ лоши послѣдствия, които тази реформа ще има за България, а сега се явява голѣмъ защитникъ на всичкитѣ разпореждания на закона, като иска да ги докараме до крайнитѣ имъ логически послѣдствия. Г. Драгиевъ, който като-че-ли не живѣе въ България и не принадлежи на една отъ нашитѣ поли-

тически групи, които се борят, вчера даваше наставления на другите партии, като какви трябва да бъдат, с една дума викаше в облаците, а не гледаше да нагодим изборителния закон така, щото да могат партията да се окопитят и да се развиват по-правилно. Като-че-ли г. Драгиев не знае, че, ако не беше пропорционалната система, днес едва-ли щеше да има тук нѣкой представител от тѣхната група, и забравя какво въ послѣднитѣ избори, до послѣдната минута, тѣхнитѣ кандидати не можаха да се разберат помежду си, понеже имаше голѣмо желание у толкова тѣхни видни хора да бъдат кандидати за народни представители. Той като-че-ли не живѣе въ България. Ние си знаем нашитѣ нрави, та когато говоримъ за партията, да ги мѣримъ съ нашъ аршинъ. Въ сѣщата прѣувеличена смисълъ говориха господата, които бѣха противници на така наречения кворумъ, и казваха, че, ако сме го приемѣли, щѣло да излѣзе нѣщо съвсѣмъ не добро и чутъ-ли не, нѣщо почти чудовищно. Моятъ приятелъ г. Бръшляновъ, напр., ни каза: „Какъ ще отидемъ въ бѣдѣще да агитираме прѣдъ народа? Ами ние съ тоя кворумъ не ще смѣемъ да се явимъ прѣдъ него“. Азъ апелирамъ къмъ г. Бръшлянова и къмъ всички васъ и ви питамъ: когато ние агитирахме съ платформата за пропорционално представителство, кой отъ васъ имаше опрѣдѣлено понятие за системата, която ще има да разискваме и приемаме? Освѣнъ въ ума само на нѣколко хора, които специално сѣ се занимавали съ тоя въпросъ, вие всички знаехте за пропорционалната система само по принципъ, но подробноститѣ — въ каква форма ще ви я прѣдставимъ — сѣ въпроси, по които и днесъ още не сме сѣоконачително установили. Така че, да се прѣдставлява работата, какво ако нѣкое положение, единъ членъ, като тоя, който разискваме, отъ тоя законопроектъ се приемѣлъ въ тази или онази форма, щѣли сме били да осакатимъ реформата и не ще сме могли да се явимъ прѣдъ изборителитѣ, мисля, че това е много казано.

Помните, сѣщото се говорѣше и за колегията: ако сме приемѣли половина окръгъ като колегия, това щѣло да бѣде най-спасителното, ни се казваше, а ако сме приемѣли окръга като колегия, щѣло кой знае какво да стане съ нашата реформа. Най-сетнѣ, сѣщото се говорѣше и за задължителното гласоподаване.

Между тѣмъ вие виждате, че и по третѣ тия материи може да се поддържатъ основателно двѣ мнѣния, могатъ да се взематъ различни рѣшения, за които мѣчно е при нашитѣ условия, въ които България се намира, да се каже рѣшително кое е най-доброто. Макаръ азъ да съмъ взелъ най-голѣмо участие въ приготвянето на тоя законопроектъ, мѣчно ми е да кажа, да-ли туй, което правимъ, макаръ и научно обосновано, е практически най-доброто. Ние не правимъ тукъ единъ трактатъ на политическа наука, ние не правимъ единъ наученъ трактатъ върху пропорционалната изборителна система, а правимъ единъ живъ законъ, който ще се приспособява отъ единъ даденъ народъ, при дадени условия. Това, което ние прѣдлагаме днесъ и за което желаемъ отъ сърце да бѣде най-хубаво, кой знае какво ще излѣзе на практика. Едно е сигурното, че ние сме въодушевени отъ най-добри намѣрения, желаемъ нашата реформа да бѣде докрай добра, да се възприеме отъ всички лоялно и да се практикува така-же. Обаче, съ това, че ние ще приемемъ за колегия окръга или половината окръгъ или даже една трета отъ окръга, нѣма да измѣнимъ сѣщността на работата: това, че ние ще приемемъ или не задължителното гласоподаване, и то нѣма да има особено влияние върху реформата; най-сетнѣ, това, че ние ще приемемъ единъ малкъ кво-

румъ, за който ще стане дума по-нататѣкъ, и то не ще има рѣшающе значение. Е добръ, лоялността изискваше отъ прѣждеговорившитѣ оратори да признаятъ, че всички сме съ добри намѣрения — и тѣзи, които поддържатъ кворума, и тѣзи, които сѣ противъ него, а не да се съмняватъ въ добронамѣреността на ония депутати, които сѣ за кворума.

Г. г. народни представители! Ние нѣмаме намѣрение — заявявамъ го тържествено — да гонимъ, да изключваме нѣкакви политически течения на българския народъ отъ тази камара. Нека това се чуе тукъ и вънъ отъ тази ограда. Ако ние бѣхме имали подобно намѣрение, никой абсолютно не ме стѣсняваше да внеса законопроектъ въ съответна съ това форма. Азъ, заедно съ правителството, сме инициаторитѣ на този законопроектъ, тѣй щото можехме да му дадемъ една или друга форма. А въ този законопроектъ едно или двѣ отъ най-важнитѣ разпорѣждания могатъ практически да дадатъ съвършено другъ обликъ на въпроса. Ако, обаче, ние се явихме прѣдъ васъ съ реформата въ настоящия ѝ видъ, ние го направихме чистосърдечно, вѣрвайки, че туй е най-доброто за насъ. Но азъ, г-да, авторътъ на този законопроектъ, не се явихъ прѣдъ васъ, върху по-подробнитѣ изучавания, които съмъ правилъ, нѣмахъ смѣлостта да ви заявя, че туй, което ви прѣдставихъ, е алфата и омегата по въпроса, че проектътъ ми е квинтесенцията на науката и абсолютно най-пригодното за нашитѣ условия, при които ще се прилага. Не. Най-напрѣдъ въпроса за колегията азъ оставихъ откритъ, вие да го рѣшите, заедно съ мене, понеже нѣма съмнѣние, че и вие, като живѣте въ България и сте правили избори, знаете нашитѣ условия. Помните, че азъ ви прѣдложихъ три масшаба за колегията: окръга, половината окръгъ, което отговаря на старитѣ 22 окръга, и най-сетнѣ 30 колегии. Зависѣше отъ васъ да приемете едното или другото или третото. Послѣ, въ моя докладъ има повдигнатъ и въпросътъ за кворума. Ние сме го разисквали въ комисията и не се установихме на него. Обаче, много добръ може той да се поддържа. Днесъ въ Америка, най-просвѣтената страна въ свѣта, въ извѣстни щатове се иска, щото онзи кандидатъ, който се яви отъ страната на извѣстна партия да иска гласове отъ изборителитѣ, трѣбва да удостовери, че неговата партия е получила отъ 1—10% — различно е въ разнитѣ щатове — отъ гласовѣтъ на изборителитѣ въ колегията въ прѣдшествующитѣ избори. Ако въ такава просвѣтена страна, като Америка, се изисква, прѣди да пристѣпите до урнитѣ, да удостоверите, че партията ви е имала вече извѣстенъ процентъ отъ гласовѣтъ на изборителитѣ въ прѣходнитѣ избори, ако въ Швейцария, въ кантона Нюшатель, се изисква 15%, ако въ Австралия има нѣщо подобно — понеже и тамъ е въведена тази реформа — кой може да обвини нѣкого отъ насъ въ обскурантизмъ или въ реакционерство, ако ние прѣдлагаме реформа, която изисква да се получатъ 2½—3% отъ гласовѣтъ на изборителитѣ, за да може да се участвува въ по-нататѣшното разпрѣдѣляне на мандатитѣ, и то не прѣдварително, ами въ послѣдствие? Ние не гледаме, да-ли сте имали въ послѣднитѣ избори толкова гласа, за да имате право да се явявате съ кандидатна листа въ настоящитѣ, а само да-ли да получите толкова гласа, за да можете да вземете участие въ разпрѣдѣлението на мандатитѣ. Виждате, прочее, тукъ се говори и се хвърлиха нареkania така неоснователно противъ насъ, че ужъ ние сме гонили нѣкакви политически течения. Азъ отхвърлямъ категорически това. Нашето намѣрение е било и сега е, да направимъ реформа, която да се възприеме драговоно отъ по-голѣмата частъ отъ нашето общество. Всички не можемъ да задоволимъ — такова намѣрение нѣмаме, то е вънъ отъ силитѣ

ни. Безразборни противници ще има винаги. Знаете ли вие, че азъ бѣхъ вече изучилъ въпроса и бѣхъ приготвилъ законопроекта, и послѣдниятъ даже бѣше подъ печатъ, а мене ме обвиниха, че не съмъ искалъ да го внесе въ Народното събрание! Когато го внесохъ, намѣриха се хора, които и тогава мислѣха, че азъ искамъ да проваля системата. Така е въ България. Въ една млада държава, дѣто нѣма още установено обществено мнѣние, дѣто, за голѣмо съжаление, печатътъ гледа повече на сензацията, отколкото на сжщността на работата, тъй ще върви още за дълго врѣме. При послѣдните избори — позволете една малка парантеза — може би и да бѣха станали нѣгдѣ нѣкои малки изстѣпления, които азъ сега изслѣдвамъ. Е добръ, вѣстниците станаха отзивъ на чудовищни телеграми за тѣхъ, а когато ние получихме данни и имъ дадохме опровержения, сжщитѣ вѣстници се отказаха да ги напечататъ, макаръ тѣзи опровержения и да имъ се прѣдставяваха отъ властта, отъ администрацията. Всичко, което можеше да урони нашето достойнство, казанитѣ вѣстници го печатаха отдѣто и да дойдѣше, а когато ние имъ дадохме официални опровержения, тѣ отказаха да ги печататъ. И какво ще правите вие съ такъвъ печатъ? Не остава, освѣтъ да го дадете подъ сждъ, а, ако сторите това и го осждите, тогава пакъ вика, защо сме го дали подъ сждъ и осждали. Кой е изходътъ отъ това положение? Изходътъ е да гледаме прѣдъ насъ и да изпълняваме дълга си, па кой каквото ще нека говоримъ. (Ржкоплѣскане отъ болшинството)

Г-да! Дълженъ съмъ за пояснение да направя единъ малкъ обзоръ на онова, което стана по въпроса, за да можете да прѣцѣните по достойнство това, което днесъ ви се прѣдлага. Когато въ октомврий азъ приключвахъ моя законопроектъ, за да го прѣдставя на почитаемото Народно събрание, върху една реформа, която заедно съ васъ и цѣлото българско общество посрѣщаше съ възхищение, начина на гласоподаването азъ взехъ отъ Белгия, понеже ми се видѣ най-подходяща системата на проф. д'Ондта. Тоя начинъ азъ го турихъ въ моя законопроектъ. Обаче този е единъ организически законъ и неговитѣ разпоредби сж твърдѣ тѣсно свързани едни съ други. За да можеше да се установи окончателно единъ аршинъ на прѣсмѣтане трѣбваше да се иматъ прѣдъ видъ други прѣдходящи разпореджания. Ето защо окончателнитѣ разпореджания за изчисление зависѣха отъ това: какви ще бждатъ разпореджанията за избирателнитѣ колегии. Ако бѣхме взели за норма колегии да бждатъ старитѣ окрѣзи, 22 или пакъ 30, нѣма съмнѣние, че ставаше излишно всѣкакво подобно нововведение за кворума, каквото стана въ комисията; но вие взехте окрѣзитѣ за колегии, дѣто ние спасихме около 11 или 12 мандата за оппозицията, или по-право казано за меншествата, а днесъ правимъ една малка реформа въ смисълъ, че всичко на всичко може да варира въ 2—3 мандата, и то не се знае въ ущърбъ на кого. Ще ви кажа нашата интимна цѣль, защо прокарваме това. Нѣмаме намѣрение, повтарямъ го, да гонимъ никакви политически течения въ страната, крайни или дѣсни, консервативни или радикални, или социалистически. Нашата единствена цѣль е да може да не се компрометира нашата реформа отъ самото ѣ начало. Когато азъ прѣдложихъ този законопроектъ, нѣмахме, освѣтъ спорадически, единични избори станали по нея за нѣкои градски свѣти. Оттогава, обаче, станаха два общи избора: за окрѣжитѣ и за градскитѣ свѣти. Тия избори станаха въ промежутъка, откогато прѣдставихме проекта до сегашното му гласуване, и право да ви кажа, че отъ това, което азъ наблюдавахъ въ послѣднитѣ избори поне, много нѣща ми се явиха нови, и, вѣроятно, и въ бждящитѣ избори ще се явятъ нови, които ще ви каратъ сериозно да се за-

мислите. Ние правимъ реформа, която, за честъта на българския парламентъ, никдѣ въ Европа и Америка досега не сжществувала въ такава форма — никдѣ! Който отъ васъ е изучавалъ въпроса, нека ме опровергае. Въ Швейцария не е въведена въ всичкитѣ кантони и въ такава широка форма, а въ Белгия нѣма всеобщо гласоподаване. Тамъ борбата и сега е по-главно за всеобщото гласоподаване, отколкото за нѣкое друго право или форма на гласоподаване. Тамъ има плураленъ вотъ. Тамъ единъ избирателъ може да има до четири гласа, а другъ само единъ; тамъ има цензъ и пр. Въ Америка не въ всички щатовъ и не за всички избори е възприета пропорцията. Нито въ Франция е още възприета — тамъ е още на изучаване; нито въ Австрия — тамъ е съвсѣмъ другъ законътъ; нито въ Германия, нито въ Англия, дѣто по свои съображения и мѣстни условия не сж я възприели. Е добръ, ние правимъ една реформа първа по своя родъ на Балканския полуостровъ не, а въ Европа, и, може-би, и въ цѣлъ свѣтъ. И въ Сърбия има пропорционална система, но, както ви се обясни въ моя докладъ, по-голѣмата частъ отъ изборитѣ става така, че резултатитѣ сж такива, както при мажоритарната система, понеже колегии сж твърдѣ малки и се избиратъ по много малко депутати. Въ Белгия, сжщо може да се каже, не само че нѣма всеобщо гласоподаване, не само че има плураленъ, мнозинственъ вотъ, дѣто единъ и сжщъ човѣкъ може да упражни нѣколко пѣти своето право, да има 3—4 гласа, но тамъ сж малки изключения и колегии сж малки, а, при малки колегии, то е мажоритарната система. Е добръ, ние въвеждаме една реформа въ най-чистата ѣ форма, а сжщо вземаме и най-голѣми избирателни колегии — по-голѣми колегии отъ нашитѣ не могатъ да бждатъ. Вчера единъ ораторъ много право ви каза, че нѣкои отъ нашитѣ окрѣзи се равняватъ на Черна-Гора. Ние вземаме едно княжество, сега кралство, Черна-Гора за единъ избирателенъ окрѣгъ, за една избирателна колегия; по-нататъкъ отъ туй не може да се отиде. Всички разпореджания у насъ сж най-модерни и най-свободолюбиви. Нѣщо повече: ние имаме всеобщо гласоподаване, каквото нѣма даже въ Англия. Не говоря за Германия и други европейски държави. Значи, ние имаме равноправни, свободолюбиви и пр. разпореджания по изборното право. А сега минаваме отъ мажоритарния редъ къмъ единъ съвсѣмъ крайно свободолюбивъ редъ на избиране. Азъ съмъ поклонникъ на тоя редъ, на новия режимъ, но всички вие, заедно съ мене, трѣбва да бждете най-строги блюстителни и всички да гледаме да не направимъ въ това отношение нѣкакъвъ промахъ, нѣкакво опущение, което да компрометира нашата система въ самото ѣ начало. Ако съ тая реформа ние способствуваме нѣщо да раздробимъ още партиянтѣ, а заедно съ това и българския народъ, вмѣсто по-стегнати правителства, вмѣсто по-стегнати болшинства и по-стегнати партии, да види като резултатъ отъ нея една избирателна анархия, една анархия парламентарна, ние ще компрометираме и системата, ние ще компрометираме и самия ни парламентаренъ животъ. Ако начинанието на двѣ групи, божемъ най-голѣми — тѣй претендираме поне ние — които се въодушевяватъ отъ най-свободолюбиви намѣрения и проектиратъ и прѣдставятъ най-добрата изборна реформа, ако това начинание, казвамъ, излѣзе ялово или се компрометира, самото бждяще на България ще се компрометира. Ето защо ние всички трѣбва, безъ да се обвиняваме въ задни мисли и безъ да търсимъ нѣкакви намѣрения, внимателно да слѣдимъ всичко онова, което става, особено съ тая изборна система. Ние се спрѣхме върху въвеждането на тѣй наречения кворумъ. Защо? Защото, като се измѣниха избирателнитѣ колегии — или, по-право, не се измѣниха, а се

възприеха възможно най-големият за въ България, окръжител — ние вече, и подиръ опита, който имаме въ последните избори, тръбваше сериозно да се позамишлимъ. И дѣйствително, какво показаха последните избори? Тѣ показаха едно: че въ партиитѣ въ България още много вирѣятъ — безъ да искаме ние, и, каквото щемъ да правимъ, това е положението — личните интереси. Въ моята обиколка изъ Европа хората, съ които говорихъ по реформата въ Швейцария и Белгия, ми повтаряха едно: „Реформата, която вие проектирате, е много добра, но има само едно важно възражение — да не би у васъ да способувате за раздѣплението на партиитѣ, за уголѣмяване на политическите групировки. Обърнете сериозно внимание, понеже това може да ви коштува много“. И дѣйствително, въ една Силистра, колкото и да е напреднало и тамъ нашето общество — все-таки знаете, че Силистра не е отъ първите наши градове по културния си уровень — се явили въ последните избори 14 кандидатни листи, раздробили гласоветѣ и произвели едно такова положение, дѣто отъ една и съща партия се явили 3—4 течения. Въ единъ Пловдивъ се явили 13 листи, въ Варна се явили 12 листи. Е добръ, г-да, това явление трѣбва да ни накара сериозно да се замислимъ. Но правѣше се тукъ едно възражение отъ г. Бръшлянова: „Ами и прѣди тази система имаше много партии“. Да, но партии, каквито се явиха сега, фракции, котерии съ такива стремления при онази система нѣмаше. При старата система имаше нѣколко партии политически, но които — както много правилно се разправи нѣйдѣ, ако не въ комисията, то тукъ — се явяваха от-вѣрѣме наврѣме само на парадъ, за да направятъ единъ смотъръ на своите редове и да се каже, че съществуватъ, и тѣ очакватъ своя редъ да получатъ властта отгорѣ и да правятъ по мажоритарната система избори; но такова число организирани фракции, които да отидатъ на урните и да искатъ гласа на избирателитѣ за своите кандидатни листи, нѣмаше, па и не можеше да има. При това ние знаемъ, че само 40% отъ избирателитѣ ходѣха на урните, защото партиитѣ не се грижѣха толкова за урната, а се грижеха за знамето, за да иматъ само партии, когато вие виждате въ последните избори 60, 70 даже до 80% — точно не мога да ви кажа, тъй като сега се правятъ изчисления — и до 85% отъ избирателитѣ сѣ отишли на урните. Нѣма съмнѣние, че на туй е повлияла сегашната изборна система, която навсѣкждѣ гарантира, че гласътъ на избирателя нѣма да бѣде загубенъ, както при мажоритарната. Новата система гарантира туй, че и малките честолюбци, и най-дребнитѣ могатъ по нея система да получатъ гласъ. Ако не го турите въ вашата листа на второ, трето, четвърто мѣсто, за да има горѣ-долу шансъ да получи мандатъ, често-любецътъ си образува своя листа и се туря прѣвъ въ нея, и, може-би, положението му да не стане по-лошо отъ туй, което е при васъ на трето, четвърто или пето мѣсто. Ето, г-да, главната причина, която ни накара да се позамишлимъ и потърсимъ като какво може да се направи, за да се попрѣчи за раздѣплението на партиитѣ у насъ при новата изборна система. Белки мислите, че ние имаме прѣдъ видъ 2—3-тѣ мандата въ цѣла България, които ще отиватъ на една или друга страна? Защото при системата, която вървамъ, че ще се приеме днесъ и която е приета отъ комисията, въпросътъ се касае за 2—3 мандата отъ 213-тѣ. Ама това не може да има никакво сериозно значение! За окръжитѣ, да-ли да бждатъ избирателни колегии, още можеше да има значение; но туй, което приехме вчера въ комисията и ви се прѣдлага сега, нѣма особено значение по отношение до мандатитѣ. За насъ има особено значение, когато искаме да прокараме този кворумъ, който и малкъ да е той — ще видимъ подиръ

малко какъвъ е — понеже съ него искаме прѣдварително да кажемъ на всички недоволници въ партиитѣ, че тѣ, или ще се подчинятъ на партийната дисциплина, или трѣбва да си дирятъ мѣсто другадѣ; туряме една избирателна мѣрка, при която, който стои по-надолу отъ избирателния аршинъ, трѣбва да си търси другадѣ мѣстото и да не може да очаква, че може така лесно да наложи каприза си. Това е намѣрението ни; никакви други намѣрения нѣ-маме и не сме имали.

Когато първоначално се събрали членоветѣ на комисията, азъ бѣхъ заетъ другадѣ и не можехъ да участвувамъ въ нея. Рѣшението, да се постави единъ кворумъ, бѣ взето отъ комисията въ мое отсъствие. Азъ не искахъ да спирамъ разискванията и да се поврѣщаме въ комисията за кворумъ, защото искахъ да чуя народните прѣдставители. Явиха се двѣ течения твърди основатели, течения безъ всѣкакви задни мисли: едното бѣше противъ всѣкакъвъ кворумъ, другото бѣше за кворума, и затуй не се гласува онзи день, толкозъ повече, че и самиятъ докладчикъ бѣше тъй любезенъ да иска да чуе наново подиръ това мнѣнието на цѣлата комисия. Е добръ, г-да, ние дълго и широко разисквахме въ комисията и почти цѣлото Народно събрание, съ главнитѣ си прѣдставители, вчера бѣше тамъ. И ние дойдохме до слѣдующето заключение. По мое прѣдложение намѣри се единъ компромисъ между двѣте течения, който примирява тия двѣ течения и дава възможностъ на тая реформа да може да излѣзе отъ Народното събрание възприета отъ голѣмото му болшинство, както бѣше възприета тя по принципъ единодушно отъ същото туй Народно събрание. Мнѣнието на еднитѣ бѣше да се вземе по-големъ кворумъ, който се равняваше, споредъ изчисленията на г. докладчика, на $4\frac{1}{2}\%$ или $4\frac{3}{4}\%$. Значи, за да може да участвува една партия при разпрѣдѣлението на мандатитѣ, трѣбва да получи около $4\frac{1}{4}$ —5% отъ подаденитѣ гласове. Това бѣше то кворума. Но имаше друго течение, което казваше: ние никакъвъ кворумъ, никаква прѣграда не щемъ, защото това ще се прѣтълчува злѣ. Е добръ, ние правимъ реална политика, ние не правимъ философия. Имаше двѣ течения, които можеха да влошатъ разискванията и да компрометиратъ системата, и то поради единъ почти незначителенъ въпросъ, който, обаче, има важностъ за партиитѣ. И вчера всички властующи партии ни поддържаха въ комисията, съ изключение на демократитѣ. Нѣма да говоря за земеделцитѣ, които рѣдко се сходятъ съ насъ въ убѣжденията. Другитѣ властующи партии ни поддържаха — и въ комисията, и тукъ — въ нашето желание да намѣримъ една мѣрка, съ която да туримъ на мѣстото си всѣкиго едно отъ партизанитѣ, които искатъ да проявятъ вироглавство. Е добръ, г-да, срѣдниятъ пътъ, който намѣрихме, е слѣдующия. Прѣдложихъ системата, която не е моя, не е отъ мене измислена, но която още повече сниши изборния дѣлителъ; докарахъ го дотамъ — точното изчисление ще се направи въ послѣдствие — че е нужно да се получатъ само 2—2 $\frac{1}{2}\%$ отъ гласоветѣ на избирателитѣ, за да може да се вземе участие въ разпрѣдѣлението на мандатитѣ. По този начинъ тоя малкъ кворумъ почти никога не ще може да се приспособи спрямо дѣйствителнитѣ партии, но съ него ние искаме да има въ закона едно планило, да има една мѣрка срѣщу ония отъ партизанитѣ, които искатъ да показватъ неподчиненостъ къмъ разпорежданията на партийнитѣ бюра и дисциплина.

Повдигна се тукъ едно възражение отъ г. Бръшлянова: „Какъ ще си обясни българскитѣ народъ начина, по който вие намирате дѣлителя — дѣлите полученото число на гласоветѣ съ числото на мандатитѣ, плусъ единъ? Това, казва той, е емпирично, това е непонятно за българския народъ.“ Да ви дамъ

пояснение и по този въпрос. Системата, която е възприета от нашия законопроект, е система на англичанина Друпъ, (H. R. Droop), единъ юристъ, който въ 1871-та година, като се е занимавалъ съ въпроса да намъри система, която по възможностъ най-добъръ да разпорежда разпрѣдѣлението на мандатитѣ, е измислилъ тая система, която послѣ се е възприела отъ три отдѣлни лица и се е изпълнила по три разни начини. Единъ отъ тѣхъ е д'Ондтъ, белгийски професоръ, който получава дѣлителя така: взема полученото число на гласовѣтъ отъ всѣка листа, нарежда ги подъ редъ и ги дѣли съ 1, 2, 3, 4, 5. Ами по-емпирическо отъ това има ли? На какво основание вие вземате числото на полученитѣ гласове отъ разнитѣ листи и ги дѣлите на 1, 2, 3 и пр., докато ги раздѣлите толкова пѣти колкото ви трѣбва? Нѣма резонно основание; чисто емпирическо. Другъ единъ професоръ, Хагенбахъ-Бишовъ, швейцарецъ, по другъ начинъ идва до сѣщото математическо заключение, само че при една по-кратка формула. Както една математическа проблема се разрѣшава по 2—3 начина, така и тука. Като е правилъ опити, казанитѣ професоръ е намѣрилъ, че като прибавитъ къмъ числото на мандатитѣ единица и дѣлите полученитѣ гласове, вие ще получите сѣщия резултатъ, както когато дѣлите съ 1, 2, 3, 4, 5 — ама буквално сѣщото ще получите. Най-сетнѣ трети единъ политически дѣятель, французинътъ Жюль Дицъ, на основание изслѣдваніята на нѣкои негови приятели математици, по трети начинъ е разрѣшилъ проблемата. Той взема, както бѣше въ нашия избирателенъ законъ досега, че раздава мандатитѣ споредъ числото на полученитѣ гласове и послѣ, като останатъ нѣкои мандати, раздаватъ се по начина, указанъ въ чл. 120 отъ сегашния избирателенъ законъ. Ние първоначално, въ комисията, бѣхме приели системата на проф. д'Ондтъ; тя е инакъ проста, но трудна, неразбираема и много дълба въ нареждане редовѣтъ на листитѣ. Ако има да се избиратъ, напр., 23 депутати и имате нѣколко кандидатни листи, то е страшна процедура. Но ние я приехме първоначално, като най-простата. Когато въ послѣдствие се яви въпросъ за кворума — а при системата на д'Ондтъ не можеше да става дума за това — трѣбваше да вземемъ друга прѣброителна система. И ние разрѣшихме проблемата по другъ начинъ, за да може да се приспособи кворумътъ. Взехме системата на Жюль Дицъ, която е възприета отъ нашия досегашенъ избирателенъ законъ — чл. 120. Когато се рѣшихъ да направя компромисъ между двѣтъ течения, азъ прибѣгнахъ до третата система за разрѣшение на проблемата и взехъ системата на Хагенбахъ-Бишова. Той какво казва? Прибавя единица къмъ числото на мандатитѣ и дѣли числото на полученитѣ гласове. По този начинъ, ние имаме нѣщо като сегашната система на Дица, като се прибавя само една единица къмъ числото на мандатитѣ. Нѣма съмнѣние, че полученитѣ изборенъ дѣлителъ ще бѣде по-малкъ отъ оня, ако дѣлите съ по-голъмо число гласовѣтъ. Напр., ако има 50.000 избиратели и има да се раздаватъ, да кажемъ, 20 мандата, и дѣлите първата цифра съ 20, колкото трѣбва да се избиратъ депутати, вие трѣбва да получите 2.500 гласа, за да получите единъ мандатъ; ако ли дѣлите съ $20+1=21$, ще ви трѣбватъ по-малко отъ 2.500 гласа за мандатъ. Заради това азъ възприехъ дѣлителя, вмѣсто да бѣде по-голъмъ, както бѣше рѣшила комисията, да бѣде по-малкъ, и по този начинъ, като даваме по-малкъ дѣлителъ, възприемаме единъ по-малкъ кворумъ, и който и при този малкъ дѣлителъ не може да получи нужното число гласове, той нѣма право да взема участие по-нататкъ въ разпрѣдѣлението на мандатитѣ. Това е системата, която ви прѣдлагамъ. Какъ нѣма да я разбере българскиятъ народъ? Ами че той толкова ще

разбере системата на д'Ондтъ, колкото и тази, толкова и оная на Дица. Българскиятъ народъ въ тѣзи работи се ръководи отъ своитѣ водители. И тази система, която ние прѣдлагаме, е проста, лесно разбираема, макаръ че е емпирическа, както е емпирическа и онази на д'Ондтъ. Онуи, което вчера ние рѣшихме въ комисията, бѣше единъ компромисъ между двѣтъ течения, и за честъта на тая камара е, тя да възприеме това рѣшение. Азъ не давамъ никакво значение на онова, което ще кажатъ вънъ, въ печата. За голѣмо съжаление — повтарямъ го и туку, както и другъ пѣтъ го казахъ другагдѣ — нашиятъ печатъ много малко трудъ си даде да изучи този законопроектъ. Послѣднитѣ има и други недостатѣци, увѣренъ съмъ; той е човѣшко творение, той е една система чужда, присадена на наша почва; той съдържа въ себе си непрѣмѣнно и други недостатѣци; чудното бѣше, че, въ нашитѣ частни събрания, единъ депутатъ съ обикновенъ умъ намѣри да ни изтъкне една непѣлнота, едно нѣщо, което ние бѣхме пропуснали, а печатътъ, който говори ужъ сѣ по важни работи, не намѣри да ни покаже нито единъ недостатѣкъ въ тая система, а, въ общи фрази, или хвали, или кори. Това не е сериозно отнасяне къмъ такъвъ важенъ законопроектъ. Азъ съмъ увѣренъ, че като попрактикуваме единъ или два пѣти системата, ще намѣримъ сума недостатѣци въ нея. Ние всичкитѣ не можеме да ги видимъ сега, та азъ очаквахъ отъ печата и той да ни укаже нѣкои отъ тѣхъ.

Г-да! Имайте прѣдъ видъ едно: не можемъ да имаме парламентарно управление, ако нѣмаме партии стегнати, ако нѣмаме партии организирани; всичко друго ще остане всуе, ако ние не вземемъ мѣрки въ туй направление. Е добъръ, г-да, безъ да ви говоря само по себе си, ще ви цитирамъ мнѣнието на единъ или двама автори, за да видите, какъ хората разбиратъ що е партия и какво би било за насъ, ако ние не вземемъ мѣрки въ това отношение. Извѣстниятъ политически писатель Блунчли, който е правилъ сериозни студии върху политическитѣ партии, казва нейдѣ си: (Чете) „Историята на римската република и развитието на английската монархия се обясняватъ само съ борбата на партиятъ, чиито перипетии образуватъ въ сѣщностъ анализъ на свободата. Нѣкои слабодушни хора вѣрватъ, че политическитѣ партии сѣ една отъ мизеринтъ, отъ болеститѣ на нашата епоха. Напротивъ, тѣ сѣ доказателство на една силна и здрава дѣйностъ. Да се хвали нѣкой, че не принадлежалъ къмъ нѣкоя партия, значи да се самоизобличава въ нищожество на духа или на единъ осудителенъ егоизъмъ. Единствениятъ човѣкъ, който има право и даже длъжностъта да не се показва, че принадлежи на нѣкоя партия, това е държавниятъ глава на единъ народъ“. Освѣтъ него, всѣки другъ трѣбва да бѣде партизанитъ и трѣбва да изповѣдва едно политическо вѣруу. Тамъ е опасността, г-да. Ние можемъ да правимъ каквито искате закони, но ако ние не организираме партиятъ както трѣбва, ние нѣма да отидемъ далечъ. И много правилно казва онзи авторъ, който г. Толевъ ни чете, за да подкрѣпи туй свое прѣдложение и онова на г. Тончева; който авторъ е именно Georges Lachapelle, секретаръ на френския републикански комитетъ за пропорционалното избирателство, че (Чете) „Избирателната анархия“ — която впрочемъ и у насъ се проявява, ако не вземемъ мѣрки — „ще докара, ясно е, парламентарна анархия, и ако се желае да прѣстане втората, трѣбва да се почне съ прѣставането на първата. Прочее, трѣбва да се заставятъ партиятъ, съ една нагодена за тая цѣль избирателна система, да се организиратъ, да се дисципли-

плиниратъ и да защищаватъ идеи ясни и програми опрѣдѣлени. Ако това не стане, изборитѣ ще останатъ борби на лични интереси, и парламентаризмътъ ще доведе само злоупотребление съ влияние, което ще го направи повече и повече непопуляренъ. Ако ние по този начинъ, а отчасти и по други начинъ, за който говорихме вече и ще говоримъ повече на трето четене на тоя законъ, не организираме партията въ България, при най-хубавитѣ закони, ние рискуваме да компрометираме нашия парламентаренъ редъ. Въ Америка хората сж отишли дотамъ, че както акционернитѣ дружества се узаконяватъ съ закони, така и партията се узаконяватъ съ законъ. За да гарантиратъ самитѣ членове на партията отъ експлоатацията отъ водителитѣ и отъ централнитѣ бюра, законътъ задължава ежегодно партията да се събиратъ на събрания, да си избиратъ бюра, послѣднитѣ да даватъ отчети. Това става подъ контрола на властта. А въ нѣкои държави, като Канада и другадъ, шефоветѣ на опозицията сж тъй сжщо и членове единъ видъ на правителството, въ смисълъ, че се поддържатъ отъ властта, да живѣятъ, да правятъ политика и да водятъ партията, понеже и тѣ служатъ на общото дѣло. (Глъчка) При новото положение у насъ, съ новата система, безъ партийна организация е немислимо. Или партията ще изпадна въ ржцѣтъ на най-годинитѣ елементи отъ тѣхъ, или ще имаме анархия избира-телна и анархия парламентарна.

Х. Поповъ: Че и у насъ е тъй — на държавни разноси се погребватъ министритѣ.

П. Пешевъ: Погребението имъ само става на държавни разноси.

Министъръ А. Людскановъ: Да, много право казваше единъ приятелъ нѣкъдѣ: „Държавнитѣ мъже, освѣтъ хулитѣ, които получаватъ приживѣ, получаватъ и други двѣ нѣща: като умратъ, да ги погребатъ на държавни разноси, и като слѣзнатъ отъ властъ, да ги дадатъ въ държавенъ сждъ. (Смѣхъ)“

С. Консуловъ: И да имъ дадемъ пенсия.

Министъръ А. Людскановъ: То е вече вашъ въпросъ. И така, г-да, не бѣйте прозира въ нашето начинание, както вчера ви предложихъ, нѣкои задни цѣли. Нѣмаме намѣрение никоя партия или фракция да гонимъ. Ние сме се замислювали сериозно, какъ да организираме по-добъръ за напредъ партията си. Наистина, че и това пакъ не е панацея, но сѣ пакъ е важно, особено срѣдство за редовно парламентарно управление. Всички партизани трѣбва да си вървятъ въ редоветѣ, не трѣбва да се цѣпнатъ, и кворумътъ ще попрѣчи на това. На третото четене ще ви предложамъ, въ съгласие съ комисията, и друго едно срѣдство за тая цѣль, но засега ние сме се спрѣли тукъ.

Ето, г-да, нашитѣ цѣли, нашитѣ намѣрения; тѣ сж чисти. Нашата реформа е чиста, но, г-да, да не мислите, че като се говори тукъ въ законопроекта за меншествата — азъ съмъ го подписалъ, и съмъ се мъчилъ да изтъкна още по-ясно моята идея въ доклада — да не мислите, казвамъ, че всѣкаква котерия трѣбва да се представя въ този парламентъ. Ами тогава не може да има редъ. И азъ ще свѣрша, като ви прочета това, което е мотото, девизътъ на белгийското дружество, което съ многогодишнитѣ си усилия спомогна не малко за прокарването на пропорционалната реформа въ Белгия. Неговото мото е и нашето мото; то трѣбва да бѣде и мотото на всички оиѣзи, които искатъ да видятъ въ тая страна редъ, които искатъ да видятъ въ тая страна законность, да видятъ правилно парламентарно

управление. Ето го: (Чете) „Властта за истинското болшинство отъ страната; контролтъ за меншествата; едно точно представителство на всичкитѣ сериозни елементи отъ избирателното тѣло“. Това е то, г-да. Какъ може да се сматратъ за сериозни у насъ извѣстни течения, като напр., социалистическото, когато е раздѣлено на: тѣсно, широко, а утрѣ ще имаме и срѣдно и дълго? Това не сж сериозни течения. Какъ, напр., у насъ се цѣпнатъ? Скъпнало на нѣкого, че не му удовлетворили честолюбието и той излиза съ негово знаме, съ своя кандидатна листа. Не, г-да, тукъ се представяватъ и трѣбва да се представяватъ сериознитѣ течения въ страната; тукъ не е мѣсто да се правятъ словопрѣвни; нито е мѣсто да се пишатъ трактати по политиката; а е мѣстото да се контролира управлението на държавата и да се работятъ закони за благото на страната. Ето нашето начинание, ето и нашето мото. (Бурни ржкоплѣскания отъ болшинството)

Прѣседателствуващъ И. Пѣевъ: Има постѣпила една поправка на прѣдложението на комисията отъ народния прѣдставителъ г. Димитъръ Тончевъ, въ смисълъ: да се прѣмахне фразата: „Кандидатнитѣ листи, получивши по-малко гласове отъ изборния дѣлитель, нѣматъ право на мандатъ“.

Има постѣпило сжщо тъй прѣдложение, подписано отъ 10 души народни прѣдставители: г. г. Такевъ, Малиновъ, Мушановъ, Кипровъ, Кръстевъ, Драгиевъ и пр., съ което искатъ, възъ основа на чл. 47 отъ правилника, да се гласува прѣдложението на комисията за изборния кворумъ поименно.

Ще дамъ най-напредъ на гласуване прѣдложението на г. Тончева и послѣ ще питамъ Народното събрание, желае ли да гласува прѣдложението на комисията поименно.

Н. Мушановъ: Прѣдложението за начина на гласуването прѣдшествува.

Прѣседателствуващъ И. Пѣевъ: И прибавката ли на г. Тончева искате да се гласува поименно?

Н. Мушановъ: Казвамъ, че въпросътъ за начина на гласуването прѣдшествува.

Прѣседателствуващъ И. Пѣевъ: Азъ разбирамъ, че по-напредъ трѣбва да се гласува прѣдложението на г. Тончева.

Които г. г. народни прѣдставители приематъ да се направи прибавката, по-добъръ извадка, прѣдложена отъ г. Тончева, моля, да си вдигнатъ ржката. (Меншество) Събранието не приема.

Желае се да се знае, да-ли г. г. народнитѣ прѣдставители искатъ да гласуватъ поименно. Които г. г. народни прѣдставители желаятъ да се гласува прѣдложението на комисията тъй, както го чете г. докладчикътъ, поименно, моля, да си вдигнатъ ржката. (Меншество) Събранието не приема.

Моля г. г. народнитѣ прѣдставители, които приематъ прѣдложението на комисията тъй, както се прочете отъ г. докладчика, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство) Събранието приема.

Остава третото четене на законопроекта за изменение нѣкои членове отъ избирателния законъ; ще се тури на дневенъ редъ на трето четене, на първо мѣсто, за слѣдующето заседание на Народното събрание.

Минаваме къмъ втората точка отъ дневния редъ: докладъ отъ пропетарната комисия.

Обаждаатъ се: Отдихъ.

Прѣседателствуващъ И. Пѣевъ: Давамъ петъ минути отдихъ.

(Слѣдъ отидиѣ)

Прѣдседателствующъ И. Пѣвъ: (Звъни) Засѣданието продължава. Моля докладчика на проше-тарната комисия, г. Никола Козаревъ, да докладва.

Докладчикъ Н. Козаревъ: Г. г. народни прѣдста-вители! На първо мѣсто слѣдва заявлението подъ № 1.208 въ списъкъ шести: разгледани прошения отъ 12, 25 и 27 януарий т. г. Грую Димовъ отъ София, подаль заявление да му се опростятъ 200 л. отъ воененъ данѣкъ, съ който е билъ обложенъ за 1906/7 г. Това заявление своевременно е било пра-щано въ Финансовото министерство. Повърнато е съ № 3.877 отъ 24 мартъ 1909 г. съ мнѣние: да се опрости тая сума. Повторно е искано отъ сегашния министъръ на финанситъ неговото съгласие по това прошение; той го е повърналъ съ отношение № 14.548 отъ 20 декември 1911 г. и е далъ съгла-сието си, както неговиятъ прѣдшественникъ, за опро-щение на тая сума. Прометарната комисия едино-душно рѣши да се опрости сумата по облагане съ воененъ данѣкъ Грую Димовъ отъ София, тъй като прѣзъ тѣзи години той, по политически прѣста-вления, е билъ изпратенъ на заточение въ Мала-Азия.

Моля Събранието да опрости сумата.

Прѣдседателствующъ И. Пѣвъ: Които отъ г. г. на-роднитѣ прѣдставители сѣ съгласни съ рѣшението да комисията, моля, да си вдигнатъ ржката. (Вол-шинство) Събранието приема.

Докладчикъ Н. Козаревъ: Слѣдва прошения то въ сѣщия списъкъ подъ № 1.209. Георги Николовъ, отъ името на Гиренската община или Бѣлоземска, както сега се казва, е молилъ Народното събрание, да разрѣши на Бѣлоземския общински съвѣтъ да продаде на публиченъ търгъ 60 декара общинска мера около гарата „Бѣлоземъ“ за въ полза на учи-лището въ общината. Това заявление е изпращано на надлежния министъръ, който го е повърналъ съ мнѣние, че е съгласенъ да се разрѣши на общинския съвѣтъ да продаде 60 декара отъ общинската мера на публиченъ търгъ за въ полза на училището. Прометарната комисия прие и рѣши да се ходатай-ствува прѣдъ Народното събрание да разрѣши на общинския съвѣтъ въ с. Бѣлоземъ да продаде 60 де-кара отъ общинската мера около гарата на публи-ченъ търгъ за въ полза на училището. Моля Съ-бранието да одобри това рѣшение.

Прѣдседателствующъ И. Пѣвъ: Има думата народния прѣдставител г. Димитъръ Драгиевъ.

Д. Драгиевъ: Отъ свѣдѣнията, упоменати въ самия списъкъ за прошенията, както и отъ устния докладъ на г. докладчика, е явно, че земята, която Бѣлоземскиятъ общински съвѣтъ иска да продаде, била около гарата. Тая гара е нова.

Докладчикъ Н. Козаревъ: Да, нова е.

Д. Драгиевъ: Нѣщо година има откато е открита. Ако тази земя е наистина близо до самата гара и ако сега тя е малоцѣнна . . .

Докладчикъ Н. Козаревъ: Сега тя е цѣнна.

Д. Драгиевъ: Цѣнна е, но, въ всѣки случай, сѣ е по-малоцѣнна днесъ, отколкото ще бѣде слѣдъ нѣкоя и друга година. Съ течение на едно късо врѣме тази земя до гарата ще бѣде много по-цѣнна. Азъ мисля, че не ще направи добръ Бѣлоземскиятъ

общински съвѣтъ съ прибързаното продаване на тази общинска мера. Доколкото ми е извѣстно, нѣкои общини около гаритѣ практикуватъ слѣдното нѣщо за своитѣ общински мѣста около тѣхъ: даватъ ги подъ наемъ. Желалъ бихъ да знамъ, да-ли е основа-телно проученъ този въпросъ и да-ли не ще бѣде по-добъръ за общината и за нейното училище, да не бърза съ продаването на тази мера, а да я остави да я дава подъ наемъ. Ако е до самата гара, ще се намѣрятъ търговци, които ще построятъ здания за извѣстенъ срокъ, слѣдъ изтичането на който тия здания могатъ да останатъ за въ полза на общината, за въ полза на училището. По този начинъ, мисля, ще бѣдатъ защитени по-добъръ интереситъ и на об-щината, и на нейното училище. Ето защо, азъ мисля, че нѣма да сторимъ добръ, ако разрѣшимъ про-данъта на единъ имотъ, който би билъ по-разумно и полезно използванъ, ако се дава подъ наемъ за въ бѣдѣще.

Прѣдседателствующъ И. Пѣвъ: Има думата г. докладчикътъ.

Докладчикъ Н. Козаревъ: Г-да! Тукъ има ситу-ационенъ планъ на самото положение на тази мера. Тя, както всички мери у насъ, не е имала стойност по-рано, прѣди да мине желѣзнопътна линия, по цомъ се построи желѣзнопътната линия Пловдивъ—Чирпанъ и въ това село се построи гара, то близкитѣ до гарата мѣста добиха извѣстно значение, из-вѣстна стойностъ, защото Бѣлоземската гара служи за износенъ пунктъ на хранитѣ отъ Брѣзовската околия и на частъ отъ Пловдивската околия. Сега, селянитѣ въ заявлението си сами казватъ, че, понеже гарата е нова и нѣма мѣсто дѣ да построятъ частни лица складове за стоварване на храни и пр., а, отъ друга страна, прѣдъ видъ на това, че общината имъ е бѣдна и нѣматъ училище, искатъ да използватъ това мѣсто, да го продадатъ, безспорно, на търгъ, и ще се явятъ заинтересовани лица да го купятъ. Бѣлоземската гара не е една отъ първостепеннитѣ гары; тя ще служи като износенъ пунктъ на Брѣзов-ската околия; по-голѣмо значение не може да има. Други сѣ мѣстата около бургазката, варненската или пловдивската гары; тѣ иматъ голѣмо значение и тѣхната стойностъ може да нарастне слѣдъ 5—10 години. Бѣлоземската гара е малка; тя ще служи за износъ само на брѣзовчани, и прѣдъ видъ на туй, че селянитѣ сега намиратъ случай да про-дадатъ тия 60 декара земя, и ще ги продадатъ въ-протъ на добра цѣна, казватъ въ заявлението си, че „отъ събранитѣ суми ще искаме да си построимъ училищно здание въ селото“. Министерството е про-учвало подробно този въпросъ и е дало съгласието си. Ние, членовѣтъ на прометарната комисия, сме гледали, както всѣки пътъ, да удовлетворяваме въз-можни, назрѣли нужди на населението и, прѣдъ видъ на това, че Гиренскиятъ общински съвѣтъ на-мира, че чрѣзъ продажбата на тази мера ще може да събере една сума отъ 50—60 хиляди лева за по-стройка на училище, прометарната комисия нѣмаше причини да се не съгласи да приеме тѣхното искане — да се продадатъ 60 декара отъ мѣстото на публи-ченъ търгъ за въ полза на тѣхното училище.

Ето защо азъ мисля, че трѣбва да се приеме прѣдложението на комисията.

Прѣдседателствующъ И. Пѣвъ: Има думата г. Никола Мушановъ.

Н. Мушановъ: Г. г. народни прѣдставители! Да се позволява на селата да си продаватъ частъ отъ мерата за постройка на училище е хубава работа. Е добръ, но менъ ми се чини, че въ този случай

трѣбва да има нѣкакво нарушение на закона за допитване до народа, защото извѣстно ви е, че, когато ще се сключва заемъ, или ще се отчуждава частъ отъ мерата, трѣбва непременно, извънъ постановлението на общинския съвѣтъ, да стане и допитване до самитѣ селяни. Г. докладчикътъ досега приказва по въпроса, но азъ не чухъ да констатира, че наистина има и съгласието на жителитѣ на с. Гиренъ, изказано чрезъ референдумъ, което трѣбва да стане. Ако ли не е изпълнена тая формалностъ, законодателството не е властно да може да разреши продажбата на мерата безъ съгласието на жителитѣ на селото. Ето защо тази формална причина е важна и азъ смѣтамъ, че ние нѣмаме единъ отъ първитѣ елементи — съгласието на самото село — за да му дадемъ разрешение да продаде тая частъ отъ мерата. Ако е тъй, ще трѣбва това прошение да се изпрати до общинския съвѣтъ, да постановятъ допитване до народа и, само ако селянитѣ рѣшатъ, тогава нѣма никаква прѣчка Народното събрание да гласува. Ако селянитѣ разбератъ, че стойността на имотитѣ, които искатъ сега да продаватъ, може да се повиши, което азъ намирамъ достатъчно основателно — защото, както и г. Драгиевъ спомена, сега се открива гара и стойността на мѣстата много скоро се повишава, възможно е слѣдъ нѣколко години да получатъ 3—5—10 пжти по-голема цѣна — може-би да не ги продадатъ. Но, казвамъ, да-ли е тъй или не, селянитѣ най-добъръ знаятъ това.

Ето защо, ако не е станало допитване до селянитѣ, нека се изпълни тази формалностъ, прѣди ние да рѣшимъ въпроса тукъ, въ Народното събрание.

Докладчикъ Н. Козаревъ: Къмъ заявлението нѣма съобщено, че се е състоялъ референдумътъ.

Прѣдседателствуващъ И. Пѣвъ: Има думата г. Павелъ Парапановъ.

П. Парапановъ: Г. г. народни прѣдставители! Ако постъпимъ така, както прѣпорѣчва г. Мушановъ, ние ще изпълнимъ едно прѣдписане на закона. И, независимо отъ това, съ отлагането да се разреши този въпросъ и да се произнесе Народното събрание по това заявление, ще може по-нататъкъ въпросътъ да бѣде разрешенъ по-друго-аче, защото въ тия измѣнения, които г. министърътъ на народната просвѣта сега внася съ законопроекта си за народната просвѣта, прѣдвиджда се въ една алинея, че въ запазенния училищенъ фондъ „могатъ да влизатъ и такива суми, които постъпватъ отъ продажба на находящи се карй селата и градоветъ общински и държавни мери, които се прѣобрѣщатъ въ дворни мѣста, като се смѣта“ и пр. Така щото, ако сега отложимъ разрешението на този въпросъ, хемъ ще се изпълни една формалностъ, прѣдвиджена специално въ закона за референдума, хемъ ще може, тогава, слѣдъ като се приеме законопроектътъ за измѣнение закона за народното просвѣщение, да се рѣши въпросътъ, безъ да се сезира камарата по него.

Това е моето мнѣние.

Прѣдседателствуващъ И. Пѣвъ: Има думата г. Петъръ Петрановъ.

П. Петрановъ: Прѣдъ видъ на това, че не се вижда отъ книгата да има свѣдѣния, какво е станало съ допитването до народа, съгласно съществуващия законъ, и азъ съмъ на мнѣние, че разрешението на този въпросъ трѣбва да се отложи.

Прѣдседателствуващъ И. Пѣвъ: Има предложение да се отложи разрешението на този въпросъ.

Който г. г. народни прѣдставители сж съгласни да се отложи засега разрешението на този въпросъ,

моля, да се вдигнатъ ржката. (Болшинство) Събра- нието приема.

Моля г. докладчика да докладва по-нататъкъ.

Докладчикъ Н. Козаревъ: Слѣдва заявление № 1210 на столичнитѣ тютюнопродавци на едро и дребно.

Извѣстно ви е, г. г. народни прѣдставители, че по аферата „Джаферъ Персиянъ и С-ие“ въ гр. Русе бѣха конфискувани всички тютюни отъ тютюнопро- давцитѣ на тази фабрика. Тѣхнитѣ тютюни сж продадени отъ страна на държавата и сумата е събрана. Тютюнопродавцитѣ сж се отнесли съ едно заявление до Народното събрание и молятъ да имъ се възвърне стойността на тѣхнитѣ тютюни. Заявлението е прѣ- пращано на надлежния министъръ, за да си даде съгласието; и той, съ отношение подъ № 28.702 отъ 22.XII.1911 г., дава своето съгласие, за да се повър- натъ на тютюнопродавцитѣ: 1) бандеролно право — 53.279 л. 58 ст.; 2) мурурие — 1.453 л. 26 ст. и 3) об- щински налогъ — 1.934 л. 74 ст., всичко 56.667 л. и 58 ст. Министърътъ, въ допълнение на това свое писмо № 28.702 отъ 22.XII.1911 г., съ отношение подъ № 2.858 отъ 11/II т. г., изказва мнѣние: да се прибави къмъ сумата 53.278 л. 58 ст. още 7.808 л. 16 ст., състав- ляюща 40% отъ сумата 19.520 л., добита отъ про- дажбата на чистия тютюнь.

Комисията рѣши да ходатайствува прѣдъ Наро- дното събрание въ смисълъ, щото конфискуванитѣ тютюни на всички тютюнопродавци тукъ, съгласно при- ложения списъкъ при книгата...

Н. Мушановъ: Тютюнопродавцитѣ отъ цѣла Бъл- гария или само отъ тукъ?

Докладчикъ Н. Козаревъ: Само тия, които сж тукъ, които сж подали заявление. Нашето рѣшение е по отношение само на тѣзи, които сж дали заявления, че имъ сж конфискувани тютюнитѣ. Ние не знаемъ, да-ли има и други лица или не. Ние разглеждаме една молба до Народното събрание; сега, да-ли всич- китѣ тютюнопродавци сж въ нея или не, не мога да отговоря, да-ли е вѣрно или не. А прѣди всичко, за да рѣшимъ да дадемъ нѣкому нѣщо, трѣбва той да се обърне самъ съ заявление до Народното събрание, да каже, че е ошетенъ отъ държавата, или че непра- вилно му е взетъ имотътъ, и тогава, безспорно, На- родното събрание ще се занимае съ този въпросъ и ще рѣши. Ние имаме заявление подадено отъ тѣзи тютюнопродавци тукъ — има ги въ списъка.

С. Е. Русевъ: Кажете, колко сж искали и колко е установено да имъ се даде.

Докладчикъ Н. Козаревъ: Тѣ искатъ стойността на тютюна си.

С. Е. Русевъ: Но колко — кажете въ цифри точно.

Докладчикъ Н. Козаревъ: Въ цифри не е казано. Министърътъ въ своето отношение излага подробно пѣлата смѣтка. И затуй прощетарната комисия рѣши да се възвърнатъ на тютюнопродавцитѣ 56.667 л. 58 ст., слѣдуеми за бандеролно право, муририе, об- щински налогъ на продадения тютюнь, плюсъ 7.808 л. — 40% добити по продажбата на чистия тютюнь. Това е рѣшението на комисията.

При всичко че въ заявлението не е точно означено, да-ли сж всичкитѣ тютюнопродавци, азъ по частенъ редъ зная, че тютюнопродавцитѣ, на които сж кон- фискувани тютюнитѣ по тия случаи, по тая афера на Джафера Персиянъ и С-ие, които фигуриратъ въ заявлението, сж всички — не само тия отъ София, но и въшнитѣ.

С. Савовъ: Не сж всичкитъ.

Докладчикъ Н. Нозаревъ: Сега, зависи отъ васъ. Ние не сме рѣшили да върнемъ известни суми на нѣкой гражданинъ прѣди той да се обтѣжи, да се оплаче до народното прѣдставителство, че държавата го е ошетила.

Прѣдседателствующъ И. Пѣевъ: Има думата варненскиятъ народенъ прѣдставителъ г. Стоянъ Русевъ.

С. Е. Русевъ: Г. г. народни прѣдставители! На пръвъ погледъ молбата, която имаме да разглеждаме, не прѣдставлява отъ себе си нѣкой особенъ интересъ; обаче азъ ще имамъ честта да ви запозная съ историята на тази афера, за да видите какво въпиюще беззаконие и какъвъ общественъ скандалъ е извършенъ спрѣмо всички тютюнопродавци, които сж имали въ себе си тютюнъ, произходящъ отъ фабриката на Джафера Персиянъ. Азъ бихъ желалъ, г. министърътъ на финанситъ да е тукъ, за да може и той да даде своето мнѣние, което, въ всѣки случай, ще има голѣмо значение.

Прѣди двѣ или три години се откри нарушение въ русенската фабрика на Джафера Персиянъ. Органитъ на акцизната властъ веднага сж констатирани това закононарушение съ редовни актове и, въз основа на тѣзи актове, е издадено осѣдително постановление спрѣмо нарушителитъ Джаферъ Персиянъ и С-ие. Но това не стига. Бившиятъ министъръ на финанситъ г. Саллабашевъ извърши едно голѣмо беззаконие, бихъ могълъ да кажа дори единъ чудовищенъ актъ — за да не употрѣбъ по-рѣзка дума — който стои вънъ отъ всѣка критика. Бившиятъ министъръ Иванъ Саллабашевъ потѣпка конституцията, пъкъ и всички други материални закони, които гарантиратъ правото на собственостъ на българския гражданинъ. Той подава една окръжна телеграма до всички акцизни началници, като имъ заповѣдва да конфискуватъ всички тютюни, които носятъ етикета на фабриката Джаферъ Персиянъ, въ които и тютюнопродавници да се намѣрятъ. А г. министъръ Саллабашевъ не бѣ властенъ да извърши това, защото то е едно голѣмо беззаконие, за което той може да отговаря прѣдъ сѣдъ, ако бѣде тегленъ евентуално прѣдъ такъвъ. Прѣди всичко, г. г. народни прѣдставители, законътъ надъ законитъ — българската конституция — гарантира правото на собственостъ. Чл. 67 отъ конституцията казва: „Правата на собственостъ сж неприкосновени“. По-нататъкъ вне ще видите, че и въ специалния законъ — закона за тютюна — тѣзи права, еднакво сж гарантирани, и нито г. Саллабашевъ, нито нѣкой другъ имаше право да посѣга върху тютюнитъ, които сж били произведени отъ фабриката на Джафера Персиянъ и сж се намирали въ разнитъ тютюнопродавници. Всѣки единъ български гражданинъ — тютюнопродавецъ, който е ималъ тѣзи тютюни, можеше съ орѣжие въ ръка да се противи срѣщу този вандализъмъ, срѣщу това беззаконие, което се е упражнило. Защото какво направиха по него врѣме органитъ на акцизната властъ? Отидоха въ всички тютюнопродавници и взеха тютюнитъ, като дадоха само по една разписка, въ която се казваше: „Удостоверявамъ, че получихъ отъ Ивана Драгановъ толкова тютюнъ, произходящъ отъ фабриката на Джафера Персиянъ“. А забѣлжете, г. г. народни прѣдставители, че всички тѣзи тютюнопродавци сж трети лица, които нѣматъ нищо общо съ онова нарушение, което е извършилъ Джаферъ Персиянъ. Тѣ сж добросъвестни купувачи, които сж платили стойността на тѣзи тютюни. И важното е, че тѣзи тютюни, които сж излизали отъ фабриката на Джафера Персиянъ, сж били подъ контрола на органитъ на държавната властъ, защото знаете, че всѣка тютюнева фабрика има единъ държавенъ контро-

лоръ. Та, казвамъ, тѣзи тютюни сж вземени отъ тютюнопродавцитъ по единъ безправенъ, по единъ скандалиозенъ начинъ. Туй нѣщо не трѣбваше да стане, не трѣбваше да се заповѣдва отъ единъ министъръ на финанситъ, какъвто бѣше Саллабашевъ; за тази му постѣпка азъ го квалифицирамъ като единъ некадѣрникъ. Г. г. народни прѣдставители! Вземането на тютюнитъ е една конфискация, едно наказание. А, както въ конституцията, така и въ другитъ наши закони е опрѣдѣленъ начинътъ, по който се налага едно наказание на единъ български гражданинъ. Въ случая, като сж вземени отъ разнитъ тютюнопродавци тютюнитъ, произходящи отъ фабриката на Джафера Персиянъ, на тия тютюнопродавци, български граждани, е наложено едно наказание, защото тютюнътъ е взетъ, а това е една конфискация.

(Прѣдседателското мѣсто заема подпрѣдседателътъ г. А. Буровъ)

Е добръ, въ специалния законъ за тютюна се уреждатъ всички случаи и е казано по какъвъ начинъ се налагатъ наказания. Споредъ закона за тютюна налагатъ се два вида наказания: едно е парично — глоба, а другото е конфискация на контрабандирани прѣдмети. Е добръ, ако тѣзи тютюнопродавци, отъ които сж взети тѣзи тютюни въ видъ на конфискация, сж извършили нарушение на закона за тютюна, нѣмаше, освѣнъ бившиятъ министъръ Саллабашевъ да заповѣда на своитъ подвѣдомствени органи да съставятъ редовни актове противъ тия тютюнопродавци, и по силата на това да се издаде осѣдително постановление отъ надлежнитъ чиновници. Така повелява чл. 77 отъ закона за тютюна. Той гласи: (Чете) „Наказанятията за нарушенията настоящия законъ се налагатъ чрѣзъ постановления на акцизнитъ надзиратели, основани на актоветъ, съставени отъ държавнитъ, военнитъ и общински чиновници и служачи“. Въ конкретния случай нито на одного отъ тютюнопродавцитъ не е съставенъ актъ и срѣщу никого отъ тѣхъ нѣма издадено осѣдително постановление, по силата на което да се повелява конфискация, за да се вземе отъ тѣхъ тютюнътъ. Понеже е извършенъ единъ противозаконенъ, противоконституционенъ актъ, трѣбва на всички ония търговци, отъ които е билъ взетъ тютюнътъ, всецѣло да се повърне стойността, понеже, както е знайно, тѣзи тютюни бѣха продадени на публична продажъ. Още повече, че това повръщане се повелява и по друго елементарно правило, именно, че никой нѣма право да се обогатява даромъ на чуждъ грѣбъ. Трѣбва да знаемъ много добръ, че тѣзи тютюнопродавци сж добросъвестни купувачи; тѣ сж купили този тютюнъ, и държавата нѣма право да имъ го взема и да ги ошети. Като се разглежда сега молбата на софийскитъ тютюнопродавци, азъ бихъ желалъ, камарата да вземе рѣшение да имъ се изплати напълно стойността на конфискуванитъ тютюни, а г. министърътъ на финанситъ, като има прѣдъ видъ туй рѣшение на Народното събрание да вземе подъ внимание и всички други тютюнопродавци, каквито има въ Варна, Шуменъ и навсѣкѣждъ, и на всички, безъ да се сезира камарата повече съ този въпросъ, да разрѣши да се повърне стойността на тютюна, който съвършено неправилно е взетъ отъ тѣхъ.

Прѣдседателствующъ А. Буровъ: Има думата софийскиятъ народенъ прѣдставителъ г. Димитъръ Ганчевъ.

Д. Ганчевъ: Слѣдъ изказаното отъ г. Русева, менъ ми остава твърдѣ малко да кажа. Азъ, прѣди всичко, съмъ длъженъ да изкажа едно голѣмо очудване за това, какъ е било възможно финансовиятъ министъръ да одобри тази конфискация на тютюнитъ отъ фабриката на Джафера Персиянъ.

С. Е. Русевъ: Той е заповѣдалъ, а не е одобрил конфискацията.

Д. Ганчевъ: Това е единъ произволъ надъ производителѣ, каквито, нека ми бѣде позволено да кажа, могатъ да ставатъ само въ България. Питамъ азъ: ако въ една частна тютюнева фабрика, дѣто има единъ държавенъ контролоръ, облѣченъ съ властѣта да наблюдава, што тютюнѣтъ, които излизатъ, да бѣдатъ редовни, поради това, че този контролоръ не си е отварялъ очитѣ, е станала фалшификация, отговорни ли сж за това търговцитѣ, които сж купили и платили този тютюнъ? Защо безъ всѣкакво право да имъ се конфискува стоката, да се държи цѣли три години и най-послѣ да се продаде? Това е, г-да, една неправда, единъ произволъ, който трѣбва да се регистрира въ Народното събрание и не би било желателно да се повтара за въ бѣдѣще. На 27 мартъ 1909 г. е конфискуванъ и запечатанъ този тютюнъ въ магазинѣтъ на търговцитѣ, както тукъ въ София, така сѣщо и въ провинцията — навредъ, кѣдѣто сж намѣрили тютюнъ отъ фабриката „Джаферъ Персиянъ“. Както виждате, близо три години има оттогава. На 28 мартъ 1911 г. този тютюнъ е продаденъ. Най-главното е, че между тѣзи търговци имаше и такива тютюнопродавци, на които всичкиятъ капиталъ бѣше 400—500 л., и като имъ се конфискува тютюнѣтъ, взема имъ се и капиталецѣтъ, и тѣ, като не можеха да изхранятъ своитѣ сѣмейства, трѣбваше да отидатъ изъ улицитѣ да просятъ. Отъ доклада, който г. докладчикѣтъ направи, се вижда, че нѣкакви си разноси трѣбвало да се спаднатъ отъ сумитѣ на конфискувания тютюнъ. Ние, ако признаемъ, че е право да имъ се заплати напълно стойността, откъдѣ накардѣ ще отидемъ да спадаме? Ами тази стока е конфискувана прѣди три години. Ако смѣтнете лихвитѣ на капитала, който е билъ задържанъ цѣли три години, по банкова лихва 7%, вие ще получите около 15 хиляди лева, които трѣбва да имъ се платятъ напълно. Ако ние не имъ плащаме лихвитѣ, азъ мисля, че нѣмаме право да отидемъ да задържаме известна частъ отъ стойността на тютюна за разноси. Нека държавата имъ плати. Грѣшката е въ нея, грѣшката е у министра на финанситѣ; нека този грѣхъ легне върху него, нека той ги плати. Ако държавата не ще да ги плати, нека министърѣтъ на финанситѣ, г. Теодоровъ, пише за ухото г. Саллабашева, който е извършилъ тази неправда и да му каже: „Господине, дай пари, плати тази разлика, защото държавата не бива да губи“.

Г. г. народни прѣдставители! Вие ще извършите единъ актъ на справедливостъ, ако вземете едно рѣшение, што да се заплати на всички тютюнопродавци въ България напълно стойността на конфискувания тютюнъ, безъ да имъ се прави какъвто и да е отбивъ. Азъ правя сѣщия апелъ къмъ г. министра на финанситѣ, който е доказалъ, че е справедливъ човѣкъ — той признава тая справедливостъ и заради това се е отнесълъ съ едно официално писмо до прометарната комисия, въ което изказва мнѣние да се заплати на просителитѣ, почти цѣлата искана сума — и го моля да не прави въпросъ за петъ-шестъ хиляди лева, защото тия хора губятъ лихвитѣ; нека имъ се заплати напълно сумата. Ако държавата не иска да имъ плати, тогава нека носи отговорността този, който е далъ тази наредба; той е виновникѣтъ.

Прѣдседателствующъ А. Буровъ: Има думата г. министърѣтъ на финанситѣ.

Министъръ Т. Теодоровъ: Г. г. народни прѣдставители! Безспорно е, че въ случая лицата, тютюнопродавцитѣ, на които тютюнѣтъ е билъ конфискуванъ и продаденъ и които сега молятъ да имъ се повърнатъ паритѣ, защото неправилно имъ е билъ кон-

фискуванъ тютюнѣтъ, сж били добросъвѣстни. Ако тѣ не бѣха добросъвѣстни, министерството нѣмаше да се съгласи да имъ се върне нито сантимъ, колкото и да е голѣма сумата и стойността на конфискуванитѣ имъ тютюни. Тѣ сж купували отъ фабриката на „Джафера Персиянъ“ папириси и тютюнъ повидимому надлежно оббандерованъ, безъ да знаятъ, че крайщата на бандеролитѣ не се срѣщатъ, че единъ етикетъ, който е билъ поставенъ отгорѣ, е прикривалъ празното пространство и че по този начинъ се е опетявала хазната. Хората сж купували тѣзи пакети — папирситѣ и другия тютюнъ — и сж ги пушили, безъ да знаятъ, безъ да забѣлжватъ, че тѣ не сж дооббандеровани, защото повидимому сж били оббандеровани. Тѣй че, ако се прѣцѣни човѣшки тѣхното поведение, ще видимъ, че тѣ, купувачитѣ отъ фабриката, сж били въведени въ заблуждение, тѣ сж станали жертва на една измама, и че сж добросъвѣстни. И тѣкмо поради тази причина Министерството на финанситѣ се съгласи да имъ се повърне стойността на бандерола, както и 40% отъ стойността на самия тютюнъ. Въ случая бандеролѣтъ е около 56 хиляди лева — доколкото помня — а стойността на тютюна е 19 хиляди лева. 56-тѣ хиляди лева министерството е съгласно да имъ се върнатъ; отъ 19-тѣ хиляди лева министерството е тоже съгласно да имъ се върнатъ само 40% — около седемъ хиляди и нѣколко стотинъ лева. Министерството, обаче, изказва мнѣние да се задържи остатѣкътъ на тютюна отъ стойността, който остатѣкъ ще бѣде около 8—9 хиляди лева, и да не се повърне на тия хора, които сж множество, заради туй, защото въпросѣтъ, да-ли — бидейки тѣ даже добросъвѣстни — тѣхниятъ тютюнъ не подлежи на конфискация, е въпросъ споренъ. Финансовата администрация на врѣмето го е конфискувала по силата на единъ членъ отъ закона за тютюна.

С. Е. Русевъ: Не, г. министре, вижте окръжната телеграма, ако обичате.

Министъръ Т. Теодоровъ: Не е важна телеграмата. По едно тълкуване на единъ членъ отъ закона за тютюна Министерството на финанситѣ счита, че тютюнъ, който се изнесе контрабанда, трѣбва да се конфискува въ полза на хазната, дори и тогава, когато се намѣри въ рѣцѣтъ на нѣкой добросъвѣстенъ купувачъ.

С. Е. Русевъ: Но какъ става конфискацията?

Министъръ Т. Теодоровъ: По този въпросъ се е произнесълъ до известна степенъ и Върховниятъ касационенъ съдъ при разглеждане на углавни дѣла, като е оставилъ безъ послѣдствие известни оплаквания, безъ, обаче, да е прѣдрѣшилъ въпроса — доколкото си спомнямъ. Въ слѣдствие на това, тѣзи тютюнопродавци сж завели гражданско дѣло прѣдъ сѣдилищата противъ хазната, да искатъ да имъ се повърне стойността на конфискувания тютюнъ. Понеже въпросѣтъ е отнесенъ прѣдъ сѣдилищата, и финансовата администрация се поставя на тази гледна точка, че тютюнѣтъ подлежи на конфискация дори и тогава, когато лицето, въ което се намѣри той, е добросъвѣстенъ притежателъ, азъ не искахъ да осждамъ моя прѣдшественикъ, че той криво е тълкувалъ закона. Финансовата администрация е една и сѣща, колкото и да се промѣняватъ лицата, които я прѣдставляватъ, и тя трѣбва да бѣде послѣдователна. Дѣйствиата на прѣдшественника сж задължителни за приемника, освѣнъ когато е съвѣтъмъ явно, че той е погрѣшилъ. И тѣй, помъ като сѣдилищата сж сезирани съ въпроса, мисля, че е неправилно азъ да осждамъ г. Саллабашева; днесъ азъ ще осжда г. Саллабашева, а утрѣ ще дойде другъ да осжди

мене. Нека оставим този въпрос да се разрши от сждилищата. Ако сждилищата признаят, че чл. 77 или други, на който се е основала финансовата администрация, неправилно е изтълкуванъ, и че тѣзи лица съвършено не трѣбва да отговарятъ, а трѣбва да имъ се повърне стойността на тютюна, ще имъ повърнемъ и другитѣ 60%, които сега имъ задържаме и работата ще се свърши. А сега ние какво можемъ да направимъ? Безъ да чакаме изхода на дѣлото, като признаваме, че тѣзи хора сж добросъвъстни, даже и да подпадатъ подъ строгоститѣ на закона — да имъ бжде конфискуванъ тютюнътъ, намѣренъ въ тѣхнитѣ рѣцѣ — можемъ да имъ дадемъ това, което казахъ, понеже ги признаваме, че сж добросъвъстни. Въ Финансовото министерство всички сж пушили тютюна на Джафера Персиянъ; даже и тѣзи, които сж съставили акта, сж пушили дълго врѣме този тютюнъ, безъ да знаятъ, че той е контрабанда. Та, ние можемъ да рѣшимъ само туй, което е наше право. Сега засега бандеролътъ е право на държавата. Макаръ че, по строгоститѣ на закона, тютюнопродавцитѣ би трѣбвало да го понесатъ, ние, ако рѣшите, можемъ да имъ го върнемъ, защото чувствуваме, че не е справедливо — може да е законно, но не е справедливо. Азъ съмъ съгласенъ, прочее, да имъ върнемъ 40% отъ стойността на конфискуванитѣ тютюни, а останалитѣ 60% да задържимъ въ полза на държавата. Отъ тѣзи 60%, 24% ще се дадатъ на откривателитѣ, 20%, струва ми се, ще се употребятъ за подобрене на тютюневата култура и останалитѣ — не знамъ за какво. Нека задържимъ тѣзи 60% докато сждилищата се произнесатъ; ако сждилищата рѣшатъ, че конфискацията е неправилна, ще имъ върнемъ и тѣхъ; ако, обаче, сждилищата отхвърлятъ иска, ние ще отговаряме прѣдъ лицата, които сж откриватели, защото тѣ ще искатъ — и съ право — своитѣ 24%. Ако ние върнемъ на просителитѣ паритѣ сега изцѣло, а сждилищата приематъ, че конфискацията е била неправилна, ще трѣбва тогава да вадимъ готови пари отъ хазната да дадемъ 24% на тѣзи откриватели, защото тѣ ще кажатъ: „Вие наистина сте подарили сумата на тютюнопродавцитѣ, но вашето Народно събрание не може да ни отнеме онова, което ни се пада по закона“.

С. Е. Русевъ: Отъ Джаферъ Персиянъ е събрана сумата, тѣй щото на откривателитѣ ще се даде.

Министъръ Т. Теодоровъ: Затова, колкото и да съмъ съгласенъ съ г. г. прѣждеговорившитѣ, че тѣзи хора сж съвършено добросъвъстни и съвършено невинни, прѣдъ видъ на това, че този въпросъ, съ който е свързано повръщането на цѣлата сума, е прѣдъ сждилищата и ще може вече да се разгледа и разрши тамъ, ще моля, ние засега да се ограничимъ да повърнемъ онова, което съставлява бандеролътъ, което съставлява и 40% отъ стойността. Колкото за другото, то нѣма да избѣгне; то е вече сравнително малка сума. Когато имъ върнемъ отъ 70 и толкова хиляди лева 60 хиляди и останатъ само 8—9 хиляди, тѣ ще бждатъ достатъчно удовлетворени за тази неправда, която чувствуватъ, че е била сторена спрѣмо тѣхъ. Ако спечелятъ дѣлото въ сждилищата, ще имъ върнемъ и остатъка; ако го изгубятъ, тѣзи суми ще дадемъ на откривателитѣ, ще задържимъ и за фонда и ще кажемъ, че законътъ е такъвъ; тогава бихме могли да помислимъ, да-ли нѣма мѣсто още нѣщо да отстъпимъ и онова, което се взема за въ полза на тютюневата култура. Но засега азъ съмъ на мнѣние — такова е и мнѣнието на министерството ми — да не се опрошава повече отъ тая сума, за която има и писмо отъ Министерството на финанситѣ, а да се приеме прѣдложението на комисията, което е въ съгласие съ Министерството на финанситѣ. Ние ще

бждемъ тукъ и ще можемъ въ бждще да изкусуримъ работата, ако този пътъ остане неизкусурена; нека не изпрѣварваме да прѣдрѣшваме въпроси, съ които е сезиранъ сждътъ.

С. Е. Русевъ: Какво е Вашето мнѣние за конфискацията?

Министъръ Т. Теодоровъ: Какво ще стане въ сжда, то е другъ въпросъ. Азъ и за него имамъ мнѣние, но нѣма защо да го казвамъ, тукъ азъ не съмъ адвокатъ, а министъръ на финанситѣ.

Прѣдседателствующъ А. Буровъ: Има думата свищовскиятъ народенъ прѣдставителъ г. Никола Константиновъ.

Н. Константиновъ: Г. г. народни прѣдставители! По това прошение на софийскитѣ тютюнопродавци на едро и дребно азъ не мога да се съглася съ изказанитѣ мнѣния. Съображенията ми сж слѣдующитѣ. Ние не можемъ и не трѣбва да правимъ специални, лични закони въ сжбота за Петка и Първана при сжществуването на общи закони, на които трѣбва да се подчинява всѣки български гражданинъ, включително и министърътъ. Самъ г. министърътъ на финанситѣ ни каза, че съ този въпросъ сж сезирани сждилищата. Ние не можемъ да се мѣсимъ въ работитѣ на сждилищата. Сждилищата ще разршаватъ въпроса, и ако тѣ кажатъ, че държавата трѣбва да плати на тѣзи тютюнопродавци 80.000, 100.000 или пъкъ само 20 или 40.000 л., тя ще ги плати по силата на сжществуващитѣ закони. Ние не можемъ да правимъ тукъ специални закони за нѣкого, толкозъ повече, когато въпросътъ е даденъ на разршенне въ сждилищата. То е, най-малко, неумѣстно.

Тукъ ни се казва, че лицата, отъ които сж взети тѣзи тютюни, сж били добросъвъстни. Тази добросъвъстностъ не е съ нищо доказана. Азъ мога да кажа противното: както Джаферъ Персиянъ се ухитри да извърши едно мошенничество при обандеролването на тѣзи тютюни, така, може-би, той се е спогодилъ съ тѣзи тютюнопродавци да не се намѣри въ неговитѣ складове отъ сжщия тютюнъ.

С. Е. Русевъ: Ако отъ Вашата магазинъ взематъ стока, какво ще правите?

Н. Константиновъ: Когато дойде редъ за моята магазинъ, пакъ ще си приказваме. — Това не е обикновена стока, която човѣкъ може да вземе и да прави съ нея каквото иска, както, напр., да вземе прежда да я прави на платно, да вземе памукъ да го прави на прежда, да вземе сурово кафе, да го прави на кафе за кафеджийници, да вземе захаръ да я прави на халва. Вие нѣмате право съ този бандеролъ, съ тази обвинка, която държавата туря, да правите нищо. Ако вие я сжксите, не можете да пуснете кутията въ продажба, защото бандеролътъ е единъ видъ монополъ, сѣ едно, че държавата продава.

С. Е. Русевъ: Контрольоръ е имало.

Н. Константиновъ: Моля Ви се, оставете ме да си кажа думата. Може-би Вие гледате на въпроса съвъсмъ иначе, но ние, както казахъ, не трѣбва да гледаме така, ние не можемъ и не трѣбва да правимъ закони за Стояна и Първана; законитѣ трѣбва да бждатъ общи. — Казахъ, тютюнътъ е бандеролна стока; тютюнопродавцитѣ не сж продавци на обикновена стока, както нѣкои искатъ да гледатъ на този въпросъ. Тѣ сж, именно, хората, агентитѣ на фабриката; тѣ продаватъ съ пойна фирма, съ

нейно име. И г. Саллабашевъ, колкото и да бъде укоряванъ, споредъ моето мнѣние, е сторилъ добръ, само по тѣзи съображения, че тютюнопродавцитѣ не сж трети лица, а сж агенти на фабриката. Тѣ сж взели тютюнъ отъ фабриката, и никой не е доказалъ кой колко пари е платилъ; съ нищо не е доказано подъ какви условия тѣ сж вземали тютюнъ отъ Джафера Персиянъ, и никой не знае защо Джаферъ Персиянъ имъ е давалъ тютюнъ. Това е тѣхна сдѣлка, тѣ сж негови хора, негови агенти, които разпродаватъ неговата стока съ неговата фирма, подъ гаранцията на държавата, която е туряла бандерола. И държавата, когато видѣ, че нейнитѣ права сж нахърнени, че, отъ друга страна, консоматоритѣ въ България сж ошетени, постѣпи съгласно съществуващитѣ закони. Сега, какъ ще рѣшатъ сждилищата този въпросъ, както казахъ въ самото начало, то е съвсѣмъ другъ въпросъ. Азъ мисля, че най-добръ ще бъде Народното събрание да не влиза въ правата на сждебнитѣ власти, ами да остави разрѣшението на този въпросъ да стане по силата на съществуващитѣ закони, било по отношение на Джафера Персиянъ, било по отношение на тютюнопродавцитѣ. Ако държавата е извършила чрѣзъ своитѣ органи беззаконие, сждилищата ще се произнесатъ. Не сме ние тукъ сждилище да осъдимъ финансовия министъръ, нито сме сждилище да осъдимъ държавата, да заплати на нѣкои си тютюнопродавци, безъ да имаме тукъ контрагенти. Тукъ нѣмаме двѣтѣ страни, а ние сме едната страна, която разрѣшава въпроса тѣй, както трѣбва да бъде разрѣшенъ. Това прошение не е за нѣщо, за което нѣма законъ, а е едно прошение за работа, за която съществуватъ закони и, слѣдователно, този споръ трѣбва да бъде разрѣшенъ съгласно съществуващитѣ закони. А по силата на конституцията, на която се базира г. Русевъ, съществува сждебна власт, която трѣбва да разрѣши този споръ.

С. Е. Русевъ: Тѣй ли ще пазите вие правата на българскитѣ граждани? Тукъ има наказание, а безъ присѣда не може да се налага наказание.

Прѣдседателствующъ А. Буровъ: Има думата врачанскиятъ народенъ прѣдставителъ г. Стефанъ Савовъ.

С. Савовъ: Г. г. народни прѣдставители! Ние въ случая нѣма да се мѣсимъ въ властта на сждилищата, нѣма да сждимъ контрабандисти, прѣстѣпници, нѣма да опрошаваме наказание на прѣстѣпници. Ние тукъ имаме единъ изключителенъ случай: хора търговци, отиватъ и купуватъ стока, която е минала по надлежния редъ, подъ контрола на държавата, стока, която се продава по извѣстенъ начинъ, и подиръ това държавата отива и я конфискува, знаейки, че тѣзи хора съвършено добросъвестно сж купили тази стока и нѣматъ каберъ, да-ли е станало нѣщо при бандеролването на тази стока или не; тѣ не знаятъ, да-ли Джаферъ Персиянъ е турялъ фалшивъ или истински бандеролъ, да-ли е турялъ цѣлъ бандеролъ или половина. Ако се намираме прѣдъ закононарушителите, нѣма съмнѣние, правъ би билъ г. Константиновъ да каже, нека този въпросъ отиде въ сждилищата да се разрѣши. Обаче ние нѣма да сждимъ тукъ закононарушителите. Г. министърътъ на финанситѣ ви каза, че тѣзи хора съвършено добросъвестно сж купили този тютюнъ и съвършено добросъвестно сж го продавали. По една случайностъ, открива се, че Джаферъ Персиянъ правилъ нѣкаква измама, като турялъ половина бандероли на кутията и отдолу поддѣпвалъ нѣкакви етикети, за да се прикрие това. Когато отива финансовата администрация при тия тютюнопродавци и казва: имате ли тютюнъ отъ Джаферъ Персиянъ, тѣ казватъ:

„Имаме“, и не го укриватъ. Ако тѣзи хора бѣха го укрили, ако бѣха казали: нѣмаме такива тютюни, или бѣха се постарали да го прикриятъ, тогава тѣ щѣха да се явятъ въ налитѣ очи закононарушители или укриватели на едно закононарушение. Финансовата властъ отива, казва имъ: „Имате ли такъвъ тютюнъ, понеже се открива една фалшификация?“ Тѣ отговарятъ: „Имаме“, и тя го взема, безъ да имъ състави нѣкакъвъ актъ или да имъ направи постановление, за да имъ даде възможностъ да отидатъ прѣдъ сждилищата, да искатъ по-бързото отмѣняване на това постановление. И право е, че отъ три години насамъ паритѣ на тѣзи хора стоятъ въ министерството и не имъ се повръщатъ. Стоятъ за тютюна казва: ако единъ човѣкъ, безъ да знае, че тютюнътъ е контрабанда, го купи, то на него не се налага наказание, а само се конфискува тютюнътъ. Това е право, ама не когато той отиде да купи отъ фабриката единъ тютюнъ съ бандеролъ, излѣзълъ подъ контрола на държавата, а когато по другъ начинъ би билъ заблуденъ отъ единъ контрабандистъ да купи тютюнъ и послѣ е намѣренъ този тютюнъ като контрабанда. Тукъ нѣмаме изнесенъ отъ фабриката контрабанда тютюнъ, а имаме фалшивъ бандеролъ, и за тази фалшификация има да отговаря лицето, което го е лѣпило. Ето защо, азъ мисля, че не е право да се задържа каква и да е сума отъ стойността на тютюна, който е продаденъ, въ врѣда на търговцитѣ, защото тѣзи търговци нито сж контрабандисти, нито сж укриватели, нито сж закононарушители. Може да сж станали нѣкои разноски, обаче държавата ще ги потегли, а не тѣзи, които съвършено добросъвестно сж дали пари. Тѣхното наказание е това, че тѣхнитѣ пари стоятъ три години въ министерството. И много право каза г. Ганчевъ, че много отъ тѣзи дребни тютюнопродавци, на които единствениятъ капиталъ е билъ 500 л., вложенъ въ тютюнъ, като имъ сж взели тютюна, сж били оставени да ходятъ да просятъ.

Нѣма защо да оставяме на сждилищата да разрѣшаватъ въпроса, има ли тукъ контрабанда или не. Най-послѣ ние тукъ сме хора, които можемъ да сждимъ, безъ да притежаваме нѣкакви юридически познания, да-ли дѣйствително тѣзи хора могатъ да се считатъ за нѣкакви контрабандисти, за нарушители на закона за тютюна или пъкъ за нѣкакви укриватели. Нѣма нито едното, нито другото, нито третото. Слѣдователно, ако отсѣтствуватъ тѣзи елементи за нарушение на законитѣ, естествено слѣдва да признаемъ, че хората сж прави и трѣбва да имъ повърнемъ сумитѣ, които сме имъ задържали. Затова, азъ се присѣдинявамъ къмъ прѣдложението на г. Русева, поддържано отъ г. Ганчева, да се повърне напълно стойността на вземенитъ тютюни отъ търговцитѣ, а ако има направени нѣкакви разноски, или ако има да се даватъ възнаграждения на нѣкои отъ откривателитѣ на контрабандата, да ги потегли държавата. Не е право да отиваме да съсипваме хората, защото тѣ сж подведени отъ самата държава — държавата продава единъ бандеролъ и азъ го купувамъ. Друга щѣше да бъде работата, ако тѣзи хора бѣха купили кутии тютюнъ, на които бандеролътъ не е здравъ, които сж отворени, натуранъ е тютюнътъ въ тѣхъ и по такъвъ начинъ сж били въведени въ заблудение. На тѣхъ можеше да се каже: „Да, ама вие, г-да, можете да разберете и да помислите, че тукъ има нѣкаква игра“, но въ случая нѣма никаква игра, тѣ никакъ не сж могли да подозрятъ, че сж подведени да извършатъ нѣкакво закононарушение. Щомъ отсѣтствува всичко това, азъ моля най-настоятелно г. министра на финанситѣ да се съгласи да се повърне напълно стойността на тютюнитѣ на тѣзи търговци. Това наше рѣшение ще послужи и за едно принци-

пиално рѣшение, че ако има други хора, които не сж подали заявление или такива, на които заявленията се намиратъ въ министерството, г. министърътъ на финанситѣ да има право да имъ повърне стойността на конфискуванитѣ тютюни.

Прѣдседателствующъ А. Буровъ: Има думата тутраканскиятъ народенъ прѣдставителъ г. Иванъ Абрашевъ.

И. Абрашевъ: Г. г. народни прѣдставители! Ако търговцитѣ, на които е конфискуванъ тютюнътъ, иматъ право да искатъ повръщането на стойността му, трѣбва да имъ го дадемъ, а ако нѣматъ право, трѣбва да отхвърлимъ искането имъ. У насъ сжществува законъ за тютюневитѣ фабрики, споредъ който въ всѣка една тютюнева фабрика министерството на финанситѣ има свой контролоръ. Никой не може да вземе 10 гр. тютюнъ, даже за цѣръ на краста, безъ разрѣшение на фиска, и съ неговото разрѣшение се отпущатъ всички тютюни, които излизатъ отъ фабриката. По-нататкъ не е длъжностъ на търговцитѣ да слѣдятъ, да-ли тютюнитѣ иматъ цѣли бандероли, да-ли иматъ половина или никакъ нѣматъ — това е работа на фиска. Търговецътъ взема, напр., за 2.000 л. тютюнъ; дава 500 л., оставатъ 1.500, за които дава полица и остава длъженъ къмъ фабриката. Открива се отъ нѣкого, че този тютюнъ има само половинъ бандеролъ. Виновни ли сж сега търговцитѣ да отиватъ да даватъ своята стока, когато тѣ сж платили тази стока по фабричната стойност, съгласно опрѣдѣленитѣ тарифи отъ закона. Значи почитаемото Министерство на финанситѣ, като е намѣрило полица въ чекмеджето на Джафера Персиянъ, прибрало е паритѣ отъ търговцитѣ, а пѣкъ и тютюнътъ имъ е конфискувало.

Сега, г. г. народни прѣдставители, азъ не мога да се съглася съ мнѣнието на г. министра на финанситѣ, че трѣбва да имъ се даде само една частъ, като се спратъ 9.000 л. за възнаграждение на нѣкакви си откриватели. Законътъ е ясенъ: този, който открива контрабанда тютюнъ, трѣбва да взема своя процентъ само отъ туй, което се счита за контрабанда. Почитаемото Министерство на финанситѣ е констатирало нарушението на закона отъ Джаферъ Персиянъ; на Джафера Персиянъ сж били продадени всички имоти и тютюни, събрана е една достатъчна сума отъ него, и тия откриватели иматъ право да взематъ процентъ само върху откритата контрабанда, а не могатъ да се простиратъ и върху чужда собственост, върху този тютюнъ, върху капиталитѣ на търговцитѣ, които не сж ни най-малко виновни въ това отношение. Ето дѣ г. министърътъ на финанситѣ не е основателенъ и затуй ние трѣбва да върнемъ паритѣ на търговцитѣ; иначе, тѣ ще взематъ отъ насъ и лихвитѣ на тѣзи пари за толкова години, защото сж въ правото си. Когато ние рѣшаваме да се повърне на търговцитѣ стойността на тютюнитѣ, имайте прѣдъ видъ, че тѣзи тютюни не се прѣнасятъ съ аеропланъ, а съ кола — има разности. И когато сега отиваме да повръщаме на търговцитѣ само капитала, а не и лихвитѣ, когато тѣ иматъ разности, когато тѣ сж платили за прѣвоза на тютюна, това значи да имъ отнемемъ едно законно право.

Не съмъ съгласенъ съ г. Константинова, че това е работа на сѣдилищата. Сѣдилищата се занимаватъ само съ Джафера Персиянъ, защото той е контрабандистътъ, той е нарушителътъ на закона, а никое отъ всички тѣзи лица, които фигуриратъ въ списъка, не е викано прѣдъ сѣда да бѣде сѣдено или да му е съставенъ актъ да бѣде привлѣчено подъ отговорностъ, като кантрабандистъ.

Н. Константиновъ: Тѣ сѣдятъ държавата, г. Абрашевъ.

И. Абрашевъ: Е, какво нарушение сж извършили тѣзи търговци? Абсолютно никакво, и затуй не ги викатъ въ сѣдъ. Тѣ си искатъ туй, което сж дали. Правителството, ако е взело тютюнитѣ, като веществено доказателство, за да се констатира прѣдъ сѣда, колко хиляди килограма тютюнъ сж злоупотрѣбени, трѣбваше да повърне тютюнитѣ на търговцитѣ или да имъ плати това, което имъ е отнело. Това не е работа на сѣдилищата. Г. министърътъ на финанситѣ знае добръ, че азъ съмъ далъ подъ сѣдъ държавата и съмъ я осѣдилъ, наедно съ лихвитѣ и сѣдебнитѣ разности.

Н. Константиновъ: Защо, тогава, искате тукъ паритѣ? Получете си ги по сѣдъ.

С. Е. Русевъ: Да товаримъ държавата съ разности ли?

И. Абрашевъ: Е добръ, защо ние като народни прѣдставители, когато виждаме, че се върши едно беззаконие, едно дѣйствио, което не се обема отъ закона, което е вънъ отъ закона, което ще нанесе загуба на държавата, да плаща лихви и разности на хората, да не го разрѣшимъ тукъ? То не е въпросъ на сѣда, а на камарата, да изтълкува, че този тютюнъ е взетъ неправилно, защото тѣзи хора не сж дадени подъ сѣдъ, а държавата е дадена подъ сѣдъ, за да имъ повърне паритѣ за тютюна. Азъ искамъ отъ г. г. народнитѣ прѣдставители да бждатъ по-умни и да дадатъ на тѣзи търговци това, което искатъ.

Ето защо азъ моля г. министра на финанситѣ да не сѣкни тѣзи деветъ хиляди лева, които дава на откривателитѣ, защото откривателитѣ има отъ кждъ да взематъ. Ние сме отъ Русенския окръгъ и знаемъ, че достатъчна сума е събрана и взета отъ Джаферъ Персиянъ, отъ която има да се даде на откривателитѣ, а не да се взема отъ търговцитѣ.

Н. Константиновъ: Нека дадатъ държавата подъ сѣдъ, за да си получатъ и лихвитѣ.

И. Абрашевъ: Не ме прѣсичайте. На единъ мѣсецъ единъ пѣтъ ще говоря, и Вие не ме оставяте да говоря. (Смѣхъ)

Прѣдседателствующъ А. Буровъ: Има думата разградскиятъ народенъ прѣдставителъ г. Георги Мартиновъ.

Моля господата да се изказватъ по-накжсо, по-неже въпросътъ е ясенъ.

Г. Мартиновъ: Г. г. народни прѣдставители! Закононарушението, станало въ фабриката на Джафера Персиянъ, не малко шумъ произведе по цѣлото наше царство, защото всички търговци въ царството бѣха ангажирани съ капитали, въ слѣдствие покупката на тютюнъ отъ него. Днесъ, когато едно извѣстно число софийски граждани искатъ да имъ се повърнатъ сумитѣ, които имъ се слѣдватъ отъ конфискуванитѣ тютюни, намъ ни се възражава, че въпросътъ билъ отнесенъ до сѣдилищата и че ние трѣбва да чакаме да се произнесатъ тѣ. Не стигаме това, че, въ слѣдствие едно закононарушение, извършено отъ нѣкой си Джаферъ Персиянъ, капиталитѣ на българскитѣ граждани стояха неповърнати три години, но трѣбва да чакатъ още три години, за да се произнесатъ сѣдилищата, и тогава да се повърнатъ паритѣ на онѣзи, отъ които сж вземени тютюнитѣ. Съвършено несправедливо е, че се е допуснало даже, българскитѣ граждани да се отнесатъ по този въпросъ до сѣдилищата, защото при конфискацията, при вземането на тютюнитѣ отъ търговцитѣ, не сж се съставяли никакви актове,

никакви постановления, въ слѣдствие на които постановления да могат да се произнесатъ сѣдилищата, да-ли тѣзи търговци сѣ съучастници или не въ закононарушението на Джафера Персиянъ, извършено въ фабриката му. Когато се разгледа неговото дѣло, сѣдѣтъ се произнесе, че той е единствениятъ виновникъ, че той е извършилъ тѣзи закононарушения, че никакви други купувачи не могат да бѣдатъ виновни, а не както каза г. Константиновъ, че тѣ били негови агенти. Азъ съвършено отхвърлямъ тоя възгледъ на моя уважаемъ приятель г. Константиновъ, защото ние не можемъ да бѣдемъ агенти на френскитѣ търговци, отъ които си купуваме дрехитѣ, които носимъ. Ние не можемъ да бѣдемъ агенти, ние сме добросъвестни купувачи.

Н. Константиновъ: Ама дрехитѣ нѣматъ бандеролъ.

Г. Мартиновъ: Прѣхранвали сме се отъ извѣстни капитални, дохожда правителството и грабва ни ги отъ рѣцѣтъ. Слѣдъ свършването на процеса, щомъ правителството продаде тютюнитѣ, не трѣбваше да чака никакви сѣдилища, а трѣбваше да повърне стойността на тютюнитѣ, и не само стойността имъ, но и лихвитѣ отгортѣ. При разглеждането на това дѣло, правителството трѣбваше, чрезъ постановиспие на финансовитѣ власти, да си прѣсмѣтне геничкитѣ свои раздоски, загуби и щети, онѣзи, които търговцитѣ ще прѣтърпятъ, понеже имаше списъкъ за тѣхъ, и да ги изиска и вземе отъ фабриката на Джафера Персиянъ, а не тѣзи невинни българи, тѣзи невинни търговци, които работятъ за единствения хлѣбъ да прѣпитаватъ дѣлата си, да чакатъ три години, а може-би, ще чакатъ още три.

Ето защо, г. г. народни прѣдставители, ние, които прѣдставяваме българския народъ, а, слѣдователно, и тѣзи търговци, които сѣ прѣтърпѣли извѣстни щети, трѣба да си гудимъ рѣката на сърцето, и съ чиста съвѣсть да се произнесемъ, и да дадемъ такова удовлетворение на тѣзи хора, каквото тѣ заслужаватъ, т. е. да имъ повърнемъ сумитѣ напълно. (Ръкоплѣскане отъ болшинството)

Прѣседателствуващъ А. Буровъ: Има думата търновскитѣ народенъ прѣдставителъ г. Димитъръ Бръчковъ.

Д. Бръчковъ: Г. г. народни прѣдставители! Голямо злоупотребление правимъ ние често, като бъркаме атрибутитѣ на сѣдилищата съ тия на народното прѣдставителство. Какво искаме ние отъ народното прѣдставителство? Не е ли да констатира факта на една неправда, извършена въ нашето отечество? Кой е върховниятъ контролоръ, дѣ е върховната контрола за прѣдупрѣждение на всѣкакви злоупотребления и неправди въ страната? Тукъ, въ тази ограда. Какво е станало съ стоката на тѣзи търговци, които прибѣгватъ къмъ васъ и искатъ вашата защита? Конфискуване. Какво нѣщо е конфискуване? То е едно наказание. Какъ се налагатъ наказанията въ нашата страна, въ нашето отечество? Безъ сѣдѣ — никога не. За всѣко наказание, наложено на когото и да бѣде въ нашето отечество, всѣкога се иска сѣдебна присѣда. Е хубаво, при прѣдписанието на чл. 73 отъ конституцията какво правимъ ние? Не констатираме ли, че съ конфискуване стоката на разни търговци е извършено едно злоупотребление, защото ние никога не можемъ да откажемъ съществуването на закона за акцизитѣ и прѣдписанието на чл. 77 отъ закона за тютюна. Пита се, какво се иска отъ този членъ? Не е ли да се констатира всѣко едно нарушение на този законъ съ актъ, оформенъ съгласно прѣдписанието на този членъ? Какъ става всичко това? Явя-

вате се вие въ моя дюкянъ и казвате: „Г-не, имате ли тютюнъ отъ Джафера Персиянъ? — Да, имамъ. — „Дайте го тукъ“, напѣхвате го въ човали и го отнасяте. Защо? Защото Джаферъ Персиянъ е уловенъ, че злоупотребява съ бандерола. Е хубаво, Джаферъ Персиянъ дѣйствително е злоупотребилъ, ами въ тази кутия, която вие вземате, има ли нѣкаква нередовностъ, вие констатирахте ли тази нередовностъ? Отдолу има залѣпенъ етикетъ и отгортѣ има залѣпенъ етикетъ, но подъ етикета вие констатирахте ли, че има липса отъ бандеролъ? Дѣ е вашиятъ актъ, който да констатира, че конфискуваната стока дѣйствително носи на себе си слѣди отъ прѣстѣпление? Нѣма подобно нѣщо. Казватъ ми: „Обърнете се къмъ сѣдилището“. Ама вие ми наложихте наказание, вие ми взехте стоката, вие ме подвеждате къмъ отговорностъ, къмъ съсипване. Кой е върховниятъ распоредителъ съ моята сѣдба, кой е пазачътъ на моята неприкосновеностъ, на моята стока? Вие, г. г. народни прѣдставители, вие сте, които ще дадете едно опатване на тази нередовностъ, да-ли трѣбва да се прѣкрати, или трѣбва да се установи вече като едно ново правило и редъ за распоредяване съ личността и собствеността на хората. Азъ дълбоко цѣня добръ развититѣ принципи отъ г. Русева, отъ почтения врачански народенъ прѣдставителъ г. Савовъ, отъ г. Абрашева и г. Ганчева и ще се присѣдиня къмъ прѣдложенieto, което ще има за цѣлъ, щото на всички търговци, на които е взета стоката, която сѣ купили отъ Джаферъ Персиянъ, да се заплати пълната стойностъ, като имъ се зачетатъ даже и лихвитѣ, защото ние съ туй ще направимъ повече, отколкото актъ на справедливостъ, и същевременно народътъ ще види, че ние бдимъ за неговата сѣдба, за неговия имотъ и личностъ. Ето защо азъ ще се присѣдиня къмъ това прѣдложение и ще гласувамъ за него.

Прѣседателствуващъ А. Буровъ: Има думата г. министърътъ на финанситѣ.

Министъръ Т. Теодоровъ: Г. г. народни прѣдставители! Азъ не можахъ да се убѣдя отъ доводитѣ на тия господа, които искатъ всецѣло възвръщането на сумата, и даже да се вземе едно принципиално рѣшение за всички лица, които се намиратъ въ аналогично положение. Азъ ще ви моля, именно да имате прѣдъ видъ, че Народното събрание не трѣбва по никой начинъ да си присвоява властта на сѣдилищата и да потѣпкава тѣхнитѣ атрибути. Г. Бръчковъ много хубаво захвана, като каза, че ние не трѣбва да смѣсваме това, което е прѣдоставено на сѣдилищата, съ онова, което е прѣдоставено на Народното събрание. Но по-послѣ той не бѣше послѣдователенъ въ мислитѣ си съ туй много справедливо разграничение, което прави. Ние не можемъ да рѣшаваме въпроса: има ли въ случая контрабанда или нѣма; тия трети лица, които сѣ подали прошение, виновни ли сѣ или не? Този въпросъ е отъ областта на сѣдилищата и ние толкозъ по-малко право имаме да го рѣшаваме, че не сме въ прѣдъ видъ само на единъ актъ, или на едно дѣйствие, или на една постѣпка на финансовата администрация, която е подъ вашъ надзоръ и на която можете да наложите вашитѣ сѣждения, ами сме въ единъ стади на работа, когато вече заинтересованитѣ лица сѣ отишли въ сѣдилищата, за да сѣдѣтъ държавата.

С. Савовъ: Ами какво да правятъ. Ако имаше справедливъ министъръ, ако имаше справедливо Събрание, нѣмаше да ги каратъ да отиватъ въ сѣдилищата.

Министъръ Т. Теодоровъ: За да отиде работата до сѣдилищата, г-да, трѣбвало е единъ финансовъ

министъръ да утвърди направеният постановления, подиръ това трѣбвало е да изслуша мнѣнието на единъ юрисконсултъ, каквито имаме въ министерството, да се взематъ известни рѣшения, мислейки, че тѣзи рѣшения сж напълно съгласни съ закона. И не сме сега ние, народнитѣ прѣдставители тукъ, които инцидентално ще трѣбва да приложимъ закона за тѣзи хора. Ние можемъ, наистина, да даваме едно автентично тълкуване на законитѣ, което даже да бѣде противно и да отмѣнява тълкуването, което сждилищата даватъ, но автентично тълкуване общо за всички случаи, а не по поводъ на прилагането на закона къмъ единъ отдѣленъ случай.

С. Е. Русевъ: Трѣбва да бранимъ чл. 73 отъ конституцията.

Прѣседателствующъ А. Буровъ: Моля, недѣйте прѣсича.

Министъръ Т. Теодоровъ: Моля. — Всичко това, което азъ казвамъ, е съвършено съгласно съ принципитѣ на конституцията и не е проникнато отъ никакво желание и намѣрение да се шиканиратъ тия хора или да се обогатява хазната за тѣхна смѣтка. Ако азъ бѣхъ проникнатъ отъ такива намѣрения, не щѣхъ да дамъ съгласието си, за да имъ се повърнатъ още сега 7/8 отъ всичко. И ако задържамъ другото, не го правя отъ капризъ, а за да не излѣза отъ границата на правата, които сж прѣдоставени на менъ, и да не вземамъ отговорностъ, като се поведете по мнѣнието на министерството, да направите една грѣшка и да излѣзете и ние отъ границитѣ на вашитѣ права. Нѣкои отъ г. г. прѣждеговорившитѣ, които искатъ всецѣлото повръщане на сумата, казаха, че въ случая нѣма съставенъ актъ. Отдѣ знаемъ, да-ли има съставенъ актъ или не? Кой отъ васъ е изучвалъ дѣлото?

С. Е. Русевъ: Азъ.

Министъръ Т. Теодоровъ: Вие ще го твърдите, защото сте изучвали дѣлото, защото сте защищавали тютюнопродавцитѣ въ Варна; може-би и азъ да зная нѣщо. Но не е тамъ въпросътъ. Въпросътъ е, че финансовата администрация поддържа, какво за всѣко едно отъ тѣзи лица не е имало нужда да се съставя актъ, защото тѣ не се привличатъ подъ никаква отговорностъ. Актъ е съставенъ противъ Джафера Персиянъ и въ акта е казано, че се конфискуватъ всичкитѣ фабрични произведения на Джафера Персиянъ, кждѣто и да се намѣрятъ тѣ. Този актъ е напълно достатъченъ за всички лица, и подиръ туй, когато се взема тютюнътъ отъ този или онзи магазинъ, отъ тази или онази тютюнопродавница, и се носи въ човали, съставя се само бѣлѣжка за количеството на взетия тютюнъ, за да се знае, отъ кого колко е взето, и да се държи смѣтка на взетото, а не да изкаратъ тия хора нарушители. Финансовата администрация казва: „Да, вие не сте нарушители, азъ противъ васъ не искамъ да се съставятъ актове“; но при все това, понеже законътъ казва, че актътъ, който е съставенъ противъ Джафера Персиянъ, е съставенъ за всички негови тютюневи произведения отъ тази категория — недообандеровани — кждѣто да се намѣрятъ, да се взематъ и конфискуватъ, този актъ подлежи на изпълнение, и всѣки, който е заинтересованъ, него да обжалва. Значи, ако се поставимъ на ваша гледна точка, вие сте прави като казвате, че противъ тѣзи лица нѣма актове; но ако се поставимъ на гледна точка на финансовата администрация, тя казва: азъ нѣма нужда да съставямъ актове за всѣкиго едно, понеже съставихъ единъ актъ, съ който постапихъ да се конфискуватъ тютюневитѣ издѣлия отъ

тази фабрика, у когото да се намѣрятъ тѣ, било въ складовитѣ, било въ продавачницата му, било у трети лица, и този актъ ще се изпълни. Ние тукъ нѣмаме право да сждимъ финансовата администрация правилно ли е дѣйствувала въ случая или не. Тя дѣйствува по известни форми, и ако нѣкой не е доволенъ, ако съ нейнитѣ дѣйствия се нарушаватъ нѣкои частни права, лицето трѣбва да отиде въ сждилищата и тамъ да намѣри защита. Народното събрание може изобщо да контролира постапкитѣ и дѣйствията на финансовата администрация, респективно на финансовия министъръ и на неговитѣ подчинени органи, да му иска отчетъ, да го бламира, да му изказва недоовѣрие, но Народното събрание нѣма право да отмѣнява актоветѣ му; вие нѣмате това право. Ако азъ утрѣ утвърдя едно постановление на митницата и ако вие всички бждете убѣдени, че не съмъ постапилъ правилно, вие не можете да отмѣните туй постановление, паритѣ не можете да върнете на човѣка, защото това не е ваше право; можете само мене да бламирате. Законитѣ, които сте изработили, казватъ, че лицето въ такъвъ случай ще се отнесе къмъ сждилището. Но ако това е така, ако тѣзи хора, слѣдователно, сж отишли въ сждилищата — доколкото моитѣ свѣдѣния се простиратъ, мисля, че нѣкои отъ тѣхъ сж спечелили дѣлото въ окръжния сждъ — ние нѣма защо да се бъркаме въ работата на сждилищата; нека тѣ рѣшатъ: правилно ли е билъ съставенъ актътъ; тѣзи юрисконсулти, които сж дали мнѣние по него, този министъръ, който го е утвърдилъ, изпълнили ли сж законитѣ или не? Ако сждилищата намѣрятъ, че хазната е крива, ще я осждятъ и ще я накаратъ да плати адвокатското възнаграждение на хората, ще плати и всички врѣди и загуби.

Но, ще кажете тогава, щомъ е така работата, щомъ въпросътъ е, както го постави г. Константиновъ, отъ вѣдението на сждилищата, защо се съгласяватъ вие да опрощавате? Азъ ви казахъ отнапрѣдъ и съжалявамъ, че не съмъ билъ добръ разбранъ — види се, не съмъ билъ достатъчно ясенъ; азъ ви казахъ, че ние трѣбва да възвѣрнемъ това, което хазната е взела, отъ чувство на справедливостъ. Ние не можемъ да декларираме сега, че постапката на финансовитѣ власти е била незаконна, че тукъ контрабанда нѣма, че виновни лица нѣма, но ние едно нѣщо можемъ да констатираме, а именно, че тѣзи лица, които се оплакватъ на насъ, сж били добросвѣстни, и въ случая тѣ сж пострадали, може-би, отъ строгостта на закона — ако той е такъвъ, както го разбира администрацията. И по съображения на справедливостъ — и напѣрдъ го казахъ нѣколко пѣти — а не по съображение, че тѣ иматъ законно право, азъ се съгласявамъ, щото туй, което е влѣзло въ съкровището, да имъ се повърне — стойността на бандерола и онази частъ отъ стойността на тютюна, която се взема за въ полза на държавното съкровище. Туй, което е влѣзло въ касата, да имъ го дадемъ, но туй, което ние евентуално ще трѣбва да дадемъ на откривателитѣ, ако втората и третата инстанции на сждилищата, когато се сждятъ, признаятъ, че актътъ е билъ законенъ, че тѣзи хора, поради строгостта на напшитѣ закони, трѣбва да изтеглятъ, макаръ повидимому това да не е справедливо, да го задържимъ докато се произнесатъ сждилищата. Вие знаете, че по фискалнитѣ закони много пѣти изтеглятъ хора, на които виновността въ сжщностъ не е доказана, защото тя се презюмира. Тя не е виновностъ да му вземешъ главата или да го накажешъ углавно, а да го ударишъ по кесията. И по известни съображения, за да може да се прѣсѣдватъ злоупотребленията противъ фиска, много пѣти теглятъ невинни хора отъ фискалнитѣ закони. Сега гледамъ, че г. Пиперъ потвърждава. Да вземемъ за примѣръ единъ фа-

брикантъ за пиво; ако стане една кражба, едно злоупотребуване съ пиво от негови чиновници, той ще изтегли послѣдствията, безъ да е виновенъ въ нѣщо. Въ тютюневитѣ фабрики, напр., пакъ може да открадне нѣкой отъ тютюна. Таква случаи имаме: отъ склада откраднатъ тютюнъ, ама ние глобяваме фабриканта, докато не намѣри, кои сж крадцитъ, докато не прѣдстави очевидни доказателства, че дѣйствително е имало крадецъ, а не е една симуляция, станала съ негово съгласие; ние глобяваме притежателя, макаръ и да плаче и да се кълне, че не е той виновенъ.

Д. Бръчковъ: Но за това има редъ.

Министъръ Т. Теодоровъ: Фискалнитѣ закони, г-да — това вие много добро знаете — сж малко друго-яче. Тамъ има случаи, кждѣто виновността се презюмира, и ти трѣбва да докажешъ, че не си виновенъ. Отговорността, тѣй да се каже, сжествува даже и тогава, когато нѣма доказана виновностъ. И затова азъ ви казахъ, че ако искате да ностѣпимъ въ границитѣ на нашитѣ права и атрибути, безъ да посегнемъ на правата на сѣдилищата и да прѣдрѣшаваме въпроси, които сж изключително отъ компетентността на сѣдилищата, ние не можемъ сега да рѣшаваме въпроса, има ли контрабанда или нѣма, г. Саллабашевъ, като министъръ, и неговитѣ подчинени органи правилно ли сж дѣйствували или не, и тѣзи хора много ли сж изтеглили или малко. Това ние нѣма да рѣшаваме; само едно ще рѣшимъ. Понеже азъ съмъ убѣденъ, като съмъ изучавалъ това дѣло, па и вие всички, които искате дѣлото поврѣщане на сумата, сте убѣдени — и друго, ми се струва, не може да се поддържа — че тѣзи хора сж купили отъ една фабрика, която има държавни контролѣри, вече готови произведения, на които фалшивостта, недостатъкътъ на бандерола не е могълъ при пръвъ погледъ да се констатира; че самата финансова администрация е допуснала да стане туй заблуждение, защото тя е позволила на тоя фабрикантъ да лѣпи нѣкакви етикети, които нѣма нужда да се лѣпятъ, и разрѣшението за гуждането на тия етикети е послужило за основа да може съ тия етикети да се прикрие празното пространство, онази недостигаща частъ отъ купона; понеже, казвамъ, ние всички сме убѣдени, че тия хора сж добросѣвѣстни, безъ да разрѣшаваме въпроса, че неправилно е конфискуванъ тютюнътъ — това не рѣшаваме, може сѣдѣтъ да рѣши, че е правилно конфискуванъ — трѣбва да рѣшимъ въпроса по справедливостъ.

С. Савовъ: Ние рѣшаваме въпроса по справедливостъ. Щомъ казвате, че тѣзи хора сж добросѣвѣстни, върнете имъ това, което е взето отъ тѣхъ.

Министъръ Т. Теодоровъ: А когато се рѣшава въпросътъ по справедливостъ, ние засега ще имъ върнемъ това, което е влѣзло въ съкровището, защото трѣбва да бждемъ справедливи и къмъ съкровището, и то пъкъ не е виновато. Ще оставимъ сѣдилищата да се произнесатъ за сумата, която тѣ иматъ още да взематъ, но която ние не сме получили или която държимъ, тѣй да се каже, висяща за въ полза на третитѣ лица. Ако сѣдилищата имъ дадатъ право, тогава откривателитѣ не могатъ да искатъ нищо, защото ще имъ се каже: „Сѣдилищата рѣшиха, че нѣма контрабанда; вие нѣмате право да искате 24% отъ едно произведение, което не е било контрабанда“. Ако така рѣшатъ сѣдилищата, тѣ не могатъ да претендиратъ. Но ако сѣдилищата кажатъ: „Да, тукъ има контрабанда“ — нѣма съмнѣние, ние сме господа на хазната и можемъ и въ такъвъ случай да върнемъ паритѣ, които сме взели, отъ чувство на справедливостъ — тия

трети лица не сж длѣжни да се ръководятъ отъ нашитѣ чувства на справедливостъ, а тѣ ще кажатъ: „Понеже сѣдилищата намиратъ, че въ случая има контрабанда, понеже тѣ отхвърлятъ домогванията на тия хора и тия пари оставатъ у васъ, дайте ни ги; ако не сж у васъ, сѣ едно, вие трѣбваше да ги задържите; вие сте ги върнали, дайте сега и на насъ“. И тогава ние ще трѣбва да внесемъ прѣдложение тукъ и да кажемъ: „Понеже XV-то обикновено Народно събрание, въ първата си сесия, взе рѣшение и върна паритѣ на хората, като мислѣше, че нѣма контрабанда, обаче, понеже сѣдилищата доказаха, че има контрабанда и понеже еди-кои си лица сж теглили хазната въ сѣдѣ, или ще я теглятъ, и ще искатъ пари, дайте ми кредитъ, за да платимъ на тѣзи хора“. И ще вземемъ отъ данѣцитѣ на хора, които тоже не сж виновати, отъ данѣци, които сж прѣдначинени за други цѣли, благодарение на нашето лошо управление и на нашитѣ криви разсѣждения въ случая, за да плащаме на откривателитѣ.

Ето защо азъ ще ви моля, раздѣляйки заедно съ васъ тѣзи чувства на справедливостъ, които ви въодушевяватъ, да не отивате до крайностъ. Можете да приемете мнѣнието на комисията, което е съгласно съ мнѣнието на Финансовото министерство, и да повърнете паритѣ на тѣзи хора, които искатъ сега тѣзи суми, а за другитѣ, които не сж подали до васъ прошения, не се грижете. Министерството ще слѣди и ще чака изхода на този процесъ, който е вече въ втората инстанция, и ако той се разрѣши благоприятно за тѣзи, то ще вземе мѣрки да обезпечи и всички други, които иматъ да събиратъ и които, струва ми се, трѣбва да сж твърдѣ малко — почти всички сж събрани въ тази сума, на-да-ли ще има още други, но ако има такива, министерството ще вземе мѣрки, за да ги обезпечи.

Докладчикъ Н. Козаревъ: Отъ окръжитѣ: Софийски, Плевенски, Търновски, Кюстендилски сж се тукъ, въ това прошение.

Министъръ Т. Теодоровъ: Министерството бѣше още прѣзъ миналата година твърдѣ внимателно къмъ интереситѣ на тѣзи хора. Три години, или двѣ и половина години тютюнътъ имъ бѣше стоялъ непрѣгледанъ нѣкъдѣ изъ таванитѣ и рискуваше да се развали, а самѣ то не можеше да разрѣши въпроса безъ Народното събрание. То се постара да го продаде наврѣме, и да го продаде съ една добра цѣна, безъ да изгубятъ нѣщо отъ това притежателитѣ и да остане въпросътъ подиръ това на разрѣшение отъ Народното събрание, както го правимъ сега. Азъ мисля, че тѣзи хора ще прѣцѣнятъ достатъчно нашата справедливостъ, ако ние се ограничимъ съ туй, което комисията прѣдлага — да имъ се повърнатъ тѣзи 60 и нѣколко хиляди лева, а пъкъ за останалитѣ 8 или 9 хиляди лева, ще оставимъ откритъ въпроса: ще имъ се повърнатъ, ако спечелятъ дѣлото въ сѣдилищата; иначе, ще останатъ да се раздадатъ по принадлежностъ. И подиръ туй, слѣдъ като се разрѣши този въпросъ, ако щете, пакъ ги обезпечете, дайте имъ още единъ пътъ, но да не прѣдрѣшаваме отсега дѣлата на сѣдилищата. Азъ ще ви моля да се съгласите, безъ да говоримъ по-нататъкъ, защото нови аргументи нито за, нито противъ не могатъ да бждатъ прѣдставени, да приемете рѣшението на комисията и да оставите остатъка по-нататъкъ, може-би, слѣдъ шестъ мѣсеца, отъ въпроса за да се разрѣши самъ по себе си.

Прѣдседателствующъ А. Буровъ: Има думата г. Павелъ Парапановъ.

П. Парапановъ: Г. г. народни прѣдставители! По всичко личи, че ние еднакво мислимъ, само че ед-

накво се не разбираме. И ние, и г. финансовият министър споделяме каузата на тютюнопродавците, по-конкретно казано, на заявителите, на просителите. Въ едно, обаче, сега се дѣлимъ и въ едно не можемъ да се съгласимъ, по кой път да се удовлетворятъ тѣзи хора. Тѣхнитѣ искания сж справедливи и, азъ ще кажа, трѣбва да се удовлетворятъ, но по кой път да се удовлетворятъ? Ние ли ще трѣбва да рѣшимъ този въпросъ, ние ли ще трѣбва да вземемъ нѣкакво рѣшение, или ще трѣбва да оставимъ да се произнесатъ компетентнитѣ мѣста? Споредъ мене, ако вземемъ каквото и да е рѣшение по въпроса, навлизаме въ една чужда длъжностъ и функция, ние ще си присвоимъ една съдебна функция, нѣщо, което не трѣбва да правимъ. Работата е отъ такова естество, че би трѣбвало да се дочака правосъдието да каже по въпроса каквото ще каже съ една присяда, но не ние да рѣшаваме сега въпроса. Азъ не съмъ съгласенъ даже съ мнѣнието на г. финансовия министър да се отпуснатъ сега нѣкакви суми, като се остави нѣкакъв процентъ, който би се дължалъ на открителите и не знаа какво си; напротивъ, нека се чака съдилищата да се произнесатъ и тѣ именно ще кажатъ, имало ли е контрабанда, правилна ли е била конфискацията, имало ли е нарушители, кои ще се глобятъ и кои не ще, и слѣдъ като се рѣши окончателно въпросътъ, тогава дори може г. финансовият министър, разбира се, ръководенъ отъ чувството на справедливостъ, да сезира Народното събрание съ едно предложение и то да се произнесе за повръщането на стойността на тютюна, па, ако щете, прави сж хората да искатъ и лихвитъ, и капиталитъ, и всичко. Но сега да вземаме каквото и да е рѣшение, мисля, че ще погрѣшимъ. Много е възможно отъ съдилищата да се намѣрятъ нарушителитѣ; много е възможно самитѣ тютюнопродавци да се изкаратъ нарушители.

С. Е. Русевъ: Нарушителътъ е осъденъ окончателно.

П. Парапановъ: Азъ не знаа даже какъ е извършено това нарушение. Може да има и прескрипция за тютюнопродавците. Ние трѣбва да чакаме правосъдието какво ще каже. Сега дѣлото е било въ втората инстанция. Много е възможно нѣкои отъ самитѣ просители да излѣзатъ нарушители и да бждатъ наказани, защото може да се поддържа, както нѣкои поддържатъ, че тютюнопродавците сж агенти на фабрикантите, а други поддържатъ, че сж агенти на държавата. И азъ съмъ на това мнѣние, че тѣ сж агенти на държавата. Тютюнътъ по количество и качество се надзирава отъ държавата, отъ нейнитѣ представители, отъ контролоритѣ, отъ тѣхъ се туря знакъ, бандеролъ, и само когато контролата констатира има ли тѣзи работи, само тогава тютюнътъ може да се продава. И тогава дори, споредъ менъ, продавачитѣ сж агенти на хазната, на държавата, а не на тютюневитѣ фабрики.

Та моето мнѣние е такова, че каквото и рѣшение да вземемъ по този въпросъ, то ще бжде погрѣшно. И азъ предлагамъ такова нѣщо: нека се отложи рѣшението на този въпросъ; нека се дочака думата на правосъдието по този въпросъ, и слѣдъ като се проучи работата, г. финансовият министър ще уважи, разбира се, като човѣкъ справедливъ, исканията на българскитѣ подданици, ще сподѣли тѣхната кауза и ще сезира Народното събрание съ едно предложение да имъ се върнатъ и паритѣ, да имъ се върнатъ и лихвитѣ. Но, въ всѣки случай, каквото и рѣшение да вземемъ, споредъ менъ, то ще бжде погрѣшно, защото това сж работи вънъ отъ нашата компетенция, вънъ отъ компетенцията на Народното събрание като законодателно тѣло.

Прѣдседателствующъ А. Буровъ: Има думата поповскиятъ народенъ прѣдставителъ г. Ганчо Торомановъ.

Г. Торомановъ: Г. г. народни прѣдставители! Ще бжда много кратъкъ, защото въпросътъ напълно се изчерпа. Важниятъ въпросъ е сега: можемъ ли ние, като Народно събрание, да обсъждаме такъвъ въпросъ отъ такъвъ характеръ? Ето принципиалниятъ въпросъ, на който ние трѣбва да отговоримъ и слѣдъ това да отидемъ по-нататъкъ да рѣшаваме или да отдаваме или не право на тѣзи хора. Споредъ менъ, ние не можемъ да рѣшаваме този въпросъ въ Народното събрание, защото не е наша работа, не е отъ наша компетенция. Ние не можемъ да обсъждаме дѣйствиата на нашата администрация, какво е правила тя прѣди три години, правилно ли или неправилно е дѣйствувала при конфискацията на тѣзи тютюни. То значи да обсъждаме дѣйствиата на третата властъ, споредъ нашата конституция, на която се базира г. Русевъ. Споредъ конституцията има три власти: административна, съдебна и законодателна. Сега ние имаме едно дѣствие на една властъ, учрѣдена отъ нашата конституция.

С. Е. Русевъ: Вие не сте схванали моята мисль.

Г. Торомановъ: Азъ съмъ я схваналъ, г. Русевъ. Менъ ми се чини, че ние не можемъ да рѣшаваме, доколко г. Саллабашевъ, въ качеството си на министъръ, е дѣйствувалъ правилно или неправилно. Може да е дѣйствувалъ правилно. Човѣкътъ е тълкувалъ чл. 75 отъ закона за тютюна съ едно окръжно. Тѣй го е разбиралъ, тѣй го е прилагалъ. Сега, можемъ ли да обсъждаме тукъ, въ камарата, дѣйствиата на г. Саллабашева, да обсъждаме дѣйствиата на цѣлата административна властъ заради туй, че така е разбирала законитѣ и така е дѣйствувала? Споредъ мене, не можемъ. Всѣкакъвъ споръ за граждански права, г-да, се прѣнася въ съдилищата. Тукъ има споръ между частни лица и държавата, респективно, Финансовото министерство. Този споръ ще бжде обсъжданъ отъ съдилищата. И прѣдставете си, че тия дѣла се свършатъ въ полза на държавата. Какво ще правимъ ние, когато вече ще върнемъ паритѣ? Влизаме въ една колизия. Съдебната властъ рѣшава тѣй, а камарата рѣшава иначе. Въ сжщото положение ще бждемъ утрѣ.

С. Е. Русевъ: Вие не познавате въпроса.

Н. Константиновъ: Защо нѣмате търпѣние да го изслушате? Има нѣкакъвъ интересъ, който Ви движи.

И. Абрашевъ: Васъ какво Ви движи, когато дойде да говоримъ за блатата? Само ти си свѣтило на Народното събрание.

Г. Торомановъ: Азъ съмъ рѣшавалъ като съдия дѣлото на Джафера Персиянъ въ окръжния съдъ и го знаа много по-хубаво, отколкото Вие. — Имамъ само единъ примѣръ да приведа тукъ, за да видите, че ние не можемъ да се занимаваме съ тази работа. Прѣдставете си, че по закона за кривината едно градско общинско управление прибира кривината отъ едно лице неправилно. Това лице кадѣ трѣбва да се отнесе? Кой трѣбва да разрѣши въпроса? Камарата ти? Тукъ ли ще дойде да се разправяме съ тази работа? Не. Ще отиде въ съдилищата; ще заведе дѣло на общо основание, ще каже: едни-кое си общинско управление взе кривина толкова, а по закона за кривината нѣма право да взема толкова. Сега положението е сжщото: Финансовото министерство е взело и конфискувало тютюна. И

азъ признавамъ, че това е неправилно. Дѣ трѣбва сега да се отнесе този човѣкъ? Тукъ, въ камарата ли? Съвсѣмъ не. Азъ намирамъ, че комисията трѣбваше да остави това заявление безъ послѣдствие като безпрѣдметно и неоснователно. И ако нѣкой е ошетенъ и оспорва правото на държавата, ще трѣбва да се отнесе въ сѣдилищата, още повече че има заведени дѣла въ сѣдилищата. Така че, трѣбва да чакаме да се произнесатъ сѣдилищата. Тукъ, въ камарата, не можемъ да разрешаваме подобни спорове; тукъ ние правимъ закони, тълкуваме закони и нищо повече; не можемъ тукъ да разрешаваме работи отъ чисто сѣдебенъ характеръ. Споредъ мене, не можете да сѣдите да-ли правилно е конфискуванъ тютюнътъ на еди-кое си лице. Въпросътъ за правилността или неправилността на едно дѣйствиe е отъ компетентността на сѣдилищата, тамъ се разрешаватъ тѣзи въпроси. Утрѣ ще дойде нѣкой пивоваръ и ще каже: неправилно съмъ обложенъ, моля да ми се опрости. Камарата пакъ ще трѣбва да се занимае съ него. Ето защо съ таква въпроси не може да се занимава камарата.

Прочее, азъ считамъ, че ще нарушимъ конституцията, ако вземемъ рѣшение по искането на задължителитъ и затова моля да се остави тѣхното заявление безъ послѣдствие, като безпрѣдметно и като такова, по което трѣбва да се произнесатъ сѣдилищата.

Прѣдседателствуващъ А. Буровъ: Има думата г. Димитъръ Драгиевъ.

Д. Драгиевъ: Въпросътъ, който ни занимава, е доста разясненъ. Финансовитѣ власти сж извършили една конфискация на тютюнъ, находящъ се вече въ второ или трето лице, чиято невинностъ въ случая е съвсѣмъ очевидна. Признавамъ заедно съ всички други господа, които говориха, че тѣзи тютюнопродавци сж невинно пострадали и че държавата, по всѣка вѣроятностъ, е прѣкачила спрѣмо тѣхъ и като е излѣзла изъ границата на законнитѣ свои права, прѣминала е въ произволъ, извършила е надъ тѣхъ произволъ. Въ слѣдствие на този произволъ на финансовитѣ власти, може-би, нѣкои отъ тѣзи лица, както това каза и г. Ганчевъ, сж били принудени да останатъ на улицата. Всичко това е очевидно, но сѣ пакъ азъ намирамъ голѣма правота въ думитъ на г. Константинова, намирамъ, че не можемъ да вземемъ онова рѣшение, което прошетарната комисия ни иска и съ което г. министърътъ на финанситѣ се е съгласилъ. Защо? На първо мѣсто, защото, такова едно рѣшение, да се възвратятъ 50 и нѣколко хиляди лева на софийскитѣ тютюнопродавци, такова едно рѣшение на Народното събрание нѣма да удовлетвори най-напрѣдъ самитѣ справедливи искания на тѣзи тютюнопродавци, защото, както това изтъкна и самиятъ финансовъ министъръ, тѣзи лица сж ошетени съ една сума много по-голѣма, отколкото е тая, и държавата не имъ възвръща пълната сума, ами задържа една частъ отъ нея. Едно отъ двѣтѣ: или държавата признава херата за прави, а разпорежданията на финансовата властъ за криви и трѣбва да имъ върне пълната сума — правото не може да бѣде раздѣлено по нѣкакви проценти въ случая на едната или другата страна. Повтарямъ, или тѣзи хора сж прави и трѣбва да имъ дадете всичко, което сте имъ взели, и не само това, което сте имъ взели, но имъ го повернете съ лихвитъ — туй изисква чувството на справедливостъ, отъ което, казвате, че се водите Вие, г. министре, или пъкъ сж криви и не трѣбва нищо да имъ връщате. И азъ отъ дебатитѣ, които станаха тукъ, намирамъ, че държавата е виновна и че тя е длѣжна да върне всичкитѣ суми заедно съ лихвитъ за двѣ или три години. Като недовръщате всичко на со-

фийскитѣ тютюнопродавци, вие не сте достатъчно справедливи спрѣмо тѣхъ и къмъ неправдата на финансовитѣ власти присѣдинявате една друга неправда и отъ своя страна. Но ако вземемъ такова едно рѣшение само за софийскитѣ тютюнопродавци, ние пъкъ, като оставимъ другитѣ безъ внимание зарадъ туй, че тѣ не се били оплакали, много бързо съкратяваме нашата справедливостъ и я обръщаме въ пълна несправедливостъ спрѣмо онѣзи, които мълчатъ. Едно отъ двѣтѣ: или и другитѣ сж прави, тѣй както сж прави софийскитѣ тютюнопродавци и тогава държавата е длѣжна къмъ тѣхъ тѣй, както е длѣжна и къмъ софийскитѣ тютюнопродавци, или не. Ако държавата смѣта софийскитѣ тютюнопродавци за прави, тогазъ въ сѣщата степенъ трѣбва да смѣта и другитѣ за прави, и ако тя смѣта себе си длѣжна, поради чувство на справедливостъ или поради нѣкое законно основание, ако тя смѣта себе си длѣжна да върне на онѣзи, които искатъ, онѣзи, които викатъ, тя не трѣбва да се спотайва, ами трѣбва да върне въ сѣщия размѣръ и онова, което си е присвоила несправедливо отъ другитѣ, макаръ тѣ и да мълчатъ. Не можемъ, слѣдователно, да се задоволимъ съ такова едно частичное разрѣшение на въпроса, а ще трѣбва на всички да върнемъ.

Докладчикъ Н. Козаревъ: На всички — така е рѣшението на комисията.

Д. Драгиевъ: И споредъ мене, повтарямъ да кажа, на всички трѣбва да се върне, ако дѣйствително работата е така, както ни се прѣдстави отъ мнозина господа. А че тя наистина е така, става очевидно отъ факта, признатъ и отъ г. финансовия министъръ, изтъкнатъ и отъ народния прѣдставителъ г. Абрашевъ, че нѣкои лица отъ провинцията сж се отнесли по тѣзи въпроси до сѣдилищата и има вече сѣдебна присѣда, която казва, че лицата сж прави, а държавата е крива; слѣдователно, и това е едно обстоятелство, което трѣбва да накара държавата да не се спотайва въ своитѣ задължения и спрѣмо онѣзи, които не сж отправили къмъ нея още своитѣ молби да искатъ своето си.

Но като ще трѣбва да се върнатъ сумитѣ, да-ли тѣ трѣбва да се върнатъ чрѣзъ едно рѣшение на камарата. Въ това отношение не мога да се съглася съ мнѣнието, което изказаха нѣкои господа. Азъ ще се съглася съ мнѣнието, което г. Константиновъ и други нѣкои народни прѣдставители изказаха, че Народното събрание не може да влиза въ правата на административната властъ, да отмѣнява нейнитѣ разпореждания, защото били криви. Не можемъ да влизаме въ правата на сѣдебната властъ и въ единъ споръ тукъ да кажемъ, този е правъ, а онзи кривъ, защото всичкитѣ приказки, които се казаха по този въпросъ, бѣха, че държавата е крива, а че тѣзи лица сж прави. Ще се съгласите, г. г. народни прѣдставители, че въпросътъ за право или криво не се разрешава отъ законодателната властъ; въпросътъ, една административна наредба да се замѣни съ друга административна наредба, не се разрешава отъ законодателната властъ.

Д. Бръчковъ: Не е въпросътъ тамъ; тукъ въпросътъ е за констатираното зло, а не за право и криво.

Д. Драгиевъ: Това сж права на администрацията. Въпросътъ, кой е правъ и кой е кривъ, е въпросъ на сѣдебната властъ. Азъ питамъ г. министра да каже открито, признава ли постѣпкитѣ на финансовитѣ власти прѣди него за незаконни или не ги признава,

Докладчикъ Н. Козаревъ: Законни сж.

Д. Драгиевъ: Ако той не ги признава за законни, трѣбва безъ всѣкаквъ вѣтъ на камарата да върне паритѣ на хората; ако ли той ги признава донѣкъдѣ за законни, донѣкъдѣ за незаконни и иска да се води отъ чувството на справедливостъ, азъ мисля, г. министре, че Вие се поставяте на хлѣзгавъ пѣтъ, когато забравяте закона и речете да се водите отъ чувството на справедливостъ. Ако министърътъ ще трѣбва да се ръководи въ своитѣ разпореждания отъ чувството на справедливостъ, вие ще трѣбва да отворите държавната хазна и да раздавате отъ българското съкровище срѣдства за животъ на много хора, които сѣ сакаги, които сѣ слѣпи, които сѣ немощни, които сѣ бѣдни, които заслужаватъ вниманието на вашата справедливостъ.

С. Савовъ: Ама ние тукъ милости не раздаваме. Това не е милостъ.

Д. Драгиевъ: Неговото чувство на справедливостъ е една милостъ, а тѣзи хора казаха, че милостъ не пшатъ, не пшатъ вашата справедливостъ; тѣзи хора искатъ своето законно право. А като говоря за справедливостъ и несправедливостъ, не искамъ да кажа, че министърътъ или народното прѣдставителство трѣбва да бѣдатъ чужди на справедливостта. Тази справедливостъ ще трѣбва да влагаме въ законитѣ, когато законодателствуваме, но не по такива единични случаи ние трѣбва да показваме своята справедливостъ. Мисля, че г. министърътъ въ случая трѣбваше да се постави на строго законна почва и той трѣбва открито да ни каже — повтарямъ да добавя — или вие признавате, че дѣйствиата на финансовитѣ власти сѣ незаконни и връщайте на хората паритѣ, не се бавете да имъ ги върнете, или пъкъ, ако въпросътъ за васъ е недостатъчно ясенъ, да ли ще постѣпите законно, чакайте окончателното рѣшение на съда, за каквото ни каза г. Абрашевъ. Прѣмине ли, прѣкрачи ли въпросътъ прѣзъ всичкитѣ инстанции, това за васъ трѣбва да бѣде едно доказателство, че постѣпкитѣ на финансовата властъ сѣ били незаконни и безъ всѣкаквъ вѣтъ на камарата трѣбва да върнете паритѣ, безъ да чакате всички хора да отиватъ въ сѣдилището.

Прѣдседателствующъ А. Буровъ: Има думата г. министърътъ на финанситѣ.

Министъръ Т. Теодоровъ: Г. г. народни прѣдставители! Вземамъ трети пѣтъ думата по този въпросъ, за да отговоря специално на г. Драгиева, защото, макаръ че говорихъ два пѣти, види се, че той не ме е разбралъ. Той ме моли да се произнесе — и азъ дължа да направя това, защото, когато единъ народенъ прѣдставител прѣдизвика министра да му отговори по извѣстенъ въпросъ, който се дискутира, послѣдниятъ е длъженъ да направи това — признавамъ ли азъ дѣйствиата на финансовата администрация за законни или не? Азъ казахъ на Събранието, но въ него врѣме, види се, г. Драгиевъ е билъ заетъ съ друго нѣщо, та не е чулъ.

Д. Драгиевъ: Азъ добръ слушахъ; кажете пакъ.

Министъръ Т. Теодоровъ: Азъ казахъ, ще повтора специално, че нѣмамъ право да прѣдѣнявамъ и прѣрѣшавамъ онова, което е рѣшено отъ финансовата администрация прѣди мене; криво ли е или право, азъ не мога да рѣша; единъ пѣтъ то рѣшено, взето мнѣнието на юрисконсулта, както ви казахъ, постановлението утвърдено, хората останаха недоволни и отиватъ въ сѣдилището — азъ съмъ длъженъ да го поддържамъ. Това азъ казахъ два пѣти, г. Драгиевъ, и Вие, които имате желание да ме поставите въ противорѣчие и мислите да докажете, че съмъ

билъ стѣпилъ на хлѣзгава почва, пазете се да не нагазите изъ калѣта; слушайте това, което се говори тукъ, и се старайте да го разберете. Това казахъ два пѣти, сега го казвамъ трети пѣтъ.

Д. Драгиевъ: Тогава чакайте да се произнесатъ сѣдилищата.

Министъръ Т. Теодоровъ: Г. г. народни прѣдставители! Азъ говоря това за онѣзи, които не разбиратъ или не слушатъ. Казахъ ви по-нататѣкъ, че хората сѣ се отнесли до сѣдилището, има едно рѣшение отъ първата инстанция, издадено въ тѣхна полза, обаче то не е окончателно. Чухте ли ме, г. Драгиевъ?

Д. Драгиевъ: Не сте казали, че не е окончателно; сега го казвате.

Министъръ Т. Теодоровъ: Казахъ ви, че се е произнесла първата инстанция, . . .

П. Парапановъ: Че е дошло въ втората.

Министъръ Т. Теодоровъ: . . . казахъ ви, че това не е окончателно, и по-нататѣкъ, когато ви казахъ, г. Драгиевъ, Вие ме гледахте въ лицето.

П. Парапановъ: Може да не е чулъ човѣкътъ.

Министъръ Т. Теодоровъ: Казахъ ви, че докато не се свърши работата въ сѣдилището, ние не можемъ тукъ да считаме, кое е право и кое е криво.

Д. Драгиевъ: И, слѣдователно, не можемъ да повръщаме.

Министъръ Т. Теодоровъ: И отъ това вадѣхъ заключение, че Народното събрание нѣма право да се произнася сега, има ли въ случая контрабанда или не, виновни ли сѣ тия лица или не. Това азъ казахъ два пѣти нарочно, за да го разбератъ ония, които заслужаватъ милосердие.

Д. Драгиевъ: Тогава, не можете да връщате паритѣ. Щомъ ще чакате сѣдилището, чакай го за всички, и го чакай докрай.

Министъръ Т. Теодоровъ: И това казахъ. — Кѣдѣ е тогава моята почва хлѣзгава? Азъ ви казахъ, че не можете да рѣшите въпроса, има ли контрабанда или нѣма; азъ ви казахъ, че не можете да повърнете всички пари, и не трѣбва да ги повърнете, защото съ това ще влѣзете въ областъ, която не е ваша.

Питаха ме напрѣдъ и други, какво е моето мнѣние. Азъ ви казахъ, че нѣма пужда да знаете моето лично мнѣние. Азъ съмъ длъженъ да ви кажа мнѣнието, което имамъ като министъръ на финанситѣ, защото въпросътъ е рѣшенъ и той е отишълъ въ сѣдилищата, и тамъ защитницитѣ на Финансовото министерство пледиратъ по него, и тѣ знаятъ кой е правъ и кой е кривъ, има ли контрабанда или нѣма. Азъ не мога оттукъ да ви прѣдложа, нито да ви подвеждамъ да прѣдрѣшите работата на сѣдилищата. Върху този въпросъ азъ взехъ два пѣти думата, но водачътъ на земледѣлцитѣ не билъ въ състояние да ме разбере, и трѣбва зарадъ него да го кажа пакъ.

Д. Драгиевъ: Тогава, чакайте, г. министре, думата на сѣдилището.

Министъръ Т. Теодоровъ: Г. Драгиевъ, слѣдователно, не трѣбваше да ме пита това. Но той иска да

ме постави въ противорѣчие, че щомъ сѣдилищата трѣбва да рѣшатъ, какво е туй милосердие, което продаваме ние тукъ, каква е тази справедливостъ, която правимъ. И това азъ обяснихъ, г. Драгиевъ, по види се, че Вамъ е нужно по три пѣти да се казва, и съмнѣвамъ се, дали и сега, като го кажа, ще го разберете. Друго е законността на тѣхното право, друго е справедливостъ. Азъ ви казахъ, че ние не можемъ да признаемъ никое тѣхно законно право, защото по това ще се произнесатъ сѣдилищата; при все това ние можемъ още отсега, считайки тѣзи хора добросъвѣстни — не невинни, не неотговорни по финансовитѣ закони, г. Драгиевъ; нека това бжде четвърти или пети пѣтъ казано отъ мене, а добросъвѣстни — пледирайки за тѣхната добросъвѣстностъ, заедно съ всички тия господа, които искатъ да отидемъ дотамъ, да рѣшимъ да имъ върнемъ всичкитѣ пари, даже да ги върнемъ и на тия, които не сж ги поискали още, и раздѣляйки тѣхния възгледъ — азъ казахъ това нѣколко пѣти — че тѣзи хора сж добросъвѣстни, ние, Народното събрание, дори и когато тѣ биха били виновни по закона, дори когато биха били осждени по закона — защото разяснихъ това, че по фискалнитѣ закони човѣкъ може да стане отговоренъ даже и тогава, когато нѣма никаква вина, и ви приведохъ примѣръ съ фабриката на г. Пипева, за да го обясня на хората, които не могатъ лесно да различатъ, какво е гражданска отговорностъ, какво е виновностъ, какво е добросъвѣстностъ и недобросъвѣстностъ; за такива именно говорихъ това нѣщо, за да се разбере, и, слѣдователно, справедливостта, за която азъ говорихъ, се е основала само върху добросъвѣстността на тия хора — е добръ, дори и когато сѣдилищата биха били признали, че, по строгостта на закона — и това го казахъ два пѣти — тютюнитѣ на тия хора подлежатъ на конфискация, дори и тогава, казвамъ, Народното събрание е въ правото да каже: „Да, законътъ е такъвъ, законътъ е строгъ, но въ сжщностъ тѣзи хора нѣматъ вина; азъ ще ги пожали, по чувството на справедливостъ, ще имъ освободя имотитѣ отъ конфискация.“ Туй Народното събрание може да направи и затова съмъ си далъ съгласието; само че азъ не мога да отида докрай по дилемата на г. Драгиева: или всичко, или нищо. Не, азъ съмъ длъженъ, за да бѣда логиченъ и да оставя други да се подхлѣзватъ, а самъ да не се подхлѣзвамъ; да кажа: туй, което е постижало въ хазната за бандерола, туй, което е задържано въ хазната въ нейна полза — 40% отъ стойността на конфискуваната стока на хората, да се повърне. Но всичко друго, върху което, ако се осждятъ тия хора, иматъ права трети лица, каквито сж, напр., откривателитѣ или фонда за културата на тютюна, не можемъ да повърнемъ сега, защото не знаемъ какво ще рѣши сѣдилището. Затуй азъ го резервирамъ, и азъ съмъ длъженъ да го резервирамъ отъ почитане къмъ авторитета на сѣдилищата, и за да бѣда послѣдователенъ, а не за да не бѣда такъвъ. Само съвършено примитивниятъ умъ, който не може да раздѣли нѣщата, както ги дѣлятъ юриститѣ, само той може да мисли; че туй е право: „Или всичко да дадешъ, или нищо“; само примитивниятъ умъ на човѣка, който не се е научилъ да разсжждава и да прѣпѣнява нѣщата добръ, може да сѣди тѣй: „Или всичко имъ дайте, или нищо“, а онзи, който сѣди нѣщата споредъ обстоятелствата и споредъ даннитѣ, които се прѣдставляватъ, и споредъ законитѣ, и който носи отговорността, или желае да не я носи, за едно евентуално потѣпване правата на сѣдилищата отъ Народното събрание, такъвъ човѣкъ прави тѣзи различия, а азъ ги направихъ. И мисля, че подиръ туй г. Драгиевъ, земецѣтескиятъ трибунъ, не трѣбваше да се провиква „Каква е тази справедливостъ? Вие давате на тѣзи хора. Ами тогава съ тази ваша справедливостъ дайте и на сакатитѣ,

дайте и на слѣптитѣ“, а поискайте нѣщо и за малоумнитѣ, г. Драгиевъ.

Д. Драгиевъ: Не сте много уменъ, г. министре, съ този си езикъ.

Министъръ Т. Теодоровъ: Менѣ ми се струва, че има разлика между слѣпитѣ, сакатитѣ и малоумнитѣ, на които държавата дължи извѣстно покровителство, . . .

Д. Драгиевъ: Този езикъ не Ви поставя въ реда на много умнитѣ.

Министъръ Т. Теодоровъ: . . . и хората, на които е заграбенъ имотътъ отъ хазната и продаденъ, и паритѣ имъ се държатъ. На слѣпитѣ, на сакатитѣ, на малоумнитѣ ние дължимъ едно покровителство, една грижа; пари да имъ връщаме, нѣма защо, понеже тѣ не сж ни дали, а има да връщаме на тѣзи, на които имота сме конфискували. А на слабоумнитѣ, слѣпитѣ и сакатитѣ не сме имъ взели ума, нито сме имъ извадили очитѣ. Ако държавата имъ е извадила очитѣ, ако тя ги е докарала до това състояние, щото да не могатъ да се прѣхранватъ, тогава ще имъ се плати обезщетение; но ако тѣ сж по природа такива, тя имъ дължи само покровителство. На тѣзи, на които е взела имота, на тѣхъ дължи да го възвърне въ първото положение — туй, което е взела, да имъ го възвърне. Заради това на тѣхъ можемъ да дадемъ, а на другитѣ нѣма какво да даваме; тѣй че, хлѣзгамъ се не азъ, а она, който се залавя да доказва, че много знае. Това е г. Драгиевъ.

Д. Драгиевъ: Не съмъ се подхлѣзналъ толкова, колкото Вие, г. министре.

Министъръ Т. Теодоровъ: Азъ ще Ви моля да бждете по-скромненъ, защото Вие много пѣти сте били справедливъ и уменъ и казвате нѣща много прави, но само тогава, когато не искате да се покажете повѣще отъ други хора въ една материя, която не Ви е отъ занаята — въ правото. Бждете поне по-скромненъ и кажете, че тѣй мислите, но не дѣйте обвинява министра въ противорѣчие, и не казвайте, че се е подхлѣзналъ, а гледайте. Вие да не се подхлѣзнете.

Д. Драгиевъ: Вие си приписвате папски качества.

Министъръ Т. Теодоровъ: Азъ заключавамъ, г. г. народни прѣдставители, и казвамъ, че на това рѣшение би могло да се даде само единъ изходъ: ако искате да се покажете справедливи къмъ тия хора, за да не ги оставите да чакатъ за онова, което може да имъ се върне, ако се признае тѣхната добросъвѣстностъ, да приемете мнѣнието на комисията; а ако не сте убѣдени, че тѣзи хора иматъ право на вашето снизхождение още сега, тогава ще оставите да се произнесе сѣдътъ, но въ никой случай не може да се приеме онова прѣдложение на г. Ганчева, което отива къмъ това: да имъ се повърнатъ всичкитѣ пари, или пѣкъ да дадемъ още и на онѣзи, които не сж поискани.

П. Парапановъ: Това, разбира се, не може; зоренъ не се дава.

Министъръ Т. Теодоровъ: Чакайте; сега нѣколко души водятъ процеси, и когато се разрѣшатъ за тѣхъ, ще се разрѣши за всички. Финансовата администрация сама желае да знае, какво е мнѣнието на сѣдилищата. Азъ чакамъ едно рѣшение на сѣдилищата по въпроса и тогава нѣма защо да питамъ Народното събрание. Но тия хора не искатъ да чакатъ мнѣнието на сѣдилищата, а искатъ вие да имъ дадете

правосъдие. А азъ казвамъ, че правосъдие не можете да имъ дадете и мога да се съглася само върху това: да имъ се върнатъ паритъ даже и тогава, когато биха ги признали по съдебенъ редъ, че сж отговорни — даже и тогазъ, защото казахъ ви, че тия хора сж купували този тютюнъ при такива обстоятелства, които изключватъ всѣкаква вина отъ тѣхна страна и всѣко желание да увѣждатъ хазната. А пъкъ азъ не съмъ отъ тия финансови министри, които искатъ да пълнятъ хазната съ пари, безъ да гледатъ по какъвъ начинъ и отъ какъвъ произходъ сж тия пари; азъ не искамъ да бъда грабителъ; азъ желая да бъда винаги единъ справедливъ администраторъ на държавното съкровище. (Ржкоплѣскане отъ болшинството)

Прѣдседателствующъ А. Буровъ: Има думата народниятъ прѣдставителъ г. Иванъ Миневъ.

И. Миневъ: Азъ, г-да, много малко ще кажа. Ние не можемъ да удовлетворимъ искането на тия просители и затова не трѣбва да го приемемъ. Всички твърдятъ, че тия хора отъ три години страдатъ, защото държавата неправилно е конфискувала тютюнитъ и принудени сж по неволя да обърнатъ ржцѣтъ си, молбата си къмъ Финансовото министерство или къмъ Народното събрание, чрезъ Финансовото министерство, за да имъ се повърнатъ поне паритъ. Ако искаме да бъдемъ справедливи, ние трѣбва да оставимъ тая молба безъ послѣдствие, за да си добиятъ своитъ права чрезъ съдилищата и да си взематъ сумитъ, които има да претендиратъ за тия тютюни.

С. Пипевъ: Нѣма да те избератъ въ Търговската камара като говоришъ така.

И. Миневъ: Отъ друга страна, ще улеснимъ и самата финансова властъ да не плати правото на тия, които сж открили контрабандата, и на тия тютюни, които сж конфискувани отъ търговцитъ, защото тѣ иматъ право само на това, което е открито въ фабриката, а не и на това, което сж намѣрили у търговцитъ, защото у търговцитъ нѣма контрабанда. Но Финансовото министерство по този начинъ ще плати на откривателитъ това тѣхно право и за тия тютюни, които сж се намѣрили у тютюнопродавцитъ. Та, азъ съмъ на мнѣние да се отхвърли искането имъ. Но понеже Финансовото министерство се съгласява да имъ се даде, по причина на справедливостъ или на снизхождение къмъ тѣхъ, азъ нѣмамъ нищо и ще гласувамъ за мнѣнието на комисията и моля всички да се съгласите да се приеме това мнѣние на комисията.

Прѣдседателствующъ А. Буровъ: Г-да! Понеже нѣма никой другъ записанъ, обявявамъ дебатитъ за прѣкратени.

Н. Константиновъ: Има ли кворумъ.

Д. Ганчевъ: Слѣдъ обясненията, които даде г. министърътъ на финанситъ, азъ оттеглямъ прѣдложението си.

Прѣдседателствующъ А. Буровъ: Г. Ганчевъ оттегля прѣдложението си, слѣдователно, остава само прѣдложението на комисията.

Тѣй като се повдига въпросъ за кворумъ, моли г. г. квесторитъ да проверятъ.

Нѣкои отъ прѣдставителитъ: Има кворумъ.

Други: Нѣма, нѣма.

Прѣдседателствующъ А. Буровъ: Има ли кворумъ?

Н. Константиновъ: Квесторитъ ще кажатъ.

С. Савовъ: Има кворумъ.

С. Пипевъ: 60 души присѣтствуватъ, слѣдователно нѣма кворумъ.

И. Абрашевъ: Може ли единъ човѣкъ да внесе едно прѣдложение, да го подкрѣпя, да дойде да ни убѣждава и слѣдъ това да вземе да го оттегли и по такъвъ начинъ ние да загубимъ едно законно право? Какъ така го оттегля! Ами че ние го подписахме. Ние останахме, при прѣкратаването на дебатитъ, при положението, че има едно прѣдложение, а той сега го оттегля.

Д. Ганчевъ: Понеже азъ съмъ инициаторътъ на прѣдложението, мога и да го оттегля.

И. Абрашевъ: Но защо го направихте? Азъ можехъ да го направя.

Н. Мушановъ: Ами Вие можете да го поддържате.

Докладчикъ Н. Козаревъ: Заявете, че Вие го поддържате.

И. Абрашевъ: Азъ го поддържамъ. И азъ искамъ да зная: ако се връщатъ паритъ на тия, които сж дали заявление, другитъ кѣдѣ трѣбва да се отнесатъ?

Г. Шиваровъ: Вие, които сте подписали прѣдложението, можете да го поддържате.

Министъръ Т. Теодоровъ: Сега ще се удовлетвори само тия, които сж подали заявление.

И. Абрашевъ: Значи, другитъ ще бѣдатъ удовлетворени слѣдъ рѣшението на сѣда.

С. Е. Русевъ: Азъ съмъ единъ отъ подписавшитъ прѣдложението и, съгласно правилника, заявявамъ, че азъ го поддържамъ.

Прѣдседателствующъ А. Буровъ: Дебатитъ по прошенито сж приключени. Г. Русевъ има думата по начина на гласуването.

С. Е. Русевъ: Понеже това прѣдложение е направено отъ г. Ганчева и той го оттегли, и понеже азъ съмъ единъ отъ ония, които го подписахъ, заявявамъ, че го поддържамъ и вѣрвамъ, че ония, които сж го подписали, ще го поддържатъ.

Докладчикъ Н. Козаревъ: Нека се гласува.

Прѣдседателствующъ А. Буровъ: Тѣй като, споредъ правилника, по прѣдложения, които не сж отъ законодателенъ характеръ, на първо мѣсто се прѣдлага на гласуване онова, което не изчерпва въпроса, и тѣй като прѣдложението на комисията не изчерпва въпроса, прѣдлагамъ го на гласуване тѣй, както се прочете отъ г. докладчика въ смисълъ: да имъ се възвърне сумата 56.667-58 л., слѣдуема за бандеролно право, мурурие и общински налогъ на продадения тютюнъ, слѣдъ като се спаднатъ отъ нея станалитъ разноси по продажбата на сжщитъ тютюни, безъ никакви други обезщетения.

Докладчикъ Н. Козаревъ: Като се прибави къмъ горната сума 7.808-16 л., съставляваща 40% отъ ползата върху 19.520-41 л., добити отъ продажбата на чистия тютюнъ.

Министър Т. Теодоровъ: Бандеролното право и 40% от стойността на тютюна, а 60% остават резерва до решението на съда.

Председателствующъ А. Буровъ: Които приематъ решението на комисията съ поправката, прочетена отъ г. докладчика, моля, да си вдигнатъ ръката. (Оспорване)

Н. Константиновъ: Нѣма кворумъ, па и меншество е.

Председателствующъ А. Буровъ: Моля да се провърри отъ нѣкой отъ г. г. квесторитѣ.

Обаждатъ се: Не разбрахме, какво се гласува.

Председателствующъ А. Буровъ: За да нѣма съмнѣние и понеже се казва, че всички г. г. народни представители не сж разбрали за какво се гласува, предлагамъ гласуването да стане съ ставане на крака, и моля ония г. г. народни представители, които сж съгласни съ решението на комисията тѣй, както се чете отъ г. докладчика, да станатъ прави.

Обаждатъ се: Меншество.

Други: Болшинство.

Председателствующъ А. Буровъ: Г. г. квесторитѣ нека проверятъ.

(Квесторитѣ отсъствуватъ) Понеже никой отъ г. г. квесторитѣ не присъствуватъ, моля г. Ганчо Торомановъ да прѣбори гласоветѣ на тѣзи, които гласуватъ.

Г. Торомановъ: (Слѣдъ прѣброяването) 27 души.

Д. Ганчевъ: 35 излизиха.

И. Абрашевъ: Нѣмаме довѣрие у г. Ганчева, защото той не е опредѣленъ да прѣброява.

Д. Ганчевъ: Ако нѣмате довѣрие, проверете Вие.

Председателствующъ А. Буровъ: Понеже кворумътъ е 71 народни представители и понеже, споредъ прѣброяването на г. Тороманова, има 27 гласували за, предложението на комисията пада.

Ще прѣдложамъ на гласуване предложението, подкрѣпено отъ нѣколко народни представители, прието отъ г. Русева, което гласи: (Чете) „Да се изплати напълно стойността, безъ никакви одрѣжки, на търговцитѣ-тютюнджии въ България, които сж подали прошение до Народното събрание, за конфискуванитѣ и продадени отъ държавата тютюни и папириси отъ фабриката на Джафера Персиянъ въ Русе.“ Моля ония г. г. народни представители, които приематъ това предложение, да си вдигнатъ ръката. (Меншество) Не се приема.

И. Миневъ: Това е най-справедливо.

Д. Драгиевъ: Г. Теодоровъ! „Примитивното“ сс прие.

Председателствующъ А. Буровъ: Моля г. докладчика да докладва слѣдующето прошение.

Докладчикъ Н. Козаревъ: Слѣдва прошениято № 1.281 по списъка, отъ Васила Петковъ, Петко Николовъ и Маруца Г. Стаменова, всички отъ гр. Враца, да имъ се опростятъ 606 л., произходящи отъ поржичелство. Това заявление своевременно е прашано въ министерството, финансовиятъ министъръ е далъ

своео съгласие, и комисията прие да се опростятъ само данѣцитѣ на Маруца Г. Стаменова, за смѣтка на покойния ѣ съпругъ Георги Ст. Падарски, за годинитѣ 1877 до 1908, на сума 426-87 л., поради голѣма бѣдностъ.

Председателствующъ А. Буровъ: Ще се гласува. Комисията по прошениято на Васила Петковъ и други, подъ № 1.281 на списъка, е рѣшила: да се опростятъ данѣцитѣ на Маруца Г. Стаменова, за смѣтка на покойния ѣ съпругъ Георги Ст. Падарски, за годинитѣ 1877 до 1908, на сума 426-87 л., поради голѣма бѣдностъ. Моля г. г. народнитѣ представители, които приематъ решението на комисията, да си вдигнатъ ръката. (Болшинство) Събранието приема.

Докладчикъ Н. Козаревъ: Прощение № 1.282 по списъкъ VI. По прошениято на Мария Николова Котетарска отъ с. Югово, Станимашка околия, комисията е рѣшила да ѣ се опрости сумата отъ 143 л. съдебни разноски по бѣдностъ. За това нѣщо имаме съгласието на Финансовото министерство съ отношение № 314 отъ 13 януарий 1912 г. Моля почитаемото Народно събрание да приеме решението на комисията.

Н. Мушановъ: Нѣма кворумъ; защо да гласуваме? Присъствуватъ само 47 души.

Министъръ Т. Теодоровъ: Тогава, да се даде отдихъ.

Министъръ С. С. Бобчевъ: Да се продължатъ дебатитѣ по моя законопроектъ.

Председателствующъ А. Буровъ: Ще прѣустановимъ доклада на прошенията и ще пристѣпимъ къмъ слѣдната точка отъ дневния редъ — продължение дебатитѣ на първо четене по законопроекта за измѣнение и допълнение нѣкои членове отъ закона за народното просвѣщение.

Има думата орханійскиятъ народенъ представителъ г. Павелъ Парпановъ.

П. Парпановъ: (Отъ трибуната) Г. г. народни представители! Излизамъ тукъ, на трибуната, не да държа нѣкоя дълга рѣчь, а да изкажа само нѣколко свои мисли, свои бѣлѣжки по законопроекта, който е поднесенъ намъ на разглеждане.

(Председателското мѣсто заема г. прѣдседателътъ)

Въ моитѣ очи този законопроектъ е дѣло на широко проучване, е дѣло на дълбоко обмисляне; той е продуктъ на назрѣли нужди, отзивъ на справедливи обществени искания. Ето защо азъ ще бѣда за приемането му по принципъ, като ще изкажа сега нѣколко други свои миѣния по нѣкои негови постановления, които по-скоро ще нарека персонални и принципиални, като ще моля г. министра на просвѣтата, ако би благоволилъ, да обърне внимание на тѣхъ и, ако би сподѣлилъ тѣзи мои мисли, да се направятъ извѣстни поправки по проекта, когато той ще бѣде разглежданъ отъ комисията. Тукъ прѣди менъ говориха нѣколко души, г-да, и много по-компетентни отъ мене по тѣзи именно материи, които се засѣгатъ отъ законопроекта. Азъ, обаче, както казахъ, ще се спра по своитѣ сили само на нѣкои и други постановления отъ него, като ще внеса и своитѣ корективи.

Най-напрѣдъ азъ ще похваля това мѣроприятие на г. министра, дѣто чрѣзъ алинея втора на чл. 72 отъ закона за просвѣтата иска да тури въ единение, въ връзка учителството съ народа. Като се постановява съ алинеята, която се прибавя къмъ

чл. 72, учителитъ въ прогимназинтъ да се назнача-
ватъ отъ училищнитъ настоятелства, това е едно
народно желание. Инакъ, учителитъ се смѣтаха
като едни чиновници, не искаха да правятъ никакви,
така да се каже, крачки къмъ сближение съ народа,
съ обществото, а като се имаха като едни чиновници,
които зависѣха отъ инспектори и министри, гледаха
по-скоро съ прѣзрѣние на общественото мнѣние, не
искаха и да знаятъ отъ общественото мнѣние и се
държаха почти гордо. Та сега, като се турятъ тѣ въ
зависимостъ отъ народа, отъ училищното настоя-
телство, като ще бждатъ назначавани отъ училищното
настоятелство, отъ народа, по този начинъ се постига
онова желание, за което отдавна сж се изказвали и
чрѣзъ печатъ, и въ нѣкои събрания, правени тукъ-
тамъ. Констатирамъ, че г. министрътъ е станалъ
отзивъ на едно народно желание, на едно народно
искане, учителитъ при прогимназинтъ да се назнача-
ватъ отъ училищнитъ настоятелства. Една, обаче, по-
правка бихъ желалъ да направя г. министрътъ; ако
би могълъ, да опрѣдѣли по-раншна дата за назнача-
ване на учителитъ въ прогимназинтъ, да не е да-
тата 15 августъ, а да е по-рано, както това е за учи-
телитъ въ основнитъ училища, защото, ако до 15 ав-
густъ настоятелитъ не уредятъ персонала за про-
гимназинтъ, слѣдъ този срокъ, отъ 15 августъ, дър-
жавата не може да има това достатъчно врѣме да
назначи нужното число учители, за да могатъ съ
врѣме да се започнатъ занятията въ училищата. Ако
се сподѣля това отъ г. министра, то не е Богъ-знае
каква работа, може да се направи тази поправка, да
се тури, че до 1 августъ училищнитъ настоятелства
би трѣбвало да попълнятъ персонала въ прогимна-
зинтъ; ако не направятъ това, тогава го назначава
министерството или, по делегация, както е казано въ
закона, училищниятъ инспекторъ.

Прѣминавамъ, г-да, къмъ друго едно мѣроприятие
на г. министра, което именно е похвалното, съ което
именно ние ще вървимъ прѣдъ избирателитъ и съ
което ние ще регистрираме нѣкакъ си, така да се
каже, своя активъ. То е онази новела, онова измѣ-
нение, което се прави на чл. 112 отъ закона за на-
родната просвѣта. Г. министрътъ най-справедливо
е станалъ отзивъ на тия народни искания, на тия
народни желания, да нѣма тия ограничения, както
бѣше досега, да нѣма, така да се каже, този моно-
полъ на образованието, да има гимназии само въ
окръжнитъ градове, а да нѣма никадъ другадъ
гимназиялни класове. Чрѣзъ това ние прѣбградихме
чѣта на маса младежи, на хиляди юноши да до-
биятъ по-високо образование, а това е една въпиюща
несправедливостъ, това не е нѣщо патристично, това
не е нѣщо, което може да прилича на единъ спра-
ведливъ законодатель. Ето защо, азъ похвалямъ и
сѣрадвамъ г. министра за това негово мѣроприятие.
Мога даже още отсега да му поднеса увѣреніята си,
че той ще има благодарноститъ на хиляди юноши,
на хиляди младежи, задѣто тѣ по този начинъ ще
иматъ възможностъ да добиятъ едно по-високо обра-
зование; ще има благодарноститъ и на родителитъ
на тия младежи, тъй като тѣ ще иматъ по-просвѣ-
тени, по-културни синове, по-културна челядь, и
заедно съ това, което е най-важно, за да вземе че-
лядъта имъ това образование, ще бждатъ избавени
отъ много тежки разноси, ще иматъ възможностъ
да направятъ това съ много по-евтини разноси и
близо до себе си. Ако има нѣщо, така да се каже,
кардинално, ако има нѣщо, на което можемъ да се
спремъ и за което да похвалимъ г. министра, то е
именно онази материя, онзи принципъ или онова
постановление, което изразява чл. 112. Много сж
умѣстни и много справедливи мотивитъ, отъ които е
излѣзълъ г. министрътъ, за да приеме това измѣ-
нение на чл. 112. Добръ е констатиралъ, че наистина
у насъ има голѣмъ напливъ на ученици, че този на-

пливъ нѣма кждъ да се побере, гимназинтъ даже не
могатъ да го побератъ и че даже правителството се
вижда принудено да отвори други гимназии, втори
и трети, въ нѣкои окръжни градове, само и само да
не се попрѣчи на младежъта да добие образование.
Това, обаче, както е внесено въ мотивитъ, ще засегне
самата хазна, самата държава, тъй като гимназинтъ
ще трѣбва да се издържатъ отъ държавата. Тукъ,
обаче, се прави едно добро и на самата държава,
като се допуска къмъ прогимназинтъ да има гимна-
зиялни класове. Тѣзи гимназиялни класове ще бждатъ
издържани единствено отъ общинитъ, единствено отъ
окръжията, които биха желали да отворятъ такива
класове. Това е въ интереса и на самата държава,
като се вземе сега такова рѣшение отъ почитаемото
народно прѣдставителство — да може да се откри-
ватъ такива гимназиялни класове и при нѣкои про-
гимназии.

Обаче, за да може да добие реалностъ това ху-
баво мѣроприятие на г. министра, за да може то да
бжде осъществимо, за да могатъ да се достигнатъ
онѣзи цѣли и идеи, които се гонятъ, имайте прѣдъ
видъ, г. г. народни прѣдставители, че всичкото това
желание, че всичкото това мѣроприятие се обуслови
отъ втората алинея на чл. 112. Остане ли тази алинея
въ такъвъ текстъ, както е, азъ съмъ увѣденъ, че
първото постановление, именно, това мѣроприятие
на г. министра, ще остане илюзорно. Ако ние оста-
вимъ втората алинея, която казва, че: (Чете) „Рѣше-
ния за откриване гимназиялни класове могатъ да се
взематъ, само ако училищното настоятелство раз-
полага съ специаленъ училищенъ фондъ за тая цѣль,
отъ приходитъ на който да могатъ напълно да се
покрѣватъ всички разходи на открититъ класове“,
азъ ви увѣрявамъ, че въ цѣла България, въ цар-
ството, едва-ли може да се посочи на пѣтъ или 10 та-
кива общини. Азъ познавамъ нѣколко общини, между
които е и Орханлийската, и съмъ увѣренъ, че, ако се
остави това така, тѣзи общини, тѣзи училищни на-
стоятелства трудно ще могатъ да изнесатъ всичкитъ
разходи, които сж нужни за издържката на тия
гимназиялни класове. Тукъ се казва: да има „спе-
циаленъ училищенъ фондъ“. Вѣрно е — и азъ ще
говоря за нѣщо по-конкретно — че, напр., Орханлий-
ската община, която разполага съ хубави срѣдства,
ще може да издържа тѣзи гимназиялни класове, но
ако кажемъ, че тѣзи класове би трѣбвало да се из-
държатъ отъ „специаленъ училищенъ фондъ“, който
да може да покрива съ доходитъ си тѣзи разходи,
ние ще погрѣшимъ и ще прѣсѣчемъ пѣтя на онѣзи
ученици, на онази младежъ, която желае и жадише
за образование, и ние не ще оправдаемъ намѣре-
нията и на бащи, и на младежи. Ето защо азъ ще
моля г. министра, за да може това негово мѣро-
приятие да добие реалностъ, за да можемъ да обна-
дежимъ тѣзи, които искатъ да се учатъ и да на-
правимъ възможно да добиятъ едно по-високо обра-
зование, да се съгласи за прѣмахването на тази втора
алинея, на това ограничение. Нека се прокара само
такъвъ принципъ, такова положение въ закона, че
общини и окръжия, които искатъ да отворятъ, било
гимназии, било да разширятъ гимназиянитъ класо-
ве при прогимназинтъ, издържката имъ става само
отъ тѣзи общини или отъ окръжия. Даже може да
се тури такова постановление, че държавата не може
по никакъвъ начинъ да помага било на тия окръжи,
било на тия общини за издържката на тѣзи непълни
гимназии или гимназии. Но да се тури такова едно
ограничение, каквото е това въ втората алинея —
поне азъ така гледамъ на работата — ще убиемъ
всички онѣзи хубави идеи, всички онѣзи хубави на-
мѣрения, както на почитаемото правителство, въ ли-
цето на г. министръ Бобчева, така сжшо и нашитъ
намѣрения; нашитъ надежди ще бждатъ съкрушени.
Казахъ, че съ това не се върди нищо, г-да. Ако дори

може да се допусне, че правителството се е водило от нѣкакво желание да гарантира издрѣжката или съществуването на тѣзи класове, и затова именно се прѣдвижда, че, ако има такъвъ специаленъ училищенъ фондъ, то може и друго да направи, да разрѣши откриването на такива класове, и ако общината, или училищното настоятелство нѣма срѣдства, нека ги закрие, нищо отъ това; и ако ги закрие, кого уврѣжда съ това? Разумѣва се, че респективната община. Та добръ е да оставимъ изцѣло, споредъ мене, на волята на общинитѣ, на училищнитѣ настоятелства, тѣ да рѣшаватъ тѣзи въпроси. Тогава тѣ ще се простиратъ, споредъ чергата си; ако видятъ, че иматъ срѣдства, ще разпирятъ тѣзи гимназиялни класове въ прогимназитѣ, ще стигнатъ дори, ако щатъ, и до гимназия, но не да ги ограничаваме ние съ законъ. Защото азъ поне така съмъ увѣренъ, че едва ли ще има такава община въ България, която да може да разполага съ такъвъ „специаленъ фондъ“, съ приходитѣ на който да могатъ да се издрѣжатъ такива гимназиялни класове. Това поне ми се вижда невъзможно или несъществуващо по-скоро.

Та, понеже това е единствениятъ членъ, който интересува насъ, като народни прѣдставители, защото всичкитѣ други членове уреждатъ въпроси съвсѣмъ отъ друга материя — урежда се нѣкакъвъ персоналъ, признаватъ се нови права на едни, на други не се признаватъ — ще моля на първо мѣсто г. министра и сети г. г. народнитѣ прѣдставители, да се съгласятъ, щото чл. 112, който се измѣнява, да остане само въ първата си алинея; това запрѣщение, което се прѣдвижда въ втората алинея, да не се прѣдвижда, да се прѣмахне. По този само начинъ ние ще достигнемъ до реализиране на онѣзи цѣли, онѣзи намѣрения, които се гонятъ и отъ г. министра на народната просвѣта и отъ всички други, които жаждатъ за наука и просвѣта въ нашето отечество.

Наистина, че при второто четене би могло да се говори нѣщо по-нашироко по заблѣжката, която о кѣмъ този чл. 112, и съ която се постановява такава нѣщо: (Чете) „Съ разрѣшение отъ министерството, могатъ да бѣдатъ открити гимназиялни класове при прогимназитѣ въ ония общини, които сж поискали това до края на 1911 г., слѣдъ изпълнение на прѣдвиденитѣ въ тоя членъ наредби“, но азъ ще кажа сега по нея само нѣколко думи. Тази заблѣжка по съдържанието си има свръзка съ чл. 112, и най-паче съ втората алинея. Азъ знаа, че въ почитаемото министерство има постѣпили нѣколко молби, между които има една молба и отъ Орханйиската община, която е изпълнила нѣкои формалности, които сж се прѣдвиждали споредъ досегашнитѣ постановления на закона, а именно сезиранъ е билъ окръжниятъ училищенъ съвѣтъ по този въпросъ и той е далъ мнѣние, че трѣбва да се откриятъ гимназиялни класове при Орханйиската прогимназия. Сега, когато имаме само една такава формалностъ, ще може г. министърътъ да разрѣши откриването на тия гимназиялни класове. Азъ схващамъ, че такава му е било намѣрението, тъй като сега ще се прокара този законопроектъ, и г. министърътъ, като има, така да се каже, тази делегация на Народното събрание, да може да отвори такива гимназиялни класове, ще може, по силата на тая заблѣжка, да разрѣши въпроса и за Орханйиската община, като се започне откриването на тѣзи гимназиялни класове още въ началото на слѣдующата учебна година. Тя ще започне прѣзъ септемврий, а Народното събрание ще се събере на сесия прѣзъ октомврий, и ако остане да се разрѣши въпросътъ отъ втората сесия на Народното събрание, това не би било възможно. Но по тая заблѣжка ще говоримъ и тогава, когато законопроектътъ дойде на второ четене.

Сега, въ свръзка съ този чл. 112, който най-много интересува насъ, народнитѣ прѣдставители, защото, ако направимъ нѣщо въ областта на учебното дѣло, то само на това можемъ да посочимъ, и само съ това ще можемъ да излѣземъ прѣдъ народа и да покажемъ, какъ сме погледнали на неговитѣ желания, на неговата, така да се каже, жажда за просвѣта, и затова именно трѣбва да съсрѣдоточимъ всичкото си внимание върху този чл. 112, да проучимъ добръ тази материя, която той съдържа, и да се спремъ на едно по-правилно разрѣшение на въпроса — въ свръзка, казвамъ, съ чл. 112, за да добие своята реалностъ, е чл. 151 отъ сѣщия законопроектъ. Споредъ чл. 151, могатъ да се прѣдвидятъ такси, когато се касае въпросътъ за общински или окръжни пълни или непълни гимназии; но г. министърътъ, съ тази алинея, която сега добавя къмъ чл. 151, прави пакъ едно ограничение, и това именно ограничение ще напакоости на самото дѣло, на самата хубава цѣль, която е гонилъ съ това измѣнение на чл. 112. Съ това, казвамъ, ще направимъ невъзможно, иллюзорно приложението или ползуването отъ чл. 112 за откриването на пълни или непълни гимназии, затова именно, защото се прави това ограничение, че таксата, която ще бѣде събирана отъ ученицитѣ и която ще се опрѣдѣля отъ общинския или окръжния съвѣтъ, (Чете) „сѣставлява приходъ на съответнитѣ училищни настоятелства или окръжни постоянни комисии и се употребява само за покѣщнина и учебни пособия на гимназитѣ“. Тази послѣдна фраза — „само за покѣщнина и учебни пособия“ — ако би се приела, споредъ мене, много ще погрѣшимъ, г. г. народни прѣдставители. Азъ ще моля да се приеме слѣдното: училищната такса, която би се взимала, да се мине като единъ редовенъ приходъ, и съ тази такса, съ този приходъ да разполага училищното настоятелство така, както разполага съ всѣки другъ приходъ. Да ограничимъ училищнитѣ настоятелства, респективно окръжнитѣ постоянни комисии, да харчатъ този специаленъ приходъ само за покѣщнина и учебни пособия, то би значило да направимъ невъзможно откриването на такива гимназиялни класове въ нѣкои други градове; то би значило да прѣсупимъ такъвъ източникъ, който, споредъ моето мнѣние, е много нуженъ, за да може да се поддържатъ такива училища, такива непълни гимназии. Даже по едно мое изчисление, по едно мое прѣсметане за общината, за която говорихъ, азъ намирамъ — а това ще да е, разбира се, за всѣка друга община — че това именно перо, че този именно приходъ трѣбва да се събира като редовенъ приходъ; иначе, ще влѣземъ въ една грѣшка, ако отидемъ да направимъ това ограничение, че той би трѣбвало да служи само за покѣщнина и за нѣкои учебни пособия на гимназията. Затуй, като свръзвамъ постановлението на чл. 112, а именно реализирането на онова, което се гони съ него, съ чл. 151, азъ ще моля г. министра на народната просвѣта да се съгласи, щото, когато този законопроектъ би се внесълъ въ комисията на разглеждане, да бѣде прѣмахнатъ този чл. 151, или, собствено, да се прѣмахне послѣдната фраза, споредъ която този приходъ ще се употребява само за покѣщнина и нѣкакви учебни пособия на гимназията, а да си остане като единъ редовенъ приходъ на училищното настоятелство, съ който приходъ то да може да разполага така, както съ всѣки другъ приходъ. Сега, ако почитаемото министерство би намѣрило за добръ, може дори за тѣзи такси да тури едно ограничение. Ако се страхува, или ако може да има страхъ, че училищното настоятелство или общинитѣ могатъ да опрѣдѣлятъ нѣкакви голѣми такси, непоносими — нѣщо, което пакъ, споредъ мене, е работа на самото училищно настоятелство, то е, което трѣбва да прави своята смѣтка — за да

се избѣгне това, казвамъ, може да се тури единъ максимумъ, че училищнитѣ такси могатъ да бѣдатъ до 50 или 100 л., както намѣри за добръ, разбира се, комисията или народното прѣдставителство; може да се тури едно такова ограничение. Но, на всѣки случай, ако има нѣщо да моля и да желая, то е само това: да се изхвърли това ограничение за този приходъ, че трѣбва да се употребява само за покъщнина и учебни пособия на гимназията, а да се остави като единъ редовенъ приходъ. Вихъ молихъ г. министра да се съгласи съ това мое мнѣние и да стане извѣстна поправка по-нататѣкъ въ законопроекта.

Това сѣ моятъ бѣлѣжки по законопроекта на г. министра. И азъ пакъ ще го моля, въ името на бѣдѣщето на тази младежъ, която нѣма срѣдства да добие по-високо образование, защото се намира въ бѣдно състояние, да се съгласи съ тѣзи именно поправки, които азъ сега прѣдлагамъ, за да направя по този начинъ възможни за приложение, да придаде по този начинъ реалностъ на тѣзи именно измѣнения, които днесъ внася въ закона за народната просвѣта, и то главно въ чл. 112 отъ този законъ.

Прѣдседателятъ: Свършихте ли, г. Парапановъ?

П. Парапановъ: За да мога да засиля, така да се каже, това свое искане, азъ ще приведа една статистика за ученицитѣ отъ Орханйиската прогимназия, за да види г. министърътъ...

Прѣдседателятъ: Азъ мисля, че свършихте, а Вие започнахте отново. Имайте добрината малко да скъсите: подробноститѣ могатъ да се кажатъ въ комисията.

П. Парапановъ: Да, въ комисията. Азъ свършвамъ само съ това желание, съ тая молба, да се има прѣдъ видъ, както казахъ, да се прѣмахне втората алинея на чл. 112, както и това, че този приходъ, който се взема отъ такситѣ, не би трѣбвало да служи само за покъщнина и учебни пособия на гимназиитѣ или прогимназиитѣ.

Прѣдседателятъ: Има думата софийскитѣ народенъ прѣдставителъ г. Михаилъ Георгиевъ, съ напомняне, да се спре на по-главнитѣ измѣнения, които се прокараватъ въ законопроекта, защото ние го разглеждаме на първо четене.

М. Георгиевъ: Г. г. народни прѣдставители! Вземамъ думата, първо, за да обора нѣкои твърдѣния, които вчера се казаха по адресъ на основното учителство, и второ, да изкажа мнѣнието си по нѣкои съществени измѣнения, които г. министърътъ на народното просвѣщение ни прѣдлага.

Вчера се изтъкна, че основниятъ учителъ като-че-ли е останалъ далеко отъ училището, впусналъ се е въ работи, които не отговарятъ на неговото звание, и едва-ли не се каза, че неговото мѣсто не е вече въ училището. Признавамъ, че разстоянието между народа и основния учителъ отъ денъ на денъ расте, единиятъ се отдалечава отъ другия, но не е основниятъ учителъ единствено виноватъ за това; виновата е и обществото, виновата е и неговата интеллигентна частъ, а донѣкъдѣ виновата е и държавата. Всички криви дърва да не се стоварватъ върху гърба на нещастния учителъ. Като вземемъ прѣдъ видъ условията, въ които той живѣе, неговото благородно занятие да просвѣщава, да буди народа, като вземемъ прѣдъ видъ, че той е лѣкаръ не на физически болести, а на душевни, на морални, които мжчно се лѣкуватъ, които безъ подкрѣпа не могатъ да здравѣятъ, като вземемъ, казвамъ, всичко това прѣдъ видъ, нека признаемъ, че, намѣсто да

го укоряваме, дългъ ни се налага да го насърчаваме отъ всѣка една страна. Отъ редъ години върху основния учителъ се сипятъ много хули; той е бивалъ гоненъ и отъ държавата, и отъ недобросъвестни колеги, и отъ самото население, което просвѣщава. Въ училището не трѣбва да бѣде прицѣлната точка само учителътъ, не трѣбва само на неговитѣ грижи да оставяме това училище; за него въ голѣма степенъ трѣбва да се грижи и обществото. Учителътъ трѣбва да бѣде и е ръководителъ, но той не може да бѣде единствениятъ творецъ. Ако днесъ училището не е оправдало надеждитѣ ни, ако резултатитѣ не сѣ утѣшителни, за туй нека, покрай учителя, да винимъ донѣкъдѣ и обществото. Ще ви посоча нѣколко примѣри, за да видите, доколко нашето общество е апатично къмъ своитѣ училища. Има много мѣста въ България, където, когато ставатъ избори за училищни настоятели, не отива да гласува нито една десета частъ отъ тѣзи, които сѣ записали въ избирателнитѣ списъци и които взематъ твърдѣ охотно участие въ другитѣ избори. Това не показва ли, че населението не се интересува много отъ училището си? Азъ мисля, че въ сегашния законъ, който се внася, намѣсто да задължаваме населението да избира за училищни настоятели хора, които не се интересуватъ отъ туй училище, по-добъръ е да се пита населението, има ли въ неговата срѣда желаючи да станатъ училищни настоятели. Напр., въ едно село има да се избиратъ петъ души училищни настоятели; да се попита: има ли въ селото петъ души, които отъ само себе си желаятъ да станатъ училищни настоятели? Ако се явятъ тѣзи петима, нека тѣ да съставятъ училищното настоятелство. Бждете увѣрени, че въ много мѣста нѣма да се явятъ нито трима души, които сами да пожелаатъ това. Тогава, щомъ сами не желаятъ това, защо да ги припуждаваме, макаръ и чрезъ изборъ? Така избранитѣ настоятели какъ се грижатъ за училището си? Взематъ за прицѣлна точка учителя, и всѣка година държатъ постановление противъ него, и по-нататѣкъ никакви други грижи не полагатъ за туй училище. Ако ли се явятъ повече отъ петъ души кандидати, напр. 10, 20, 30, нека само между тѣхъ се избере училищното настоятелство, защото по тоя начинъ все таки ще се избиратъ хора, които поне прѣдварително сѣ изявили желание да станатъ училищни настоятели. Азъ мисля, че по-добъръ би било въ тая смисълъ да се измѣни законътъ.

Често пжти ставатъ разприни между учителитѣ и училищнитѣ настоятелства. Нѣма да се впускамъ въ подробности, защото времето е много кратко. Защо не задължимъ училищнитѣ настоятелства всѣка година, безъ да държатъ постановления, да кажатъ за своя учителъ добъръ ли е билъ за тѣхъ или не? Нека всѣко училищно настоятелство бѣде задължено да каже общо своята авторитетна дума върху учителя си — какво мнѣние има то за него. А сега училищнитѣ настоятели проявяватъ своята дѣятелност само въ отрицателно направление; тѣ казватъ за извѣстенъ учителъ само това: „Лошъ е, не го щемъ“. А билъ ли е добъръ, това нѣматъ възможностъ да кажатъ, защото за това ние не сме ги и питали. Ако такъвъ единъ начинъ за дѣйствието се възприеме въ прѣдлаганото измѣнение на закона, то ще бѣде едно утѣшение за учители, че се е дало възможностъ на училищнитѣ настоятели да кажатъ една добра дума за своя учителъ; тогава той ще има по-голѣмъ куражъ да работи въ училището, и, ако дойде послѣдующето настоятелство и по старъ навикъ зальви: „Не го щемъ, лошъ е“, той да може му отговори: „Ето, азъ имамъ авторитетната дума на хора като насъ, които сѣ били училищни настоятели, но не мислятъ за мене, както вие сега“. Това ще бѣде голѣмата подкрѣпа за учителя срѣщу онѣзи

безосновни обвинения, които му се отправят. Искамъ, прочее, да се отнеме възможността на училищните настоятели да действуват само въ отрицателно направление. Ако единъ учителъ е учителствувалъ десетъ и повече години, само тогазъ да останатъ въ сила сега съществуващите наредби. Обаче, ако училищното настоятелство въ първата и послѣ въ втората година отъ учителствуването му каже: „Не искаме учителя“, това вече показва, че мѣстото му не е въ това училище и той трѣбва да си върви, защото двѣ-три настоятелства послѣдователно сж се изказали, че не го искатъ.

Необходимо е да се намѣри нѣкой начинъ, за да се отвлѣче вниманието и на учителя, и на училищното настоятелство, и на самото общество въ друга нѣкаква насока, и по този начинъ, всѣки занятъ съ работата си, която му даваме, да се сближатъ сами по себе си. Материялната издрѣжка на училищата, напр., сама по себе си може да даде такъвъ единъ материалъ за училищните настоятелства, за учители и за самото село, че тѣ, заняти съ тоя важенъ въпросъ, ще забравятъ да се занимаватъ съ дребните интрижки, голѣма частъ отъ които занимава и училищната администрация и Народното даже събрание. Г. Пѣевъ въ своята рѣчь лансира идеята, щото бюджетътъ за основните училища да се отдѣли отъ държавния. Неговата идея е много добра. Единъжъ завинаги трѣбва да признаемъ, че е врѣме да изнамеримъ начинъ и срдѣства за училищни фондове, отъ които да се издрѣжатъ училищата. За щото държавата, по този начинъ, който е усвоила по прѣдмета, ще дойде до положение да каже: нѣмамъ вече срдѣства, или повече не мога да дамъ, а пъкъ нуждите на училищата ще се развиватъ и ще растатъ. Отъ смѣтката, която си прави, виждамъ, че държавата прибира отъ населението училищенъ налогъ близо 3½ милиона лева, отъ общините други 4½ милиона лева, значи, всичко приблизително 8 милиона лева; а въ замѣна на туй за основните училища дава 12 милиона лева — явява се една разлика отъ 4 милиона лева, която тежи на държавата, вънъ отъ повишенията, които тя е принудена да вписва всѣка година за учителите. Ако тази сума отъ 4 милиона лева се разпрѣдѣли пълесъобразно като субсидия, давана на общините за училищата, съ условие, че ако държавата даде 100, общината да намѣри свои 50, ще видите какъ селяните ще се стегнатъ и ще намѣрятъ издрѣжка за своите училища. Ако една община намѣри да увеличи своя фондъ съ 200 л., и държавата, въ замѣна на туй, се задължи да даде 400 отъ туй, което общината е придобила, тогазъ вече послѣдната ще намѣри срдѣства за издрѣжка на училищата си и слѣдъ редъ години сумата въ държавния бюджетъ, вмѣсто да расте, ще се намалява.

Субсидиите да се даватъ не само по огледъ на събраните суми за фонда, но и споредъ това, иматъ ли стодно и хигиенично помѣщение за училище, събрани ли сж всички повинни на задължително учение дѣца или повечето отъ тѣхъ и пр. и пр. Това ще внесе едно съревнувание, което ще е само отъ полза за училището.

Повишенията на учителите сжщо тъй не трѣбва да ставатъ, както досега. Моето мнѣние е, че не е достатъчно само прослужването на петъ години отъ учителя, за да бѣде той повишаванъ; напротивъ, трѣбва да му дадемъ да се прояви, за да докаже, че заслужава туй повишение; може да му се прѣдостави, напр., да чете нѣкакъвъ рефератъ; да му се плаща даже споредъ числото на дѣцата, които обучава или споредъ годишния му успѣхъ, или, най-сетнѣ, ако е направилъ нѣкакво изучаване на селото въ географическо, етнографическо, икономическо, или въ каквото и да е друго отношение. Нека учителятъ докаже, че е направилъ нѣщо, за да бѣде повишенъ.

Но въ такъвъ случай едно повишение, каквото е сегашното, съ 20 л. мѣсечно, 240 л. годишно, не постига цѣльта си, защото за петъ години да получишъ едно повишение само отъ 20 л. мѣсечно, това не е много голѣма работа. Когато общините си осигурятъ срдѣства за поддрѣжка на училищата, ще плашатъ и на учителя по-добрѣ, а и той по-усърдно ще си гледа работата.

Специално по законопроекта, казахъ какво трѣбва да се направи относително училищните настоятелства и училищния бюджетъ. Съзирамъ нѣкои особености въ проекта и желателно е законътъ да не се измѣнява само за единични лица, каквито случаи има много въ него. Ако нѣкой отъ учителите не сж държали държавенъ изпитъ и става споръ за повишението имъ, нека единъжъ-завинаги този въпросъ се уреди пълесъобразно, за да не се повръщаме повторно върху него, а некато сега виждаме да се внасятъ законопроекта, които визиратъ отдѣлни личности. Научихъ се, че имало категория учители, наречени заблѣжджиджи, които постоянно сж се ползували отъ всѣко измѣнение на закона и спечелвали за себе си особени блага, като, по единъ или другъ начинъ, отбѣгвали да държатъ изпитъ. Сжщо така врѣме е да се разрѣши въпросътъ съ волнонаемните учители, да станатъ ли редовни или не.

Една заблѣжка въ четвъртия членъ отъ прѣдлагания законопроектъ казва: тѣзи наредби не засѣгатъ сегашния персоналъ на министерството. Защо да не го засѣгатъ? Напротивъ, понеже тѣ сж съставителни на законопроекта, членътъ трѣбва да засѣга най-вече тѣхъ. Или като съзмъ чиновникъ въ министерството и не отговарямъ на условията, които се прѣдвиждатъ за другите, съ специална заблѣжка да казвамъ: това не засѣга мене, но васъ, които идете слѣдъ мене. Това справедливо ли е? Ето защо тѣзи чиновници, които сж сега въ министерството и не отговарятъ на условията, прѣдвидени въ този членъ, да отстъпятъ мѣстата си на такива, които отговарятъ на тия условия. Тази работа е даже малко неморална, защото самите съставители на законопроекта сж имали прѣдъ видъ себе си, когато сж го съставяли. Такива именно положения каратъ надлежния министъръ да внася често пати измѣнения въ законите и да поправа грѣшки, сторени отъ прѣдшестващата или друга година.

Прѣседателъ: Има думата търновскиятъ народенъ прѣдставителъ г. Никола Мушановъ.

Н. Мушановъ: Г. прѣседателю! Ще се продължи ли засѣданието, защото часътъ е седемъ?

Прѣседателъ: Споредъ правилника, азъ самъ мога да разрѣша да се продължи засѣданието до 8 ч., прѣдъ видъ на това, че въпросътъ не е свършенъ.

Н. Мушановъ: Значи, засѣданието ще продължи до 8 ч.

Министъръ С. С. Бобчевъ: Може-би, и по-късно.

Н. Мушановъ: Г. г. народни прѣдставители! Азъ нѣма да се качвамъ на трибуната. Въпросите, които трѣбва да развия, ще развия въ противна смисълъ на она, която г. министърътъ прѣдлага, но това нѣма да ви накара да гласувате противъ законопроекта по принципа. Ето защо азъ днесъ нѣма да говоря. Смѣтамъ, че ще е по-хубаво да говоря при второто четене, кждѣто много по-сериозно може да се обсъди всѣки членъ, отколкото сега. Заявявамъ още отсега, че ще гласувамъ противъ законопроекта. Не защото въ него нѣма нѣкои хубави работи, нѣкои измѣнения, които се налагатъ отъ нуждите на нашето учебно дѣло, но защото има два члена, съ които се реформиратъ

въпроси на принцип. Това сж чл. 72, относително назначаването на прогимназиялните учители, и особено чл. 112 от законопроекта. Моето разбиране е, че цѣльта, която се гони да се сближи народътъ съ учителството, посредствомъ назначаването на прогимназиялните учители отъ училищните настоятелства, е една грѣшка, която ще бѣде много по-фатална, отколкото моята грѣшка, за която ме упрекувате постоянно, че съмъ развилъ много прогимназии. Измѣнението на чл. 112, съ което се позволява да се откриятъ гимназиялни класове къмъ прогимназиите, е едно разстройство на нашата система на сръдното образование въ страната. И ако има нѣщо да ме очудва, то е, какъ г. Бобчевъ не иска сериозно да се постави на висотата, на която трѣбва да стои като министъръ, а отстъпва, само за да задоволи амбициите на нашите малки градски общини? Азъ съмъ теглил, г-да, отъ тия амбиции. Когато унищожихъ тия гимназиялни класове къмъ прогимназиите, народните прѣдставители щѣха да ме бламиратъ, и заради туй бѣхъ принуденъ да оставя V-класните училища. И смѣтамъ, че направихъ едно добро дѣло, което се възприе отъ българското общество. Но двѣ години слѣдъ туй да се прави нова грѣшка, да се развиватъ гимназиялни класове, когато всички — и народняци, и прогресисти — сте били тѣкмо противъ тѣхъ, смѣтамъ, че това е повече нова политика на новия персоналъ въ министерството, отколкото да е искане сериозно, искане, дълбоко мотивирано отъ нуждите на нашия народъ и даже на нашите малки градчета.

Ако имаше нѣщо лошо, което азъ унищожихъ, то бѣха четвъртитѣ класове въ малките градове, защото IV класъ бѣше единъ откъснатъ класъ; IV-класните училища не бѣха нито прогимназии, нито гимназии; IV класъ създаваше плѣвела, за който вие постоянно приказвате, че съществува въ нашата страна. Съ развитието на IV-тия, V-тия и VI-тия класове, отдѣлно отъ типа на прогимназиите и на гимназиите, ние създаваме единъ новъ типъ образовани — ужъ хора, единъ декласиранъ интелигентенъ типъ, който не е завършилъ методично своето образование. А това, по моето разбиране, е една голѣма грѣшка на XV-то обикновено Народно събрание.

Г. Парапановъ излѣзе тукъ да говори, че Орхание е много доволно, че и той е доволенъ, понеже дѣцата на орханци ще могатъ да слѣдватъ IV класъ.

П. Парапановъ: 400 дѣца сж, г. Мушановъ. Да ги не оставяме безъ образование.

Н. Мушановъ: 400 дѣца иматъ по-голѣмъ интересъ да завършатъ V-класенъ прогимназияленъ типъ, нареденъ по чл. 52 отъ стария законъ — когато свършатъ прогимназията, да свършатъ двата допълнителни курсове — защото въ тѣхъ ще свършатъ 400 дѣца на Орхание, а сега, когато развиемъ IV и V гимназиялни класове, може-би, само 200 ще свършатъ V класъ, но отъ тѣхъ даже 5% нѣма да отидатъ да свършатъ гимназията въ София.

П. Парапановъ: Ще отидатъ, г. Мушановъ, защото имъ оставатъ още двѣ години.

Н. Мушановъ: Напр., една Станимака, която има 200 души . . .

П. Парапановъ: Имаме сръдства.

Н. Мушановъ: Не че нѣмате сръдства. Обаче една училищна политика не се води само отъ това, че единъ градъ ималъ сръдства, та да се развиватъ класове, ами една училищна политика се води отгоръ, доколкото, наистина, ще се нагласи една система, за да може да даде цѣлостно, завършено образование на учащите се.

И. Миневъ: Ние не искаме пари, а разрѣшение.

Н. Мушановъ: Азъ знамъ, че искате разрѣшение, и именно туй атакувамъ, защото въ мое врѣме всички искаха разрѣшение. Но когато плачете, че се създава пролетариатъ, трѣбва да знаете, че той не е отъ гимназистите.

П. Парапановъ: Нѣма още ученъ пролетариатъ.

Н. Мушановъ: Оставете ме да си изкажа мислитѣ. Азъ съмъ ги поддържалъ и по-рано, ще ги поддържамъ и сега. А че г. г. народните прѣдставители постоянно желаятъ да засилятъ съ по единъ-два класа образованието въ своите градове и околии, доколкото дѣцата тамъ могатъ да получатъ по-голѣмо образование, това азъ разбирамъ, и винаги съмъ мислилъ, че то е грѣшка на родителите, които не могатъ да схванатъ правилно бѣдждето на своите дѣца. Туй съмъ говорилъ, туй ще ви говоря и днесъ когато, ако искате, моето партийно положение изисква днесъ да излѣза да ви говоря да се удовлетвори въ всички градове, защото, като политикъ, съ туй повече ще спечеля, отколкото сега, като се обявявамъ противъ. Когато азъ нареждахъ закона, имахъ съдѣйствието на хора, съ които сме мислили. И когато наредихъ чл. 52, взехъ мнѣнието на всички учителски съѣти въ България, които единогласно се произнесоха противъ съществуванетоъ отдѣлно на IV, V и VI класове, защото, когато учениците свършатъ IV класъ въ село или въ малкъ градъ и отидатъ въ гимназията, то непрѣмънно $\frac{3}{4}$ отъ тѣхъ ще повторятъ класа — така говорятъ статистиките въ Министерството на народната просвѣта. Като създаваме тѣзи IV класове, знаейки, че ги създаваме само врѣменно, за да могатъ 30—40 дѣца да влѣзатъ въ класа, обаче да останатъ съ IV-класно образование, ние създаваме на тѣзи дѣца амбицията да се наискатъ умни хора, създаваме имъ илюзията, че могатъ да станатъ голѣми, а въ сѣщото врѣме ги правимъ несполезни за тѣхъ си. И ако има нѣщо пакостно, отъ което българската държава трѣбва да се пази, то е именно създаванетоъ на условия за увеличаване на хора полуобразовани, или, ако искате, на хора, които сж закачили само образованието, стѣпили сж първата крачка, а не сж завършили своето образование. Тая пакостъ е голѣма, г-да. И азъ ви увѣрявамъ, че, отъ гледището на личните интереси на родителите, трѣбва да погледнемъ на въпроса много по-сериозно.

Съ приемането на чл. 112, азъ смѣтамъ, че рухва системата на сръдношколското образование въ България. И нѣма да се минатъ много години, това нововъведение ще пропадне. Нека не правя комплиментъ на г. Бобчева; той може добръ да е убѣденъ въ полезността отъ тази реформа, но тя само въ него ще съществува — тя ще пропадне, щомъ се смѣни г. Бобчевъ въ министерството. Може да се лъжа, но азъ тѣй мисля по този въпросъ. Това не е въпросъ на обида, а на гледище. И ако тази е сѣдбата на реформата, прокарана въ чл. 112, тогава ще се появи голѣма анархия съ онзи гимназияленъ персоналъ, който ще се назначи въ тия общински класове, слѣдъ като сж настанени всичките учители въ гимназиите и слѣдъ като нѣма да имаме право да ги смѣняваме. Ще се породѣ такъвъ хаосъ въ сръдната школа, дѣто смѣтамъ, че ще си изпатятъ пакъ учителите въ гимназиите, които сж почти стабилизирани.

По тоя членъ, г-да, азъ ще говоря подробно, когато дойде второто четене, защото тогава разискванетоъ може да бѣде по-сериозно; тогава ще говоря по същество и тогава ще трѣбва да се убѣждаваме или разубѣждаваме въ полезността на тази реформа.

Другъ въпросъ, който е сѣщо интересенъ и; ако искате, е най-щекотливиятъ въпросъ въ народната

просвѣта, то е новото категоризиране на учителския персоналъ. Азъ имамъ писма отъ учители, които ще чета при второто четене, отъ които се вижда, какъ ще прѣдизвикатъ оная буря, както и въ мое врѣме прѣдизвикаха, така нареченитѣ забѣлѣжководни, за които г. Георгиевъ спомена една дума. Г. Бобчевъ! Отъ този въпросъ азъ теглихъ три години, той бѣ въ цѣлото ми министерствуване единственъ постояненъ въпросъ, и борбата ми съ съюза на класнитѣ учители бѣше по въпроса за забѣлѣжководнитѣ. Азъ, като министъръ, съмъ говорилъ по него три години. Вие го разрѣшавате по такъвъ радикаленъ начинъ, че въ неговото разрѣшение се съдържа обида за всички учители, които сж държали редовенъ държавенъ изпитъ. Защо ще дадете право на ония учители, които не сж държали държавенъ изпитъ, а сж получили степенъ въвъ основа на забѣлѣжката отъ 1899 г., и да смѣтате старшинството имъ отъ когато сж свършили, и по този начинъ да ги поставяте въ привилегировано положение спрѣмо ония, които въ 1899 г. държаха сериозенъ държавенъ изпитъ и нѣматъ такава степенъ? Азъ имамъ писма отъ много сериозни учители въ гимназитѣ, които се събрали, обмислили този въпросъ, и рѣшаватъ: ние, които държаме законенъ държавенъ изпитъ, установенъ отъ държавата, ще сме въ по-лошо положение отъ ония, които се степенуваха, безъ да държатъ държавенъ изпитъ. Азъ познавамъ лично много сериозни учители, като г. Бижева, сега Вашъ съвѣтникъ, като г. Рашкова, г. Каблешкова, г. Кепова — всички сериозни учители и известни на българското учителство. Днесъ учителитѣ отъ провинцията мислятъ, защото тѣ сж въ министерството, затова тѣ се разрѣшава въпросътъ съ забѣлѣжководнитѣ. Но азъ да си кажа мнѣнието. Слѣдъ като поддържахъ три години, че не сж прави, слѣдъ като ходиха до г. г. адвокатитѣ Пешевъ и Фаденхехтъ да имъ искатъ мнѣнието, и слѣдъ като тѣ имъ казаха, че отъ гледището на закона нѣматъ право да се степенува, най-накрая, понеже този въпросъ постоянно се повдигаше, азъ пледирахъ прѣдъ Народното събрание: г-да, разрѣшете въпроса съ 20, 30, 50 гимназиялни учители, но като искахъ да имъ се зачетатъ четири прослужени години за една и тогава да могатъ да се степенува. Но Народното събрание, за чудо, отхвърли моето искане, защото асѣ то бѣше бактисало отъ този въпросъ за забѣлѣжководнитѣ. Азъ искахъ да се удовлетвори тогава, и бѣхъ установилъ да имъ се зачетатъ четири години за една, както и тѣ искаха. Но сега, както е разрѣшенъ въпросътъ, г. Бобчевъ, ще имате недоволството на всички онѣзи, които сж степенувани редовно, слѣдъ като сж издържали държавенъ изпитъ. Защото могатъ да попитатъ тая държава: „Защо отъ насъ искаше пензъ, трудъ и мажи да държимъ държавенъ изпитъ, когато днесъ приравнявате съ насъ всички ония, които не сж държали изпитъ?“ И такава буря вече има.

Има и другъ въпросъ относително уреждането на учителския персоналъ, но пакъ ще бѣде по-хубаво за него да говоря, когато дойде да разискваме членъ по членъ.

Други принципиални въпроси, засегнати отъ законопроекта, нѣма.

Има нѣкои добри поправки. Азъ не съмъ отъ ония, които смѣтатъ, че единъ законъ за народната просвѣта, като се създаде единъжъ, не може да се измѣнява, нито поправка никога. Законътъ за народната просвѣта не е законъ за удране дамба на златни прѣдмети, нито е законъ за щавенитѣ кожи — нека кажа и азъ. Законътъ за народната просвѣта, който обгръща широка областъ, регулирана по единъ такъвъ начинъ, както направихме ние въ наше врѣме, за да бѣде дѣйствиелно законъ, който да отговаря на нуждитѣ и да се приспособява къмъ тѣхъ, непрѣмънно трѣбваше постепенно-постепенно

да се измѣня съобразно съ нуждитѣ и да се слѣди за неговото правилно приложение. Мене не ме е страхъ, че единъ законъ се поправя, доколкото самото законодателство ще може да направи, този законъ съ поправкитѣ по-лесно и по-успѣшно да уседне въ срѣдата, за която той се създава. Но когато въ него се измѣнятъ принципиалнитѣ въпроси, които сж собствено неговата сжщностъ, азъ бихъ желалъ тогава, г. г. народни прѣдставители, въпроситѣ по-сериозно да се сложатъ и по-сериозно да се дебатиратъ.

За основното учителство се повдигнаха тукъ много въпроси, които никакъ не се засѣгатъ отъ законопроекта, и азъ смѣтамъ, че дебатитѣ по принципъ се отклониха отъ ония въпроси, които се засѣгатъ въ законопроекта. Тукъ се говори за Университета, говори се и за сума други въпроси, които никакъ не сж зачекнати отъ законопроекта, и съ туй, може-би, изгубихме много врѣме съ дебатитѣ; но сѣ имаше цѣлни мисли. Но, менѣ ми се чини, че, ако бѣхме дебатирали само по въпроситѣ, които се повдигатъ въ законопроекта, щѣхме да направимъ по-хубаво. Азъ по тѣхъ ще говоря на второ четене, особено по въпроса за назначаването на прогимназиялни персоналъ отъ училищнитѣ настоятелства.

Говори се за принципи. Г. Пѣевъ много хубаво говори за принципи. Той е единъ отъ хората, които ясно изказватъ своитѣ мисли, и азъ виждамъ сега, слѣдъ неговата рѣчь, че ония статии, които се писаха въ в. „Миръ“ по назначаването и увольняването на учителитѣ, трѣбва да сж негово лично дѣло, защото и тамъ поддържа съ куражъ и убѣждение сжщото, което поддържаше и тукъ. Но да се говори отъ единъ практическъ политикантъ, като г. Пѣева, за принципи, тя е една работа, която е само пожелание. Азъ искахъ отъ него да чуя, какъ желае да приложи принципитѣ си при дѣйствиелния животъ на българина и какви добри или лоши резултати чака отъ тѣхното приложение.

Двѣ думи ще кажа сега по тоя въпросъ. Както принципитѣ въ другитѣ области на законодателството, тѣй и въ народната просвѣта, не струва, нѣма цѣна политическа и практическа затуй, че той е хубавъ, и въ туй отношение ще опровергна ония, които смѣтаха, че Живковото законодателство по плащането на учителството бѣше една реакционна мѣрка. Напротивъ, Живковиятъ законъ, който направи учителитѣ да се назначаватъ отъ държавата и да се плащатъ отъ нея, бѣше прогресивенъ законъ за него врѣме, при оня хаосъ, въ който българскиятъ учителъ се намираще, и при оная несигурностъ да получи своята заплата. Ние, практицитѣ, ще сждимъ всѣка една реформа, доколко тя има добри или лоши резултати въ срѣдата, за която законодателствуваме. Г. Пѣевъ казва, че трѣбва да сблизимъ народа съ учителството. Прѣвъзходно. Когато гласувахме тоя законъ, азъ съмъ поддържалъ, че традицията на българската школа е да бѣде народна и трѣбва да си остане народна. Но когато казвамъ народна, трѣбва да прѣцѣнимъ условията, при които го искаме, защото нито общината има финансовитѣ източници, за да може да посрѣщне изплащането на учителскитѣ заплати, нито, отъ друга страна, културниятъ уровень на българската маса, доколко тя може да се занимава съ увольняването на учителитѣ, може сега, при сегашнитѣ врѣмена, да ни гарантира безпристрастие и законостъ. Когато реформираме финанситѣ въ нашата държава — този въпросъ е *par excellence* финансовъ — та всѣка община да има срѣдства да посрѣщне училищнитѣ си нужди, тогава ще кажемъ, че имаме условие да отидемъ къмъ разрѣшението на тоя въпросъ. Но днесъ, когато общината нѣма възможностъ съ своитѣ приходи да удовлетвори своя другитѣ си пакъ културни нужди, дотогава не можемъ

да повдигаме тоя въпросъ като въпросъ ближенъ на българската политика.

И. Пъевъ: Ще я учимъ.

Н. Мушановъ: Ако се реформира нѣкакъ данъчната система тѣй, че всички реални данъци да останатъ въ полза на общината, а всички лични да останатъ държавни, та да могатъ нашитѣ общини да притежаватъ 20-тъ милиона лева, които имаме отъ поземелния налогъ, тогава бихъ приелъ, че наистина ще можемъ да направимъ реформата, че ще можемъ да отидемъ къмъ нея. Но дотогава да се мисли, че българската община ще може да вземе бюджета за народната просвѣта, тя е една работа, която можемъ да мислимъ, но, по мое то разбиране, далечъ е врѣмето да можемъ да я реализираме.

Второ. Учителството, казватъ, не било въ свръзка съ народа. Защо? Защото има нѣкои факти, които доказватъ туй. Г. г. народни прѣдставители! Пакъ съ двѣ думи ще кажа. Менъ ми е странно какъ стана, че тоя въпросъ отъ нѣколко години се повдига постоянно, когато дълбоко то ми разбиране, искреното ми разбиране по тоя въпросъ е, че тѣкмо вече отъ нѣколко години учителството е най-уседнало и то, сравнително съ миналитѣ години, стои по-добрѣ въ неговитѣ отношения съ селянитѣ, кждѣто е, и въ отношение съ два голѣми принципиални въпроси, съ които то въ миналото не може да се помири — съ религията на страната и съ родинолюбieto. Три години бѣхъ министъръ, г. Бобчевъ е една, за да може и той да ме подкрѣпи, че колкото и да се приказва за нѣмане хармония между учителството и населението, то е само обобщение на повече частни случаи, но въ голѣмата си маса това деветхилядно народно учителство е вече много уседнало, защото има, наистина, причини и условия, които го накараха да уседне. Първо, нѣмаме вече 17, 18, 19-годишни младежи учители, които бѣха по-рано почти $\frac{3}{4}$ отъ учителството, а сѣмейни хора, които иматъ вече 10—15-годишна служба, второ, иматъ по-добра заплата, която, сравнително, ги удовлетворява, и трето, най-подиръ, г. г. народни прѣдставители, има законоположения, които гарантиратъ учителството да бѣде спокойно на службата си. Тия нови условия накараха учителството да поуседне. Има още едно условие, което, като настѣпи, българското основно учительство ще се умири съвършено. То е, когато нашитѣ педагогически училища ще дадатъ 100 души повече кандидати, отколкото държавата има нужда. Когато всѣки учителъ знае, че ще бѣде замѣстенъ съ другъ, че ще бѣде изпѣденъ, той ще се загрижи повече, а не както днесъ, когато и най-некаждния го търпишъ, защото има липса на 200—300 основни учители годишно; и, г. г. народни прѣдставители, въпросътъ се свежда къмъ туй, че ще го махнешъ отъ едно село, за да отиде той въ друго. Животътъ у насъ се развива, тия условия настѣпватъ, и азъ ви увѣрявамъ, че когато тѣ ще настѣпятъ, ние ще можемъ да ги примиримъ. Но да се повърна на мисълта си. По въпроса за почитъ на религията на българския гражданинъ, българското учительство се издигна много, и днесъ можете да намѣрите само екзалтирани учители, които се борятъ съ религията на българския селянинъ, за да докажатъ, че сж умни. Сжщо е относително обичаята къмъ тая страна. Азъ съмъ отъ тия, дѣто казватъ: ако едно народно учительство не може да гарантира тия два принципа, които сж основата на самата държава, азъ бихъ смѣталъ винаги, че има опасностъ, и единъ министъръ, едно законодателство могатъ да взематъ всички мѣрки, за да се борятъ съ хора, които не отдаватъ почитъ на законния редъ. Но, за щастие, ония, които слѣдятъ, какъ българското учительство се е развивало, тѣкмо днесъ трѣбва да признаятъ, че днесъ основното учительство е много

по-уседнало и е станало много по-сериозно, отколкото бѣше въ миналитѣ години.

С. Е. Русевъ: Тукъ партизанствувате малко.

Н. Мушановъ: Докато винаги се е намиралъ нѣкой, който да хули 100 души отъ учителството, никога не се е намѣрилъ у насъ нѣкой да похвали 8.500 души, а тия 8.500 души учители заслужаватъ почитъта не само на мене, а и на васъ, и на всички.

И. Пъевъ: За количество никой не е говорилъ.

Н. Мушановъ: За качеството, тогава.

И. Пъевъ: Всички сж казвали, че болшинството отъ учителитѣ сж добри. Всички сж говорили за лошитѣ отъ тѣхъ.

Н. Мушановъ: Г. Пъевъ! По въпроса за социалитѣ пакъ ще ви кажа двѣ думи, защото съмъ говорилъ на тая тема. Азъ съмъ казвалъ въ Събранието, и смѣтамъ, че нѣма да сгрѣша пакъ да кажа. Никога азъ не съмъ се бъркалъ въ политическитѣ убѣждения на основния учител, нито на държавния чиновникъ.

И. Миневъ: Само че въ ваше врѣме учителитѣ агитираха.

Х. Поповъ: Имаше окръжно да кажатъ отъ коя сж партия, за да може да ги разпрѣдѣлите по-добрѣ. Какво приказвате сега?

Н. Мушановъ: Г. г. народни прѣдставители! По-зволете на човѣка да се изкаже. Колкото и да не ви е приятно, най-подиръ ще кажа една мисълъ.

П. Парапановъ: Рекохмѣ да Ви корегираме въ нѣкои работи.

Н. Мушановъ: Като министъръ на народната просвѣта, азъ винаги поддържахъ, че държавнитѣ служаци и основнитѣ учители иматъ право, като просвѣтени граждани въ нашата държава, да иматъ политическо убѣждение. Въ това никой нѣма да ме упрекне. Но азъ винаги съмъ различавалъ единъ човѣкъ, който носи своитѣ политически убѣждения, и онзи, който има партизански страсти, защото съмъ казвалъ: ние, партизанитѣ, сме бактисали отъ партизански страсти помежду си въ партиитѣ, и нѣма зашо да го смѣтаме, че е качество, когато това е у чиновника или у учителя.

Х. Поповъ: Въ Пловдивъ имаште инспекторъ, който вземаше декларация отъ учителя, че е демократъ и тогава го назначаваше или уволняваше. Какво приказвате?

Н. Мушановъ: То е другъ въпросъ, бе джанъмъ. Азъ не Ви казвамъ, че не съмъ назначавалъ инспектори демократи.

Х. Поповъ: Не давахте, освѣнъ демократъ да бѣде.

Н. Мушановъ: При менъ имаше инспектори демократи, широки социалисти, имаше народняци, имаше цанковисти, отъ всички, и то тѣкмо иде въ подкрѣпа на тезата, която пледирамъ прѣдъ васъ: че въ Министерството на народната просвѣта днесъ не може партизански да се управлява, защото не можете да намѣрите отъ вашата партия 70 души, които сж нужни да поставите начело на управлението.

П. Парапановъ: Това е друго нѣщо. Въпросътъ е, били ли сж партизани учителитѣ, а въ ваше врѣме бѣха.

Н. Мушановъ: Вие ме изслушайте и разберете. — Всички си иматъ политически убѣждения. Най-глупавъ отъ основнитѣ учители ще бѣде она, който нѣма политически убѣждения.

П. Парапановъ: (Възразява)

Прѣдседателъ: Моля, г. Парапановъ, не прѣкъсвайте.

Н. Мушановъ: За тѣхното достойнство, азъ казвамъ, че сж длѣжни да иматъ политически убѣждения.

П. Парапановъ: Ама да не бѣдатъ вулгарни партизани. Ганчо Марковъ бѣше учителъ въ Орхание и цѣли 10 дена ходи по селата да агитира. Ужъ билъ въ отпускъ. Вие не му стегнахте юздата тогава.

Н. Мушановъ: Ганчо Марковъ е билъ партизанинъ, Петко Стефановъ е билъ партизанинъ — въ учителството ще намѣрите 20, 50, 100 души, които сж били партизани. Тѣмко искамъ да кажа, че властѣта и всѣка държавна организация, и Министерството на просвѣтата първо има длѣжността винаги да наказва учителъ, който се провини въ партизанство.

П. Парапановъ: Не ги наказва.

Н. Мушановъ: Та, ако не ги наказва, то е другъ въпросъ. Ще кажете, че вие, Х, У сте хора, които не изпълнявате длѣжността си. Ние искаме да кажемъ, кое трѣбва да се прѣслѣдва у учителя и кое да се почита. Вие нѣмате, казвамъ, днесъ институти въ страната, които да сж въ състояние да изпѣдятъ непоредъчнитѣ учители.

И. Пѣевъ: Имаме.

Н. Мушановъ: И тамъ г. Пѣевъ разви надълго и широко своя принципъ въ такава смисълъ: когато единъ учителъ въ извѣстна срѣда стане нетърпимъ — защото елементарната педагогика изисква непрѣмѣнно учителя да бѣде съ авторитетъ въ обществото, дѣто живѣе, и сирѣмко ученицитѣ — това общество, това малко село да може да го махне. Г. г. народни прѣдставители! Че по принципъ нѣма никой, който да иска да защити единъ непоредъченъ учителъ въ село — то е фактъ. Но колко спорове има относително, кои сж срѣдствата, чрѣзъ които можемъ да гарантираме законното и справедливо изпѣждане на единъ учителъ отъ селото? И тогава се срѣщатъ въпроси, като тия. По-напрѣдъ се даваше право на министерството да пѣди учителитѣ, но когато министерството изпѣждаше основнитѣ учители, тогава, покрай сухото, горѣше и суровото, защото често пѣти единъ най-поредъченъ учителъ може да бѣде ненавиственъ заради туй, че той не е политически съмишленикъ на властующитѣ. Кой отъ васъ ще откаже, че миналото не ни прѣдставя единъ купъ доказателства въ тази смисълъ? Какво по-подходяще срѣдство трѣбва да се дири и намѣри? Г. Пѣевъ каза, че трѣбва референдумъ, че ще трѣбва да съберемъ всички селяни да гласуватъ, да-ли да изпѣдятъ учителя. Ама, г. г. народни прѣдставители, да се гласува чрѣзъ референдумъ изпѣждането на единъ учителъ, то е много нелогично — азъ бихъ допусналъ да могатъ да се назначаваатъ учители чрѣзъ референдумъ — защото първия денъ назначенъ учителъ отъ училищното настоятелство, единъ избранъ институтъ, втория денъ референдумътъ може да го изпѣди, защото селянитѣ го не пѣатъ. Това се случва и въ една страна, дѣто референдумътъ има законодателна властъ, както е Швейцария. Доказало се е, че законитѣ, които се

приематъ отъ народното прѣдставителство — божемъ, прѣдставителство на народа — самия народъ ги отхвърля. И когато едно настоятелство е назначило днесъ единъ учителъ, по силата на този фактъ, че селянитѣ не сж го искали, безъ всѣкакво съображение могатъ да го изпѣдятъ на петия денъ. Казвате да постановимъ, щото учителитѣ да се пѣдятъ отъ селото съ референдумъ. Моето мнѣние е, че съ туй срѣдство ще се направи единъ голѣмъ бунтъ и че никакъ нѣма да се направи основниятъ учителъ по-добъръ. Защото, първо, или основниятъ учителъ ще трѣбва да се сроди съ срѣдата, дѣто живѣе и тогава той ще трѣбва да се нивелира къмъ нея, да се приспособи къмъ това, което иска тая срѣда, която е по-низша отъ него, или, второ, тогава, именно вие ще го направите партизанинъ, защото нашата селска срѣда е още партизанска. Учителътъ ще стои по селата и ще трѣбва да върви съ кмета, и защото кметовѣтъ въ селата върватъ съ властимеющитѣ, ще трѣбва и той да бѣде такъвъ партизанинъ, а на третия денъ да си смѣни убѣждението, понеже народняцитѣ сж напуснали властѣта, а демократитѣ сж дошли. Азъ тѣй разбирамъ този въпросъ и съмъ смѣталъ винаги, че когато едно стамболовистко или радославистко училищно настоятелство назначи учителъ, увѣрявамъ ви, че слѣдъ тѣхъ ние и вие, като дойдемъ на властъ, ще го изпѣдимъ.

И. Миневъ: Щомъ е добъръ, защо ще го изпѣдимъ?

Н. Мушановъ: „Ама щомъ е добъръ!“ Именно този въпросъ е относителенъ. Доброто не може да се сѣди само по себе си като добро; аршинитѣ, съ които се мѣри доброто, сж различни. И когато вие, партизанинѣ, при партизанския режимъ, който сѣществувалъ, ще мѣрите доброто съ вашия аршинъ, утрѣшнитѣ ще мѣрятъ съ други аршинѣ и заради туй тамъ има по-широка врата за произволъ, отколкото даже назначаването и уволняването на учителитѣ отъ самата централна властъ, отъ самото правителство.

И. Пѣевъ: Ама вие възъ основа на какво доходхте?

Н. Мушановъ: Азъ доходхъ възъ основа на народното довѣрие, но доходхъ тукъ да присѣдствувамъ на всички страсти, на които присѣдствува всѣки почтенъ човѣкъ и народенъ прѣдставителъ. А тѣзи страсти, които се развиватъ тукъ, не сж аршинѣ за учебното дѣло въ провинцията. Това не е аргументъ. Ние, народнитѣ прѣдставители, сме политическа институция, кѣдѣто страсти и партизанство има, но ние цѣнимъ народа. Но ако започнемъ да влагаме тази институция долу, въ нѣдрата на самия народъ, ако вложимъ такива страсти въ учебното дѣло, азъ ви увѣрявамъ, че ще компрометираме учебното дѣло. Ако има нѣщо чисто, по моемо разбиране, което се почита, въпрѣки всичкитѣ ни грѣшки, то е учебното дѣло; ако компрометираме него, нѣма да компрометираме себе си, а ще компрометираме източника, отъ който искаме да черпимъ постоянно повече добро и моралъ за бѣдѣщето.

И. Пѣевъ: Прѣдставете си, че учителътъ ще прѣстане да бѣде партизанинъ и ще бѣде добъръ съ всичкитѣ. Има такива учители.

Н. Мушановъ: Азъ както знаа, че г. Пѣевъ не е станалъ добъръ за всички тукъ, тѣй сѣщо не вѣрвамъ и никой учителъ да стане добъръ за всички. На-ли той привежда такъвъ примѣръ: каквото имаме тукъ, да имаме и тамъ?

И. Миневъ, Напротивъ, ние имаме учители, които всички общатъ, хемъ не сж народняци.

Н. Мушановъ: Г. г. народни прѣдставители! Правеце що искате, защото най-послѣ човѣкъ е слуга на своитѣ искрени и интимни убѣждения. Моето искрено убѣждение по въпроса е това: нѣма по-голъма пакостъ да се направи на учителството отъ тази, която искате да му направите. Азъ зная стари труженици, какъвто бѣше покойниятъ Драганъ Цанковъ, който искаше въ 1902 г., не отъ лоши побуждения, да прокара този принципъ. Азъ зная колко се мъчеше да го прокара. Много добръ бѣше се свързалъ човѣкътъ съ този въпросъ и не можа да го прокара. Азъ знаехъ, че отъ 1902 г. до 1912 г. — 10 години — учителството ни при сегашния редъ много по-хубаво се нареди, отколкото, ако приемемъ реформата, която сега г. Пѣевъ иска.

И. Пѣевъ: Но видѣхте ли резултатитѣ отъ това положение? Приложи ли се?

Н. Мушановъ: Защото не се приложи, затуй смѣтамъ, че добри резултати има.

Но, г. г. народни прѣдставители, г. Пѣевъ смѣта цѣра тамъ. Азъ смѣтамъ, че тая болка не се лѣкува съ единъ радикаленъ цѣръ. Има много условия, които фаворизиратъ постепенното подобрене на гражданина въ България и съвмѣстно съ него и на учителитѣ. И ние сме дошли до положението да можемъ да се похвалимъ съ резултати, отколкото да скърбимъ зарадъ тѣхъ.

Третото срѣдство, което ние прокарахме въ закона, е дисциплинарната комисия. Азъ съмъ, г. г. народни прѣдставители, дълбоко убѣденъ, че дисциплинарната комисия у насъ е играла онази роля, която иска и г. Пѣевъ, много по-сполучливо, отколкото всички нови срѣдства. Защо? Единъ познатъ менъ учителъ, който говори вчера отъ трибуната, казва: „Съдията си гледа закона, училищниятъ настоятелъ си гледа партизанството, учителитѣ си гледа и той партизанството, защото излиза отъ учителския съюзъ“. Г. г. народни прѣдставители! Дисциплинарната комисия, която се състои отъ единъ съдия — прѣседателятъ на сѣда, единъ избранъ членъ отъ самия народъ — прѣседателятъ на училищното настоятелство, и учителитѣ, е тъкмо комбинация на три ума, на три възгледа различни: съдията, робъ на закона, ще го прилага, училищниятъ настоятелъ, прѣседателятъ на училищното настоятелство, човѣкъ отъ народа, който иде съ неговитѣ възрѣния върху работитѣ, и учителитѣ най-подиръ, който иде отъ съсловистото. Но елементитѣ на реда, съдѣтъ и народѣтъ, сж прѣдставени въ болшинството си. И азъ ви увѣрявамъ, че дисциплинарниятъ комисии играятъ много хубава роля за подобрене на учителството, тѣ ще играятъ за въ бѣдѣще още по-добра, а пъкъ особено дисциплинарната комисия при министерството, която иде като втора инстанция и която може да бѣде сезирана отъ всѣки единъ окръженъ управител по всѣки въпросъ, който не е усвоенъ отъ страна на самата първа комисия, комисията, казвамъ, при Министерството на просвѣщенieto може да играе много хубава роля относително наказанието на учителитѣ и който се интересува по тѣзи въпроси нека отиде въ Министерството на просвѣтатата да види колко души има сѣдени и какъ хубаво сж сѣдени. Има случаи, които не се забѣлѣзватъ никѣдъ. Има, г-да, но тамъ не е вече контролата, нито на министра или на неговитѣ хора тукъ, въ министерството. Тамъ иматъ длѣжности много хора, които ги изпълняватъ. Първата длѣжностъ е на околийския инспекторъ. Околийскиятъ инспекторъ, щомъ като види каквато и да е малка причина, трѣбва да подвежда

подъ разслѣждане, подъ отговорностъ; тамъ е и окръжниятъ инспекторъ, тамъ сж най-послѣ и гражданитѣ. Азъ не ща само такива ялови плачове: туй правили учителитѣ, такова стрували. Искамъ всѣки да има доблестъта да каже: еди-кой си учителъ такова провинение е направилъ, да отиде да си даде мотивитѣ, заявлението до окръжния или до околийския инспекторъ, като слѣди за разслѣждането на работата; не вземе ли окръжниятъ инспекторъ въ внимание неговото оплакване, нека се оплаче на министра, който ще му прѣдпише да разслѣдва работата.

Х. Поповъ: Има случаи, дѣто не му даватъ прѣписката. Какъ ще слѣди?

Н. Мушановъ: Има случаи, г. г. народни прѣдставители, кѣдѣто извѣстни простѣпки, които срѣдната смѣта, че сж голѣми простѣпки на учителството, дисциплинарната комисия намира, че не сж такива. То е въ реда на нѣщата. Ами че за туй е сѣдѣтъ, защото има нѣкои прѣслѣждания спрѣмо учителството, които сж много пристрастни, непочиващи никакъ на закона и, слѣдователно, не може и да се осѣди. Има често пѣти добри учители, които сж ненавистни на селото. И азъ съмъ ималъ случаи, до дѣто бѣхъ министъръ. Вѣрвамъ, че и сега е тѣй. Околийскиятъ и окръжниятъ инспектори се стремятъ да могатъ да прѣмѣстятъ извѣстни учители отъ селото, и често пѣти послѣднитѣ по свое съгласие, въ слѣдствие на тази тежостъ на атмосфера, промѣняватъ мѣстата си.

И. Миневъ: Има и такива, които стоятъ.

Н. Мушановъ: Има, но най-подиръ за единъ, петъ или десетъ души нѣма да развалимъ законитѣ.

И. Миневъ: Законитѣ сж за лошитѣ хора, за добритѣ хора законъ нѣма.

Н. Мушановъ: Дисциплинарната комисия, г. г. народни прѣдставители, е една добра гаранция; тя съдържа въ себе си една справедливостъ и една законностъ и всѣки учителъ, осѣденъ отъ нея, смѣта, че е авторитетно осѣденъ, защото знае, че тамъ нѣма партизанство, знае, че има съдѣ, който като осѣди, осѣжда сериозно.

П. Парапановъ: Конкретни работи посочете, г. Мушановъ.

Н. Мушановъ: За конкретни работи бихъ желалъ г. Бобчевъ да ви говори; той ще ви каже, разслѣдвани ли сж или не и ако не сж разслѣдвани, кои сж причинитѣ. И азъ ви увѣрявамъ, че ако тия работи се разслѣдватъ, непрѣмѣнно единъ дисциплинаренъ съдъ ще осѣди провиненитѣ.

И. Пѣевъ: (Възразява нѣщо)

Н. Мушановъ: Значи Вие атакувате институцията на дисциплинарния съдъ? Тогава унищожете я. Азъ смѣтамъ, че нѣма да намѣрите по-голъма гаранция за порядѣка, отколкото ще намѣрите въ дисциплинарниятъ комисии. По този въпросъ свършвамъ.

Третиятъ въпросъ. Г. Пѣевъ иска повишението на учителитѣ да не става съ изтичането на единъ петъ-годишенъ срокъ, както сега, защото, казва той, не се знаятъ способноститѣ, а се знае само старшинството. Г. г. народни прѣдставители! Това е единъ правъ възгледъ, една права мисль. У насъ вече настѣпва врѣмето, когато авансирането ще трѣбва да става непрѣмѣнно и по достоинство и по

старшинство. И ние вече сме взели мърки. Сега гимназиите сж попълнени съ редовен персонал, съ висше образование.

Прѣседателъ: Г. Мушановъ! Имайте добрината да не се отдалечавате отъ темата.

Н. Мушановъ: Този въпросъ и свършвамъ.

П. Парапановъ: Апологията бѣше добра.

Н. Мушановъ: Г. Пѣевъ казва: „Какъ тъй, слѣдъ всѣки петъ години да авансиратъ“? Ще авансиратъ всички, защото едва отъ идущата 1913 г. въ България, както основното учителство, тъй и гимназияното стѣпва въ първа степенъ. Ние нѣмаме първостепенни учители още. И когато влѣзатъ вече учителите въ първа степенъ, тогава ще се породи въпросътъ, който се повдига въ военното вѣдомство и навредъ: то е въпросътъ, както знаете, за щатъ на чиновниците, както и на учителството. Вѣрно е, че въ Франция, ще кажете, има 10 или 15% отъ общото количество учители въ първа степенъ и когато се попълнятъ мѣстата за учители отъ първа степенъ, може да изтекатъ петтъ години на учителите отъ втора степенъ, и тѣ нѣма да се повишатъ въ първа степенъ, защото нѣма мѣсто; всѣки единъ ще трѣбва да постѣпва на ваканция, а когато ще се постѣпва на ваканция, ще трѣбва да се опрѣдѣли конкурсъ, за да се видятъ способностите на хората, не само старшинството. Тоя въпросъ ще се уреди непрѣмѣнно по силата на нѣщата, когато настѣпи този периодъ. А за гимназияните учители го има, г-да. И сега, слѣдъ като учителите издържатъ държавния си изпитъ, отбѣлѣзва имъ се успѣхътъ и когато ще се попълватъ празните мѣста въ гимназиите, ония учители, които сж много, непрѣмѣнно ще трѣбва да авансиратъ по успѣха си. Може да се нареди за въ бѣдѣще по-добрѣ, но този въпросъ съществува. Но кждѣ е вашето мѣрило, че, слѣдъ като хората сж изслужили петъ или двѣ години, ще трѣбва да ги авансирате по успѣхъ; а другите да оставите? Да направите конкурсъ. Конкурсъ ще направите само тогава, когато ще се попълнятъ степените — степенята се обгрѣща съ самата заплата на учителя и за заемане ваканция въ по-горна степенъ.

Вие давате награда 600 л., слѣдъ като учителятъ достигне послѣдното си степенуване. Слѣдъ 20-годишно служене учителятъ може да се повиши съ 600 л. Това е смисълътъ на г. Бобчовото предложение. То е хубаво за ония учители, които могатъ да останатъ като такива слѣдъ тоя срокъ, да имъ се даде, ако искате, една нова степенъ и да не се даде тя на всички само по степенъ на старшинството, но да се даде и по тѣхното достойнство. Тя е хубава мѣрка. Както виждате, сегашните най-стари учители ще трѣбва да чакатъ 5—6 години, за да получатъ тая прибавка, която г. Бобчевъ е прѣдвидилъ. Не е лошо. Тия въпроси съ единъ замахъ не се разрѣшаватъ, защото въ туй министерство има традиция, има редъ, и всичко ще си дойде на врѣмето. Хубава е бѣлѣжката. Учителите могатъ да си приказватъ; тѣ вѣчно плачатъ, че заплатите имъ сж малки. Но азъ, г. г. народни прѣдставители, ви заявявамъ, че тѣ сега, при положението на другия чиновнически персоналъ въ нашата държава, сж добрѣ. Тѣ сж гарантирани, че ще се повишатъ и ще си получатъ заплатата. Защото сега даже въ военното вѣдомство, за което се викаме, единъ човѣкъ трѣбва да стои 20 години, за да стане капитанъ, и ще чака ваканция, да може да стане майоръ. За щастие, нашите учители въ сегашно врѣме, по силата на нѣщата, че ние имаме още много нужда отъ тѣхъ, че образователното дѣло се развива много

на широко, сж добрѣ, гарантираме ги добрѣ и имаме право да бѣдемъ възискателни, но не да бѣдемъ пристрастни спрямо тѣхъ.

И. Пѣевъ: Всички сме безпристрастни.

Н. Мушановъ: Азъ не казвамъ, че съмъ само азъ, а напротивъ, пледирамъ, че сме всички такива.

Та, г. г. народни прѣдставители, тѣзи общи въпроси, които се повдигнаха, искахъ да зачекна набързо, като смѣтамъ, че заслужава да се кажатъ нѣколко думи по тѣхъ.

По въпроса за назначението на прогимназияния персоналъ ще отбѣлѣжа на г. Бобчева една голѣма опасностъ. Вие сега смѣтате, че всички, които сж назначени на часъ, си оставатъ на мѣстата и тѣ ще бѣдатъ смѣнени само тогава, когато дойдатъ хора съ цензъ и които отговарятъ на условията, прѣдвидени въ закона. Щомъ се гласува този законопроектъ, още отъ мѣсецъ юний или юлий, всички, които сж редовни прогимназияни учители въ селата и въ помалките паланки, ще си дадатъ оставката и всички ще отидатъ въ градовете, дѣто ще намѣрятъ половината отъ персонала, който е назначенъ на часъ, и по силата на закона ще заематъ всичките мѣста. И ако ги заематъ, тогава персональтъ, който и тъй не е много добрѣ въ половината си, ще се раздѣли тъй на една страна, че цѣли села ще останатъ съ негоденъ персоналъ, безъ да иматъ редовен персоналъ. А тая опасностъ ако стане, увѣрявамъ ви, че ще се направи голѣма пакостъ, и прогимназияното дѣло, което сега, нека признаемъ, го слагаме ужъ на по-сериозна основа, ще рухне по отношение на учителския персоналъ. Той е единъ въпросъ, по който трѣбва да се замислимъ.

Вторъ единъ въпросъ. По силата на тоя законъ, еднѣжъ дадено право на училищното настоятелство да назначава прогимназияния персоналъ, вие нѣмате право да откажете на това училищно настоятелство да прѣназначи всички учители. Защото еднѣжъ законътъ дава право на общината да назначава, тя има право да назначи когото иска.

Министъръ С. С. Бобчевъ: Грѣшка имате.

Н. Мушановъ: Моля, г. Бобчевъ, азъ ще направя бѣлѣжка и вие отговорете. Азъ имамъ случаи съ държавните погранични училища.

Министъръ С. С. Бобчевъ: Много погрѣшно мислите. Споредъ Вашето казване, общините ще назначаватъ учители, безъ да има ваканция, когато въ сѣщностъ тѣ ще назначаватъ само ако има ваканции.

Н. Мушановъ: Тамъ е въпросътъ. Вие давате право на училищното настоятелство да назначава прогимназияния персоналъ...

Министъръ С. С. Бобчевъ: Само на вакантни мѣста.

Н. Мушановъ: Чакайте да видимъ иматъ ли право да се разпореждате тогава. Можете ли да не дадете право на общината да назначава учителския персоналъ, когато вие ѝ признавате това право? Можете ли да ѝ откажете поне да държи постановление, че се утвърждава този учител, когото завари законътъ, защото съмъ ималъ такива случаи.

Министъръ С. С. Бобчевъ: Ще рече, че вие признавате правото на настоятелството да уволни всякия персоналъ и да назначи новъ — нѣщо невязможно.

Н. Мушановъ: Азъ искамъ да Ви кажа прецеденти, които имамъ съ държавните училища край

границата, които съществуват по силата на закона. Знаете, че по-рано, както и сега, персоналът за тях се назначава от министерството. Когато съ бюджета ние унищожихме държавната помощ за някои погранични училища, тъй изеднѣжъ станаха общински. И отведѣ, въ качеството ми на министър на народната просвѣта, общинитѣ ми заявяваха: „Еднѣжъ ние си издържаме персонала, имаме право да го назначаваме, ние искаме да се произнесемъ, годенъ ли е или негоденъ персоналътъ, който сте ни оставили“. И азъ отстъпихъ. Вие може да имате противно мнѣние, но щомъ давате право на пограничните общини да си управляватъ училищата, тъй иматъ право да се произнесатъ, искатъ ли или не искатъ да държатъ тия учители. Вие можете да поставите въ закона изрично, но ще трѣбва да си дадете и мотивитѣ. Ако мислите, че общината е годна да си нарежда персонала, дайте й това право; ако мислите, че не е годна, нека приеме персонала тъй, както министърътъ го е наредилъ. Ако имаме държавенъ съдъ, административенъ съдъ...

Х. Поповъ: Нѣма още държавенъ съдъ.

Н. Мушановъ: Вие като дойдете, ще го наредите.

Ако се установи, казвамъ, административенъ съдъ, той има право да прѣпѣнява административнитѣ актове и дѣйствия. Азъ ви увѣрявамъ, че този съдъ ще унищожи много министерски постановления, а ще удовлетвори много училищни настоятелства. Заради туй, ако това е Вашето мнѣние, непрѣмѣнно трѣбва да се дебатира, да се уреди по законенъ редъ, иначе азъ прѣдвиждамъ, защото съмъ патилъ, конфликти между Министерството на просвѣтата, отъ една страна, и, отъ друга страна, училищнитѣ настоятелства.

Тия сж въпроситѣ, които заслужаватъ да се обсъдятъ въ комисията, за да може да се нареди законопроектътъ, както трѣбва.

Сега заключавамъ. Слѣдъ добритѣ мѣрки, които прѣдвижда законопроектътъ по отношение на прогимназияния персоналъ за тѣзи, които иматъ четири семестра да станатъ редовни учители, но не за бѣдѣщия, а само за персонала, който е, защото азъ по него ще си кажа мнѣнието, когато дойде въпросътъ на второ четене, въпросътъ по чл. 82 за назначаването на прогимназиянитѣ учители, особено чл. 112 — развиването на гимназиянитѣ класове — е едно унищожение на една система, която може да нѣма одобрението на гражданитѣ изеднѣжъ, защото не имъ удовлетворява амбициитѣ, и на гражданитѣ, защото не имъ удовлетворява илюзинитѣ, но безъ които членове нашето срѣдно образование щѣше да бѣде поставено на солидна основа. Г. Бобчевъ! Този чл. 112 ме кара да гласувамъ противъ законопроекта и коикото убѣждения и познания имамъ по въпроса, ме каратъ да се боря противъ тоя членъ и да ви кажа — увѣренъ съмъ, че ще изразя мнѣнието на много хора отъ тукъ, отъ които постоянно съмъ слушалъ, че не щатъ прогимназии съ V и VI класъ, които изкарватъ само умственъ пролетариятъ, изкарватъ хора, които сж аслж плѣвелъ образователенъ, и искаха да се дадатъ нови насоки на образованието, да се даде една нова учебна система, която, като даде възможностъ на всички да отидатъ въ гимназитѣ, все-таки да даде системно прогимназиялно и гимназиялно образование, а не разпарчено, както го виждаме днесъ. И заради туй бихъ молилъ и васъ, г. г. народни прѣдставители, като държите повече смѣтка за бѣдѣщето, да помислите по-сериозно за него, отколкото за врѣмenni облаги само. Само това ми диктува да не мога да гласувамъ за законопроекта по принципъ.

Прѣдседателъ: Има думата видинскиятъ народенъ прѣдставителъ г. Ванко Георгиевъ.

В. Георгиевъ: (Отъ трибуната) Г. г. народни прѣдставители! Наистина, врѣмето е доста напѣрѣднало и се говори много по този законопроектъ, но на всѣки случай въпросътъ е доста важенъ и заслужава повече нашето внимание, заслужава повече врѣме да се спремъ върху него. Защото, г. г. народни прѣдставители, вмѣсто да се качимъ на тази трибуна или отъ тамъ, отъ банкитѣ, и да псуваме, било учители, било училище, било просвѣщение и т. н., когато ще се гласува единъ законопроектъ,...

Д. Ганчевъ: Никой не е псувалъ училището и просвѣщението.

В. Георгиевъ: ... вмѣсто да правимъ това, хубаво е, когато ще се приеме единъ новъ законъ, или единъ проектъ за измѣнение закона за просвѣщението, хубаво е, казвамъ, да си дадемъ добра смѣтка за това, което е сега, и онова, което трѣбва да бѣде, което ние мислимъ да направимъ. По-хубаво е, прѣди да създадемъ едно ново законоположение, да стабилизираме новото положение, да изцѣримъ тия язви съ закона, отколкото да излизаме и приписваме грѣшки на тази или онази личностъ. Това е моето мнѣние и така би трѣбвало да постѣпи единъ парламентъ. Затова азъ ще си позволя да говоря по този законопроектъ, макаръ съ рискъ да ви бѣда малко отегчителенъ.

Г. г. народни прѣдставители! Една отъ крупнитѣ грѣшки въ нашето законодателство е прибѣрзаностъ, съ която се прокарва то. Въпрѣки това, че ние имаме задъ гърба си 30-годишенъ политически и парламентаренъ животъ, изглежда, че ние имаме малко поука отъ този животъ. Още на първата страница на законопроекта четете, че измѣнения въ закона за просвѣщението сж станали въ 1909 г., че въ 1910 г. сж станали нови измѣнения, въ 1911 г., за шастие, не сж станали. Сега на 1912 г. имаме нови измѣнения и всѣка година ставатъ сѣ нови измѣнения въ закона за просвѣтата. И понеже въ всѣко едно отъ тѣзи измѣнения се прозира една отдѣлна мисль, едно отдѣлно направление или една отдѣлна политика, въ края на крайщата, законътъ за просвѣтата, както и всѣки другъ законъ у насъ, става едно парчеджлийско дѣло, въ крото всѣки министъръ, всѣко правителство е вложило една мисль, едно направление, които направления си противорѣчатъ въ цѣлния законъ. А за да се избѣгне това, би трѣбвало, когато ще искаме да измѣнимъ единъ законъ за просвѣтата, или какъвто и да е другъ законъ отъ подобна важностъ като този, би трѣбвало да проучимъ добръ кои сж неджитѣ на съществующия законъ, които налагатъ неговото измѣнение и да направимъ това измѣнение. Нѣма нужда да се залавяме съ измѣнения, които нѣматъ никакъвъ същественъ характеръ и които не сж необходими. Ако сегашниятъ законопроектъ съдържаше, г-да, само, тъй да се каже, измѣнения отъ извѣстенъ административенъ характеръ или измѣнения, които просто сж необходими за функционирането на учебното дѣло, азъ бихъ се съгласилъ, но менъ ми се струва, че сегашниятъ законопроектъ, покрай тѣзи измѣнения, съдържа нѣкои много съществени измѣнения и тѣзи съществени измѣнения трѣбва именно добръ да се проучатъ. И понеже се залавяме да прокараме извѣстни съществени измѣнения, нека прокараме и други съществени, които сж необходими. Г. г. народни прѣдставители! Вие тукъ бѣхте слушатели, бѣхъ и азъ, бѣха и г. г. министритѣ, бѣше и г. министърътъ на народното про-

свѣщеніе, когато отъ тази трибуна се изказаха-извънредно много мисли по народната просвѣта, и мисли противорѣчиви, и мисли сѣщевени, и мисли радикални, мисли, които, най-сетнѣ, атакуваха издѣло нашето просвѣтно дѣло. Е добръ, когато ние се държимъ по този начинъ къмъ просвѣтното дѣло, когато по този начинъ атакуваме учители, ученици и т. н., и да излѣземъ съ такъвъ единъ законопроектъ, тогава ще има право всѣки въ България да се пита: вие, народни прѣдставители, вие, парламентъ, който се занима съ този въпросъ и който изказа подобни мисли, бива ли въ края на крайщата, като конклюдия, като заключение на подобни дебати, да ни дадете единъ законопроектъ, който да не съдържа нищо, или почти нищо отъ онова, което вие говорихте толкозъ дълго въ Народното събрание? Има право всѣки да ни запита и най-сетнѣ и учителството има право да ни запита. И знаете ли какви ще бѣдатъ послѣдствіята? Понеже това учителство вижда, че ние говоримъ рѣзко и често пѣти даже прибързано, а вдругъ вършиме нѣщо свършено труго, позволете, г-да, на това учителство да си мисли, че въ политиката едно нѣщо е приказката, а друго нѣщо е дѣлото. И въ такъвъ случай всички да оставимъ култътъ да бѣде приказката, не само въ камарата, а навсѣкждѣ.

Ето защо, азъ смѣтамъ, понеже парламентътъ се изказа и ангажира живо съ тази работа, ангажира се свършено енергически, дългъ се налага и на парламента, и на г. министра да си помислятъ за този въпросъ и да се направятъ сѣществени измѣнения, а такива, г-да, трѣбва да се направятъ. Трѣбва да се направятъ заради това, защото всички чувствуваме нуждата отъ реформи въ нашето просвѣтно дѣло, трѣбва да се направятъ най-сетнѣ заради това, защото всички ние, пѣкъ и нашитѣ избиратели сѣ недоволни отъ реда на работитѣ, както тѣ сега сѣществуватъ въ просвѣтното дѣло.

Слѣдъ тѣзи мисли, азъ ще пристѣпя да развию моятъ възрѣния, като сѣщевременно държа извѣстна смѣтка за онова, което има въ законопроекта. Заявявамъ при това, че понеже говоря по единъ законопроектъ по принципъ, то, за да изтъкна слабитѣ страни въ законопроекта или неговитѣ достоинства, азъ съмъ дълженъ да се спра върху самата работа или върху самото просвѣтно дѣло и да видимъ какво изисква врѣмето, какво изискватъ нуждитѣ на това дѣло и какво има въ законопроекта. И ако намѣримъ достоинства въ законопроекта, ще го приемемъ, ако ли намѣримъ въ него липса, тази липса ще трѣбва да се допълни. Ако мислимъ, че е внесенъ несвоеврѣменно и че трѣбва да се проучи, пѣма защо г. министърътъ, нѣма защо Народното събрание да бърза съ тѣзи работи. Защото, г-да, азъ зная въ културнитѣ страни, въ другитѣ европейски страни, законопроекти, които сѣ проучвани по 7—8 години, и чакъ тогава сѣ се приемали, а единъ законопроектъ за народната просвѣта е най-важенъ отъ всички други, особено като въ страни, като нашата, кждѣто всички смѣтаме, че има грамадни недѣзи въ народната просвѣта.

Д. Ганчевъ: Това не е законопроектъ, а е прѣдложение за измѣнение и допълнение нѣкои членове отъ закона за народната просвѣта.

В. Георгиевъ: А, не е законопроектъ? Много удачно се изразявате, г. Ганчевъ. Това не било законопроектъ, а само едно прѣдложение за измѣнение и допълнение нѣкои членове отъ закона за народната просвѣта.

Д. Ганчевъ: Не е цѣлъ законъ.

В. Георгиевъ: Та, азъ смѣтамъ, че г. министърътъ на просвѣтата, който има, безспорно, голѣми заслуги въ областта на нашата просвѣта, ще остави много по-трайно име, много по-добри спомени въ народната просвѣта у насъ, ако той се заеме по-сериозно съ проучване на недѣжитѣ на нашето просвѣтно дѣло, и съ реформирането на това дѣло. Съ това той ще укаже услуга и на учителството, което, може-би, често пѣти заслужено, но азъ вървамъ, че въ болшинството случаи незаслужено търпи критики и упреци, било на депутати, било на общественото мнѣние, а въ сѣщото врѣме г. министърътъ ще принесе грамадни заслуги и на българското общество, като му даде, най-сетнѣ, единъ законъ за народната просвѣта, който да отговаря на желанията на този народъ, който да отговаря на нуждитѣ на този народъ.

Г. г. народни прѣдставители! Обикновено у насъ, когато се говори за просвѣтното дѣло, намира се като единъ основенъ и главенъ недѣгъ на това просвѣтно дѣло, липсата на практицизъмъ, липсата на практичностъ въобще; съ други думи, че нашето училище дава хора, които сѣ годни да се възхищаватъ отъ най-велики и високи идеали, но които, като излѣзатъ въ живота, нѣматъ никакво оръжие за борба съ този животъ, които се явяватъ недѣгави въ този животъ; тѣ почватъ да мечтаятъ за много работи, започватъ въобще да търсятъ всевъзможни наредби и пр. и пр., но които хора, за себе си, и като членове на обществото, се явяватъ недѣгави и неснабдени съ нужното оръжие, каквото изисква свървременниятъ животъ. Това го признаватъ всички. И не само че това го има у хората, които свършватъ училището, но и у хора, които сѣ свършили и сѣ засели извѣстна работа, забѣлѣзва се тази липса на практицизъмъ, а има словоохотливостъ, желание на словоборчество, желание да се говори и мечтае повече, отколкото да се работи. Това го казваме всички ние и това е така. Но когато говоримъ това, когато признаваме сѣществуването на този недѣгъ, ние трѣбва да се питаемъ, кои сѣ причинитѣ, за да сѣществуватъ той. Причинитѣ, г-да, се коренятъ не само въ училището, но и въ живота; но, въ всѣки случай, училището има своя прѣстъ и своя вина въ сѣществуването на този неотраденъ фактъ.

Г-да! Нашитѣ училища въ болшинството си сѣ рожба на онѣзи врѣмена, когато България се нуждаеше отъ служаци, отъ чиновници. Тогава се отвориха тѣ, тогава се скрои, така да се каже, типътъ на нашитѣ гимназии, на нашитѣ срѣдни училища, и така си останаха тѣ. Сега България има чиновници, има служаци повече, отколкото ѝ трѣбватъ. Сега България се нуждае отъ хора на работата, отъ хора на труда, защото тя прави прогресъ, става търговска, отчасти индустриална страна, защото въ България се развива модерното земледѣние, и трѣбва да се развие. Слѣдователно, онѣзи нужди, които сѣ продукували такъвъ родъ училища, сега не сѣществуватъ вече. Сега нуждитѣ сѣ други. Сега трѣбва другъ родъ училища, сега трѣбва по-другъ духъ да вѣе изъ нашитѣ училища; не може да вѣе вече онзи духъ на класицизъмъ и реализъмъ; трѣбва да вѣе новъ духъ на практичностъ, който се налага отъ нуждитѣ на нашето врѣме, отъ нуждитѣ на XX-ия вѣкъ, отъ нуждитѣ, които се породиха въ България, слѣдъ като тя стана страна, както всички други страни, на индустриална, на развитата търговия и т. н. Ето, това се налага. Такъвъ духъ трѣбва да вѣе въ нашитѣ училища, защото, г-да, характерътъ на училищата, на учебното дѣло въ нашата страна не се опрѣдѣля отъ мислитѣ на Ивана или Стояна, а отъ нуждитѣ на врѣмето. Животътъ трѣбва да диктува, какви трѣбва да бѣдатъ училищата. Диктува ли ни този животъ да има повече — какъ да ви кажа — напѣдничави,

въобще повече класични и реални училища, ще ги направимъ; диктува ли ни животътъ да имаме повече практицизмъ, ще ги направимъ и такива. Но не ги ли направимъ такива, животътъ ще изпрѣвари и ще влѣзе въ противорѣчие съ училищата, и по този начинъ училищата нѣма да постигнатъ своята цѣль. Паритѣ ще се харчатъ, срѣдствата ще отиватъ, хората ще свършватъ, но, на всѣки случай, животътъ нѣма да печели нищо, а ще жъне, може-би, отрицателни резултати.

Прѣдседателъ: Г. Георгиевъ! Ще продължавате ли много, понеже часътъ е близо осемъ?

В. Георгиевъ: Азъ желая да говоря още. На всѣки случай нѣма да свърша до осемъ часътъ.

С. Савовъ: Тогава, да остане за въ понедѣлникъ.

Прѣдседателъ: Прѣдъ видъ на невъзможността да свърши г. Ванко Георгиевъ, обявявамъ засѣданието за закрито днесъ.

Министъръ С. С. Бобчевъ: Да говори баремъ до 8 ч. . . .

Прѣдседателъ: Часътъ е вече 8.

Министъръ С. С. Бобчевъ: . . . и подиръ 8 ч. ще си отидемъ.

Прѣдседателъ: Искa 4—5 минути до 8 ч.

Министъръ С. С. Бобчевъ: Нека свърши ораторътъ.

Прѣдседателъ: Ако до 8 ч. може да свърши, добръ; но той заяви, че нѣма да свърши.

В. Георгиевъ: Нѣма да свърша до 8 ч., защото имамъ да говоря повече. И щомъ не може да се промѣлижи засѣданието, тогазъ да се отложи.

П. Станчевъ: Да се отложи за въ понедѣлникъ.

Министъръ-прѣдседателъ И. Гешовъ: Да остане за въ понедѣлникъ.

Прѣдседателъ: Ще почнемъ въ понедѣлникъ точно въ 2 ч. съ днешния дневенъ редъ. Моля г. Ванка Георгиевъ да се намѣри тогава тукъ.

П. Петрановъ: Г. прѣдседателю! На народнитѣ прѣдставители, които не стоятъ до края на засѣданието, да се прави бѣлѣжка и да не имъ се плаща.

Прѣдседателъ: Засѣданието се закрива.

(Закрито въ 7 ч. 56 м. вечеръта)

Прѣдседателъ: Ц-ръ С. Даневъ.

Подпрѣдседатели: { И. Пѣевъ.
А. Буровъ.

Секретаръ: М. Гайдовъ.

Началникъ на Стенографското бюро: Т. Гължбовъ.